

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method Research) กล่าวคือ ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยทำการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Analysis) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview) การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) จากแบบสอบถาม (Questionnaire) มุ่งศึกษาทฤษฎี แนวคิดที่เกี่ยวกับการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้งนี้ ผลการวิจัยแบ่งออกเป็น ๔ ตอน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๔.๑ ผลการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด

๔.๒ ผลการศึกษาสภาพทั่วไปของการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๔.๓ ผลการศึกษานวทางการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

๔.๑ ผลการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า การดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ศาสนทายาทและประชาชนได้รับทราบในทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมแล้วน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่างๆ ทั้งในวัดและนอกวัด การบรรยายธรรมทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่างๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์ หรือวีดิทัศน์ การกิจด้านนี้ ครอบคลุมถึงการที่วัด หรือพระสงฆ์จัดกิจกรรมต่างๆ ขึ้นในวัดโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรม หรือต้องการให้ประชาชนได้เข้าวัดปฏิบัติธรรม หรือมุ่งเน้นการสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลักพระพุทธศาสนาการดำเนินการใดๆ ของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่เป็นไปเพื่อการเผยแผ่ธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งในวัดและนอกวัด เชื่อว่าภารกิจด้านการเผยแผ่ทั้งสิ้น เพื่อให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพเกิดประโยชน์ คือ ความผาสุกแก่ประชาชนโดยทั่วไป มหาเถรสมาคมอันเป็นองค์กรบริหารคณะสงฆ์สูงสุดจึงได้มีระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้จัดให้มีศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัด โดยมีเหตุผลในการจัดตั้งดังนี้ “เพื่อให้มีศูนย์กลางรวบรวมเทคโนโลยีสารสนเทศบุคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและกองทุนเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ เป็นสถาบันพัฒนาบุคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทั้งส่วนกลางและประจำจังหวัด” พระพุทธศาสนิกชนทุกคนมีหน้าที่ เผยแพร่พุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไปเพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก ความวัฒนาสถาพรของพระพุทธศาสนาและความมั่นคงของชาติไทยผู้ที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ดีต้องเป็นผู้รู้ศาสนา และปฏิบัติตามคำสอนของศาสนาได้โดยสมบูรณ์เป็นนิจ การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีอยู่ ๒ คำที่ใช้อยู่ คือ คำว่า “เผยแพร” และ “เผยแผ่” คำว่า “เผยแพร” เป็นลักษณะของมิชชันนารี คือ มุ่งมั่นจะให้ผู้อื่นยอมรับในศาสนาของตน ซึ่งเป็นลักษณะของการจงใจให้อีกฝ่ายหนึ่งหันมานับถือคำสอนนั้นๆ คำว่า “เผยแผ่” หมายถึง การประกาศให้ทราบ หากทราบแล้วสนใจก็ไม่ใช่ที่รังเกียจการเผยแผ่เป็นศัพท์ที่มีลักษณะอะลุ่มอล่วย และแสดงถึงมีความใจกว้าง และไม่ผูกมัดผู้อื่นด้วยความคิดของตนเอง หรือศาสนาของตนหน้าที่ในการเผยแผ่หลักธรรมของวัด หรือพระสงฆ์ ส่วนมากเป็นการจัดการเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาแล้วตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเพื่อเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ ซึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะจังหวัด จะต้องทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาการเผยแผ่ธรรมะในฐาระบบการศึกษาเป็นการให้การศึกษาเพียงพุทธศึกษากับการให้อาชีพเท่านั้นมีคุณสมบัติ มีวิธีการ และหลักการที่เหมาะสมทุกด้าน เพื่อให้การเผยแผ่แก่ประชาชนในรูปแบบต่างๆ หลากหลายประการ ได้จำแนกรูปแบบในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในปัจจุบันไว้ดังนี้

๑) การเทศนาธรรม คือ การแสดงธรรมสั่งสอนตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้ฟังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งวิธีนี้พระภิกษุสงฆ์ใช้ในการเผยแผ่ธรรมเป็นประจำ

๒) ปาฐกถาธรรม คือ การบรรยายธรรมะให้ผู้อื่นฟัง โดยทั่วไปจะยืนและผู้พูดจะต้องมีลีลาในการพูด เพื่อโน้มน้าวจิตใจผู้ฟังเป็นพิเศษ เป็นวิธีการที่น่าสนใจ

๓) อภิปรายธรรม คือ การชี้แจง หรือแสดงความคิดเห็นในหลักธรรมข้อใดข้อหนึ่งให้ผู้อื่นเข้าใจ

๔) สันทนาธรรม คือ การพูดจาหรือในหลักธรรม เพื่อนำไปใช้ในการแก้ปัญหาชีวิตโดยยึดหลักทางสายกลาง

๕) การสอนสมถกรรมฐาน หรือวิปัสสนากรรมฐาน คือ การสอนให้นั่งภาวนาเพื่อให้ใจเป็นสมาธิและเข้าใจสภาวะตามความเป็นจริงของสังขารตามหลักไตรลักษณ์

๖) การใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการสอนธรรมะ เช่น การใช้หนังสือธรรมะ การใช้วีดิทัศน์ คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต ม้วนเทป เป็นอุปกรณ์ในการเผยแผ่ศาสนา โดยอาจจำหน่ายแจกจ่ายในกลุ่มที่ไม่มีเวลาจะได้ศึกษาธรรมะด้วยตนเอง และกล่าวว่า วัตถุประสงค์สำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนามี ๔ ประการ คือ

๑) เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและความอยู่รอดปลอดภัยของประเทศชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

๒) เพื่อส่งเสริมและปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรม และให้คำแนะนำทางจิตใจแก่ประชาชน

๓) เพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีและความร่วมมือซึ่งกันและกันระหว่างข้าราชการ ประชาชน พระสงฆ์และผู้นำทางศาสนาในการพัฒนาประเทศและความเป็นอยู่ของประชาชน

๔) เพื่อให้พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาได้มีโอกาสบำเพ็ญสาธารณประโยชน์แก่ประเทศชาติและพระศาสนาตามสมควรแก่สมณวิสัย การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ว่า พระพุทธเจ้าทรงใช้กระบวนการพัฒนาปัญญาเป็นสื่อในการถ่ายทอด และกระบวนการพัฒนาทางปัญญานั้นจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยองค์ประกอบทั้งสามส่วน ได้แก่ ปัจจัยภายนอก หรือปรโตโมหะ คือ การกระตุ้น การแนะนำ การสั่งสอน, ปัจจัยภายใน หรือโยนิโสมนสิการ คือ กระบวนการคิดที่ถูกต้อง และการฝึกอบรมตาม มรรควิธี คือ การฝึกอบรมกาย อบรมจิต ตามแนวไตรสิกขา

สรุปว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น ได้ดำเนินการมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลหลังจากที่พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้แล้วทรงมีพระมหากรุณาธิคุณโปรดแสดงธรรมที่พระองค์ได้ทรงตรัสรู้แล้วเพื่อให้สัตว์โลก หรือเวไนยสัตว์ผู้มีฤดี คือ กิเลสในปัญญาจักขุน้อยซึ่งเป็นผู้สามารถจะรู้ทั่วถึงธรรมที่พระองค์จะแสดงได้ และเมื่อพระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมให้แก่สาวกแล้ว พระพุทธองค์ก็ทรงส่งสาวกไปประกาศพระธรรม เป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ต่อเนื่องกันมาเป็นลำดับเป็นระยะเวลายาวนานจนถึงปัจจุบัน ซึ่งรูปแบบในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นได้มีการหลายรูปแบบเช่นกัน เช่น การปฏิบัติตนที่น่าเลื่อมใส การสนทนา การแนะนำ การตอบปัญหาข้อข้องใจและการแสดงธรรมไปตามลำดับ โดยอาศัยพระบูรพาจารย์ผู้แตกฉานในพระธรรมวินัยเป็นกำลังสำคัญ

๔.๒ ผลการศึกษาสภาพทั่วไปของการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้วิเคราะห์สภาพทั่วไปของการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้วยวิธีการศึกษาเอกสารหลักฐานสำคัญ (Documentary Research) การสัมภาษณ์บุคคลแบบเจาะลึก (In-depth interview) จากกลุ่มเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม จำนวน ๗ รูป กลุ่มพระวิปัสสนาจารย์ จำนวน ๖ รูป กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จำนวน ๖ รูป กลุ่มผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรม จำนวน ๖ คน รวมทั้งสิ้น ๒๕ รูป/คน โดยเลือกแบบเจาะจง มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) ด้านอาคารสถานที่

สำนักปฏิบัติธรรมจำเป็นต้องเตรียมพร้อม ในส่วนของอาคารสถานที่เพื่อรองรับผู้เข้ามาประพฤติปฏิบัติธรรม ในด้านสถานที่ ต้องดูอรรถาธิบายของชาวบ้านถื่นนั้นๆ ว่าเขาต้องการอะไร แล้วพยายามปรับปรุง พัฒนาสถานที่ให้สอย^๑ สถานที่ที่ปฏิบัติให้รองรับและเข้ากับเขาให้ได้ก่อน เขาจึงจะยอมรับว่าเป็นสถานที่ที่เหมาะสมที่เขาจะมาปฏิบัติธรรมได้ สถานที่ของสำนักปฏิบัติธรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญให้คนเลือกเข้ามาประพฤติปฏิบัติธรรม^๒

๑) สถานที่ต้องเป็นสัปปายะ สะอาด เงียบสงบและเป็นระเบียบเรียบร้อย

๒) มีสถานที่ที่เหมาะสม ในการปฏิบัติธรรม สถานที่ปฏิบัติธรรมที่จะดีนั้น สถานที่เป็นสิ่งสำคัญ คือ ต้องมีสถานที่สัปปายะ^๓ และเหมาะสมสำหรับการเข้ามาปฏิบัติธรรม

เรื่องของสถานที่นั้น แต่ละสถานที่มีจุดเน้นไม่เหมือนกัน บางสำนักปฏิบัติธรรม จะเน้นการให้อยู่ปฏิบัติสัมผัสแบบติดดิน เช่น อยู่กลด ปักกลด อันนี้ก็ทำได้ เพราะคนที่เขามีศรัทธาอยู่แบบนั้น เขาก็รับได้ อย่างบางที่มีอาคารมีสถานที่ มีที่บังพร้อมมีห้อง มีมุ้งลวดมีห้องน้ำในตัว อำนวยความสะดวกก็เป็นความพร้อมในระดับหนึ่ง แต่สิ่งที่ตามมานั้นก็คือ ภาระเรื่องค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าจีปาละ^๔ ซึ่งก็ต้องมีค่าใช้จ่ายแต่ถ้าอยู่แบบธรรมชาติค่าใช้จ่ายก็น้อย เป็นต้น อันนี้จะไม่พร้อมก็ไม่ใช่ว่า เพราะว่าเป็นจุดมุ่งหมายของสถานที่ปฏิบัติธรรมตรงนั้น ท่านต้องการให้คนอยู่ป่า อยู่โคนไม้^๕

^๑สัมภาษณ์ พระญาณไตรโลก (สมคิด จินตยโส) , รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและเจ้าอาวาส วัดบรมวงศัศคาราวารามวรวิหาร ตำบลสวนพริก อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๗ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^๒สัมภาษณ์ พระมหาเชิดชัย กตปุญโญ, รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา รูปที่ ๒ วัดพนัญเชิงวรวิหาร ตำบลสวนพริก อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^๓สัมภาษณ์ พระครูเกษมธรรมทัต (สุรศักดิ์ เขมรสี) , เจ้าอาวาส วัดมเหยงคณ์ ตำบลหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^๔สัมภาษณ์ พระครูสมุห์จิริยุทธิ์ อธิณฺโฑ, เจ้าอาวาส วัดตาลเอน ตำบลตาลเอน อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๖ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^๕สัมภาษณ์ พระครูโสภาสวุฒิก (โสภณ โสภาโส) , เจ้าอาวาส วัดบึงลัญจิว ตำบลท่าหลวง อำเภอท่าเรือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๖ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^๖สัมภาษณ์ พระมหารุ่ง สุขุมโล, เลขาธิการและรองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา รูปที่ ๒ วัดเกาะแก้ว ตำบลกะมัง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๗.

หรือว่าใช้ชีวิตอยู่ปฏิบัติ ลดละความหรุหราฟุ่มเฟือยตรงนั้น ก็ ว่าเป็นความพร้อม ไม่ถือว่าเป็นจุดด้อย เป็นจุดเด่นของแต่ละที่

ส่วนบางที่ก็อาจจะมีจุดขายตรงสถานที่ต่างๆ มีความพร้อมมีที่มุงที่บังแมลงไม่ให้รบกวน อยู่ในห้องก็มีมุ้งลวด เผลอๆ ร้อนมาบางที่ก็มีแอร์ให้ เป็นต้น^๗ พัดลมก็ดี ก็เป็นความสะดวก ถือว่าเป็นวิบากดีอย่างหนึ่ง อันนั้นก็ถือว่าเป็นจุดด้อย แล้วแต่เพราะว่าถ้ามีหลากหลายให้เลือก บางคนอาจจะชอบติดดินอย่างที่ว่า บางคนอาจจะมีความพร้อมในระดับใกล้เคียงกับบ้านตัวเอง อาจจะลดละลงมาได้ขนาดนี้ อยู่สบายไม่เป็นปรีโชนในเรื่องพวกนี้ก็จะอาจจะเดินจะนั่งปฏิบัติธรรมได้ดีก็ได้ อาจจะเรียกว่าจริตของแต่ละคนอาจจะต่างกันไป บางคนถ้าเป็นแบบติดดินจริงๆ ก็ดี อย่างนี้ เป็นต้น^๘ หรือบางคน บางช่วงของชีวิตก็อยากจะแบบนั้นบ้าง บางช่วงก็อยากอยู่แบบนี้บ้าง ก็เป็นทางออก หรือเป็นทางเลือก คือ เพียงแต่ว่าพัฒนา ถ้าถือว่าเป็นจุดเด่น ก็พัฒนาให้พร้อมอยู่เสมอ (เรื่องสถานที่ก็แล้วแต่จะจัดสรร) ใช้แล้วแต่จะจัดสรรบรรลัฏประสงค์ให้ชัดเจน แล้วก็ ไม่ต้องกลัวว่าญาติโยมจะไม่อยู่ปฏิบัติ เขาจะไม่มา ไม่ใช่บางที่ที่แค่ปกกลดอยู่ หรือมีกระต๊อบหลังเล็กๆ ให้ห้องน้ำก็อยู่ต่างหาก ต้องเดิน คนก็ไม่ค่อย แต่บางที่สถานที่ใหญ่โตโอ้อ่า หรุหรา ไม่มีคนก็มี^๙ หรือบางสถานที่พร้อมคนก็แน่นแออัดยัดเยียดก็มี ก็อยู่ที่ว่าเน้นตรงไหนในส่วนของสำนักปฏิบัติ ก็ไม่ใช่ว่าโจมตีกันไปกันมา อันนี้คือ ทำให้แต่ละที่ด้อยลงไปด้วย คนที่เข้ามามองภาพในทางที่ไม่สร้างสรรค์เท่าไร (มองแต่จุดดี ว่ามีความพร้อมอยู่แล้ว) ตรงนี้มีความพร้อมคนก็เลือกเพราะวิบากคงทำบุญมาดีส่งเสริมกันไป ในส่วนที่ท่านอาจจะคุ้นเคยอยู่กับดินกับหญ้า สัมผัสตรงนั้นได้อะไรมากขึ้นอะไรพวกนี้มาส่งเสริมกัน^{๑๐} ไม่ใช่ว่าเป็นการโจมตีจุดด้อยจุดเด่นซึ่งกันและกัน คือ สำนักปฏิบัติธรรมก็ต้องปฏิบัติธรรมจริงๆ เหมือนกับเกือกุลกันได้เลยโดยตรงก็เกือกุลทางอ้อมก็เกือกุลในทางอ้อมแนะนำ หรือให้ข้อมูลที่ถูกต้องกับญาติโยมที่สนใจและอาจจะเลือกไปตรงนี้ไปตรงนั้นวัดนั้นวัดนี้^{๑๑} เหมือนกับทุกคนเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าแนะนำให้ทุกคนเข้าสู่ธรรมะและมีสถานที่เหล่านี้รองรับกระจายอยู่ทุกที่ก็เป็นความโชคดีของชาวพุทธที่ทำให้รู้สึกได้ว่าเข้าที่ไหนก็มีที่พึ่งทางจิตใจ

สำนักปฏิบัติธรรมสามารถตอบสนองได้ทุกอย่างจะเปลี่ยนจากภาคเหนือมาภาคใต้ ภาคกลางภาคตะวันออก หรืออยากจะทำอย่างไกรู้สึกอบอุ่นไปหมด คือ ทำให้เป็นเหมือนเครือข่ายเดียวกันหมดเลย^{๑๒} สถานที่ที่เหมาะสมในการปฏิบัติธรรมในเรื่องความสะอาดร่มรื่นในที่นี้ไม่ใช่ให้มี

^๗ สัมภาษณ์ พระครูสุทธิปัญญาโสภณ (ประยูร สุทธิบุญโญ) , รองเจ้าคณะอำเภอพระนครศรีอยุธยา วัดท่ากรัง ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^๘ สัมภาษณ์ พระครูรัตนกิจจารักษ์ (แก้ว อรุโณ) , เจ้าอาวาส วัดโคก ตำบลพทุเลา อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^๙ สัมภาษณ์ พระครูศรีขยาภรณ์ (สุรัช สุจิตโต) , ปฏิบัติหน้าที่เจ้าคณะตำบลธนูและเจ้าอาวาส วัดโตนด ตำบลนครหลวง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระญาณกร ปุณณโก, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดมเหยงคณ์ ตำบลหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระรุ่งโรจน์ ชยานนโท, เลขานุการเจ้าอาวาส วัดมเหยงคณ์ ตำบลหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระมหาเวชยันต์ เวชยันโต, เจ้าคณะอำเภอสนา ตำบลเจ้าเสด็จ อำเภอสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๗.

อาคารเต็มไปหมด คือ ให้มีความร่มรื่นเป็นระบบระเบียบไม่ได้หมายความว่าให้มีอาคารสวยหรูเพราะอาคารสวยหรูหลายแห่งไปแล้วไม่ติด คือ ต้องสะอาดสงบระเบียบเรียบร้อยไม่สกปรกกรูกรัง คือ เขาไม่ได้ดูตรงนั้นเป็นหลัก เขาจะดูความสงบร่มเย็นความเป็นที่พึ่ง การกินอยู่สะดวกสบาย การเข้าห้องน้ำก็พอสะดวกสบายบ้าง^{๑๓} นอกจากนี้สถานที่เหมาะสมสำหรับสำนักปฏิบัติธรรมสถานที่นี้การสัปปายะต้องครบที่มีคุณค่าแล้วให้ใช้ประโยชน์ได้จริง คือ ต้องมีที่ปฏิบัติพอสมควร คือ คำว่าพอสมควร คือ ขนาดเล็กขนาดใหญ่แล้ว แต่สมมุติว่าวัดไม่ใช้วัดใหญ่ที่จะรับได้ทีละ ๒๐-๓๐ คนก็ได้ แต่ว่าต้องมีที่ปฏิบัติธรรมพร้อมมีที่พักให้มีสัปปายะ เรื่องอาหาร^{๑๔}มีคนดูแลอาหารให้ เรื่องความปลอดภัยนี่ก็เป็นอันดับหนึ่ง เรื่องห้องสุขาห้องอาบน้ำให้สะดวกปลอดภัยมีติดนี้ คือ สัปปายะเรื่องสถานที่ เรื่องของที่พักก็ต้องมีความสะดวกสบาย หรือที่เรียกว่ามีความสัปปายะ ห้องน้ำ หรือบรรยากาศร่มรื่น ไม่ร้อนเกินไป มีต้นไม้บ้างเพื่อจะได้พักผ่อนสำหรับคนเดิน^{๑๕}จึงกลม ได้พักผ่อนสถานที่ปฏิบัติธรรมได้ดีควรจะเป็นสถานที่เงียบสงบ เป็นธรรมชาติมีป่าไม้ร่มรื่น เพราะเพียงเข้าไปในสถานที่นั้นๆ ใจก็น้อมเอาความสงบมาสู่จิตใจได้แล้ว เมื่อมีศรัทธาแล้วจะอยู่อย่างไรรู้เป็นรองๆ ลงไป หากไม่มีศรัทธาปฏิบัติมีสถานที่ดูสวยหรูก็เท่านั้นไม่เกิดประโยชน์^{๑๖} จึงควรมีสถานที่รองรับการปฏิบัติธรรมแบบนี้เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติจิตตภาวนาให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป สถานที่ที่มีความสัปปายะทำให้เอื้อต่อการปฏิบัติให้เกิดผลปฏิเวธ ต้องร่มรื่น มีแมกไม้ มีธรรมชาติ มีความสงบ มีความสะดวก มีความสะอาดเพื่อรองรับธรรมะและการปฏิบัติธรรม^{๑๗}

ความจำเป็นด้านอาคารสถานที่ สำหรับเป็นสถานฝึกหัดขัดเกลาที่พากอาศัย ถือเป็นความจำเป็นที่เริ่มมีมาแต่ต้นพุทธกาล กล่าวถึงลักษณะวัด หรือสำนักปฏิบัติที่มีความเหมาะสม ไม่ใกล้และไม่ไกลจากหมู่บ้านนักสะดวกแก่การไปวัดและมาจากวัด เหมาะที่ประชาชนจะไปพบพระได้^{๑๘} กลางวันไม่เป็นที่พลุกพล่าน กลางคืนเงียบสงัด ไม่มีเสียงอึกทึก ไม่เป็นที่สัญจรไปมา เหมาะแก่การประกอบกิจของผู้ต้องการความสงบ และเหมาะแก่การบำเพ็ญสมณะธรรม” ลักษณะดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่าการจัดที่พำนักสำหรับเป็นสถานที่ปฏิบัติตลอดถึงการให้ความอุปถัมภ์บำรุงปัจจัยที่

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระครูปริยัติยาธิคุณ (เหมือน อติภทฺโท) , เจ้าคณะอำเภอท่าเรือ วัดสะตือ ตำบลท่าหลวง อำเภอท่าเรือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระครูวิสิฐพัฒนพิธาน (วีรยุทธ์ ธมฺมทตฺโต) , เจ้าคณะอำเภอลำลูกเกดและเจ้าอาวาสวัดพะยอม ตำบลพะยอม อำเภอลำลูกเกด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระครูโสภาสกลญาณธรรม (จันทร์ กลลยาโน) , รองเจ้าคณะตำบลลำตาเสา วัดสหกรณ์ธรรมนิมิต ตำบลนันทิยา อำเภอลำลูกเกด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายธัญเทพ หมั่นยุทธ, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ศาลากลางจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๗} สัมภาษณ์ นางสาวอัจฉรา อ่อนจันทร์, วัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๘} สัมภาษณ์ นายพงษ์ศักดิ์ จำแนกสาร, กำนันตำบลข้าวเม่า ตำบลข้าวเม่า อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๗.

จำเป็นด้านอื่นๆ^{๑๙} แก่ผู้ทรงศีลถือเป็นบทบาทของพุทธบริษัทฝ่ายคฤหัสถ์ โดยหลักการนี้กลุ่มพระสงฆ์จะมีเวลาในการฝึกปฏิบัติขัดเกลาตนเอง ค้นคว้าสัจธรรมแล้วนำมาบอกกล่าวให้เกิดประโยชน์ต่อชีวิตคฤหัสถ์ เป็นปฏิสัมพันธ์ที่ก่อเกิดดุลยภาพในหมู่พุทธบริษัท^{๒๐}

ที่ตั้งของสำนักปฏิบัติธรรม มีความแตกต่างกัน บางสำนักอยู่ในชุมชน บางสำนักอยู่ห่างไกลชุมชน บางสำนักอยู่กลางทุ่ง บางสำนักอยู่ป่าทึบ บางสำนักอยู่ที่ราบลุ่ม เชิงเขา บางสำนักอยู่บนภูเขา ในสภาพภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกันเช่นนี้มีจุดดึงดูดด้อยต่างกัน เช่น สำนักปฏิบัติธรรมที่ห่างไกลชุมชนในป่าทึบ หรืออยู่บนภูเขาที่เหมาะสมสำหรับการฝึกปฏิบัติที่เข้มข้น ความเป็นธรรมชาติสูง^{๒๑} อีกระยะจากความวุ่นวายของสังคม แต่การดำรงชีพขั้นพื้นฐานของผู้ฝึกปฏิบัติตลอดถึงการเข้าไปสนับสนุนอุปถัมภ์บำรุงลำบากด้านสภาพแวดล้อมในภาพรวมมีความเหมาะสม สะอาด ร่มรื่น บรรยากาศดี สงบ ร่มเย็นเป็นธรรมชาติ^{๒๒} บางแห่งมีสภาพป่าช้าของชุมชน มีการปลูกป่าเพิ่ม บางสำนักปรับแต่งสำนักให้เป็นเหมือนรีสอร์ท มีสวนพันธุ์ไม้นดอก สวยงาม เป็นระเบียบ มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในสำนักอย่างเหมาะสมด้านอาคารสถานที่เพียงพอ^{๒๓} ภายในบริเวณวัดจัดอาคารสถานที่ที่กลมกลืนกับธรรมชาติ ภูมิกรรณฐานพอเพียงสำหรับการปฏิบัติ เรียงรายเป็นสัดส่วน สะดวก สะอาด สงัด สงบ ร่มรื่น เรียบง่าย เป็นระเบียบ เหมาะแก่การบำเพ็ญภาวนา นอกจากนี้ยังจัดภูมิทัศน์สภาพแวดล้อมภายในวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาแนวพุทธได้อย่างน่าสนใจ^{๒๔}

สมัยก่อนใช้ป่าเป็นสถานที่ฝึก มีความสัปปายะ เน้นจิตใจสงบ ไม่ต้องจัดสภาพด้านนี้เป็น การเฉพาะ การเดินธุดงค์เพื่อฝึกให้เข้มงวดตามจริงของผู้ปฏิบัติก็ทำได้ง่าย แต่ปัจจุบันสภาพบ้านเมืองเปลี่ยนแปลงไป การประกอบด้านนี้มีขอบเขตจำกัดพื้นที่ ก็เกิดความจำเป็นในการปรับสภาพพื้นที่ให้เหมาะกับการฝึกปฏิบัติ การใช้รูปแบบการปฏิบัติตามรูปแบบเดิมย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย^{๒๕}

จุดแข็ง (Strengths) ด้านสถานที่ ประกอบด้วย

๑. มีการแบ่งแยกที่พักตามเพศของผู้ใช้
๒. มีความสะอาดบรรยากาศร่มรื่นมีต้นไม้เยอะ
๓. มีการจัดสถานที่สำหรับการเดินจงกรม

^{๑๙} สัมภาษณ์ นางเทวี ฤทธิญาณ, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๑๑ ตำบลข้าวเม่า อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๒๐} สัมภาษณ์ นางสาวภัชตสุภา สะอาดพงษ์, บ้านเลขที่ ๖๙/๔๗๙ ตำบลหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๒๑} สัมภาษณ์ นางสาวเน่งน้อย สุขประเสริฐ, บ้านเลขที่ ๑๒๑ หมู่ ๘ ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๒๒} สัมภาษณ์ นางสาวอัครวัลย์ บุลินสิริวัฒน์, ๑๑๕/๖๐๖ ดิคอนโด ถนนรัตนานิเบศ ตำบลลำไทรมา อำเภอมะนัง จังหวัดน่าน, ๑ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๒๓} สัมภาษณ์ นางสาวอารยา หาญสมศักดิ์กุล, บ้านเลขที่ ๗๘/๒ หมู่ ๒ ตำบลบ้านแพน อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๒๔} สัมภาษณ์ นางสาวเรณู สายสังข์, วัดมเหยงคณ์ ตำบลหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๒๕} สัมภาษณ์ นางสาวสำรวย สุขรวจริญ, หมู่ ๕ ตำบลบางปลากรด อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง, ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๗.

๔. มีอาคารนั่งฟังธรรมะบรรยายเพียงพอ
๕. มีอาคารศาลามีอากาศถ่ายเทสะดวกไม่อึดอัด
๖. มีอาหารพร้อมเพียงพอสะอาดถูกสุขอนามัย
๗. สถานที่เป็นระเบียบเรียบร้อย
๘. สถานที่มีความสงบไม่มีเสียงดังรบกวน
๙. ที่พักมีการป้องกันสัตว์และแมลง
๑๐. มีห้องน้ำห้องสุขาสะอาดและเพียงพอในช่วงปกติ
๑๑. มีที่ฝึกปฏิบัติกว้างขวางโล่งไม่แออัด

จุดอ่อน (Weaknesses) ด้านสถานที่ ประกอบด้วย

๑. ภาระเรื่องค่าน้ำค่าไฟฟ้าค่าใช้จ่ายในการจัดและสร้างสถานที่ให้มีความพร้อมได้อย่างเพียงพอ
๒. มีความเก่าแก่สกปรกรกรุงรัง
๓. อาคารที่พักที่อบร้อมร้อนอึดอัดอากาศไม่ถ่ายเท
๔. ที่พักห้องน้ำห้องสุขาไม่เพียงพอในช่วงเทศกาล
๕. สถานที่กลางแจ้งมีแมลงรบกวนยุ่งเยอะ ๖. ไม่มีร่มเงาของต้นไม้ทางเดินระหว่าง

อาคาร

๗. ถนนหนทางเดินภายนอกภายในชุมชนเป็นหลุมเป็นบ่อเป็นโคลน
๘. ขาดงบประมาณในการพัฒนาสถานที่

โอกาส (Opportunities) ด้านสถานที่ ประกอบด้วย

๑. มีสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดมากขึ้นเพื่อรองรับพุทธศาสนิกชนเข้าไปปฏิบัติภาวนา
๒. มีการอบรมปฏิบัติธรรมระยะสั้นและระยะยาวเพื่อตอบสนองความปรารถนาของผู้เข้ามาปฏิบัติ
๓. สังคมยังวุ่นวายสำนักปฏิบัติธรรมยิ่งถูกสังคมต้องการมากขึ้นเหมือนผู้ป่วยโรงพยาบาล

โรงพยาบาล

๔. เมืองไทยเป็นเมืองพุทธการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมจึงง่ายกว่าประเทศอื่นๆ
๕. สภาพเศรษฐกิจรอบครัวคนมีความเครียดความทุกข์จึงหันหน้าเข้าหาวัดที่พึ่งทางใจ
๖. สามารถใช้สื่อในการเผยแพร่และข้อมูลออนไลน์ประชาสัมพันธ์ทางไกลได้และประหยัดค่าใช้จ่าย

อุปสรรค (Threats) ด้านสถานที่ ประกอบด้วย

๑. ภาครัฐยังไม่สนับสนุนเต็มที่
๒. เศรษฐกิจไม่เอื้ออำนวย
๓. ผู้ไม่หวังดีเข้ามาหวังผลประโยชน์จากวัด
๔. ชุมชนเปิดสำนักกรรมฐานแข่งกับพระ
๕. ข้อมูลถูกบิดเบือนสร้างความเสียหายกับภาพพจน์ของพระและศาสนาโดยสื่อเทคโนโลยี

สรุปได้ว่า ด้านอาคารสถานที่ที่เหมาะสมโดยภาพรวมข้อมูลต่างๆ ทุกท่านที่ได้ประมวลจากการสัมภาษณ์มีความเห็นที่ตรงและสอดคล้องกันในเรื่องสัปปายะ คือ

๑) ต้องมีความร่มรื่น สถานที่พัก อาหารและห้องน้ำพอเพียง มีความสะอาดและมีความปลอดภัยในการอยู่ประพฤติปฏิบัติธรรม

๒) สำนักปฏิบัติธรรม มีความแตกต่างกัน บางสำนักอยู่ในชุมชน บางสำนักอยู่ห่างไกลชุมชน บางสำนักอยู่กลางทุ่ง บางสำนักอยู่ป่าทึบ บางสำนักอยู่ที่ราบลุ่ม เชิงเขา บางสำนักอยู่บนภูเขา ในสภาพภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกันเช่นนี้มีจุดดึงดูดด้อยต่างกัน เช่น สำนักปฏิบัติธรรมที่ห่างไกลชุมชนในป่าทึบ หรืออยู่บนภูเขาที่เหมาะสมสำหรับการฝึกปฏิบัติที่เข้มข้น ความเป็นธรรมชาติสูง อีสรระจากความวุ่นวายของสังคม แต่การดำรงชีพขั้นพื้นฐานของผู้ฝึกปฏิบัติตลอดถึงการเข้าไปสนับสนุนอุปถัมภ์บำรุงลำบาก

๓) ด้านสภาพแวดล้อมในภาพรวมมีความเหมาะสม สะอาด ร่มรื่นบรรยากาศดี สงบร่มเย็นเป็นธรรมชาติ บางแห่งมีสภาพป่าช้าของชุมชน มีการปลูกป่าเพิ่ม บางสำนักปรับแต่งสำนักให้เป็นเหมือนรีสอร์ท มีสวนพันธุ์ไม้ดอก สวยงาม เป็นระเบียบ มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในสำนักอย่างเหมาะสมด้านอาคารสถานที่เพียงพอ

๒) ด้านวิทยากร

สำนักปฏิบัติธรรมจะเป็นที่นิยมและมีชื่อเสียงจำเป็นจะต้องเตรียมพร้อมในเรื่องบุคคลากร หรือพระอาจารย์ผู้สอน บุคคลผู้เป็นเจ้าของสำนักจะต้องมีภาวะผู้นำที่ดี และมีความสามารถปรับตัวให้เข้ากับชุมชนได้ อย่าไปยกตนข่มท่าน ต้องเข้ากับชาวบ้านให้ได้^{๒๖} ต้องรู้จักอ่อนน้อมถ่อมตน เข้ากับเขาให้ได้ก่อน ใครที่เป็นหัวหน้าต้องมีมนุษยสัมพันธ์กับชาวบ้าน ต้องไปหาเขา อย่ารอให้เขามาหา หลวงพ่ออยู่คนเดียวนี้เป็นครูต้องไปเยี่ยมเยียนหาชาวบ้านบ่อยๆ เขาก็เข้ามาวัด^{๒๗} เขาเจ็บป่วยก็ไปเยี่ยมเขา ต้องมีเมตตา เช่น ให้ทานบ้างจะทำให้เขารักและคอยช่วยเหลือคอยปกป้องเป็นกาแพงให้ผู้บรรยาย หรือผู้สอนจำเป็นจะต้องศึกษา และมีความรู้อย่างถูกต้อง เพื่อจะได้แนะนำสั่งสอนศิษย์ได้ถูกทาง การศึกษาปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธเป็นสิ่งจำเป็นในการพัฒนาบุคคลากร^{๒๘} การศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นของพระภิกษุ นอกจากการศึกษาให้ดีแล้ว การได้ปฏิบัติจนมีผลแห่งการปฏิบัติ จะทำให้สามารถพัฒนาบุคคลากรได้ เมื่อฝึกฝนอบรมดีแล้วก็สามารถจะเผยแผ่^{๒๙} การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานได้มีประสิทธิภาพต่อไปนอกจากนี้ความสำคัญของบุคคลากร คือ ตัวบุคคลากรเป็นกลายมิตระด้วย ถ้าท่านปรับปรุงตัวเองให้มีศักยภาพ ในเรื่องของการประพฤติ ปฏิบัติ ทุกอย่างก็จะ

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระญาณไตรโลก (สมคิด จินตโยโส) , รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและเจ้าอาวาส วัดบรมวงศักรวราภรณ์วรวิหาร ตำบลสวนพริก อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๗ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระมหาเชิดชัย กตปุญโญ, รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา รูปที่ ๒ วัดพนัญเชิงวรวิหาร ตำบลสวนพริก อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระครูเกษมธรรมทัต (สุรศักดิ์ เขมรสี) , เจ้าอาวาส วัดมเหยงคณ์ ตำบลหันตรา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระครูสมุห์จิริยุทธิ์ อธิณฺโฑ, เจ้าอาวาส วัดตาลเอน ตำบลตาลเอน อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๖ ตุลาคม ๒๕๕๗.

ตามมาเพราะบางครั้ง^{๓๐} พยายามจะจัดหาบุคลากรที่อื่นมาลง แต่บุคลากรที่มีคุณภาพ ท่านก็จะมีที่อยู่ของท่านเป็นที่เป็นที่ทางอยู่ เอามาลงได้เพียงครั้งคราว ฉะนั้น ต้องมีเอง ต้องพยายาม ถ้าสำนักปฏิบัติธรรมพยายามที่จะพัฒนาศักยภาพบุคลากร หรือบุคลากรที่มีอยู่แล้ว พยายามต่อยอดด้วยการให้เข้าไปฝึกปฏิบัติทำให้จริงจัง^{๓๑} จนเป็นที่ยอมรับแล้วนี้ แน่นอนก็จะมีหลายสิ่งหลายอย่างตามมา ซึ่งสิ่งเหล่านั้นก็สำคัญในระดับที่เรียกว่ารองลงไป เพราะถ้าถือตามพุทธพจน์ว่า กัลยาณมิตรเป็นทั้งเบื้องต้น ท่ามกลางที่สุด ก็จะเป็นที่รวมของความพร้อมต่างๆ ด้วย เหมือนครูบาอาจารย์ที่นั่นไปปักกลดที่ไหน พอคนรู้ก็ไปหมด ก็พร้อมไปด้วยในตัว (ไปในป่า) ก็จริงอย่างที่พระพุทธเจ้าตรัส เป็นสังฆะอยู่ จะปฏิเสธตัวบุคคลไม่ได้เลย ส่วนมากจะเป็นตัวอาจารย์เจ้าสำนักเอง และมีการสอนที่เคลียร์ชัดเจน ต้องมีใจบริการ มีวิสัยทัศน์ชัด มีปณิธานที่มั่นคง^{๓๒} เพราะงานพัฒนาใจคนไม่เหมือน งานทั่วไป ถ้าทนได้ระยะยาว ผมยืนยันได้ว่าประสบความสำเร็จทุกรูป ความสำคัญกับบุคลากร คือ ข้อวัตรปฏิบัติของวิปัสสนาจารย์อันนี้เป็นอันดับหนึ่งเลย คนตอนนี้อยู่ก็เยอะ เห็นหลวงพ่อก็ก้อแล้ว ศรัทธาในหลวงพ่อก^{๓๓} เดินมาเห็นเหมือนพระอัสสชิ โอ..เห็นแค่นี้ก็เลื่อมใสแล้ว อันนี้เป็นจุด เพราะฉะนั้น

ถ้าวิปัสสนาจารย์ พระในวัด อาจารย์ในวัดไม่สำรวจจริยวัตรทั้งดงาม อันนี้ คือ ทำลายศรัทธา บางนี้มีคนบอกว่าวัดนี้ดี แต่ไฉยวันนั้นเห็นพระองค์นั้นทำงี้ๆ นี่ คือ ข้อปฏิบัติจริยวัตรของพระ^{๓๔} หมายรวมพระทั่วไปด้วยนะที่เป็นสัญลักษณ์ของวัดนั้น แล้วก็ข้อปฏิบัติของพระกรรมฐานถ้าท่านเนียบใครๆ ก็ติดมาก ถ้าพระวิปัสสนาจารย์สามารถประยุกต์บูรณาการเรื่องกรรมฐาน มาใช้กับการทำงานได้ทุกอย่างนั้น จะมีความสุขที่สุดเลย ทั้งชีวิตส่วนตัว ชีวิตทำงาน ชีวิตอะไรนี่ละนะ รุ่งไปหมดในประเด็นเดียวกัน^{๓๕} พระวิทยากร หรือพระผู้สอนจะต้องมีความรู้ ความสามารถ เพื่อที่ผู้ที่ได้เข้าไปปฏิบัติธรรมแล้วเกิดความรู้ เกิดความประทับใจ ที่จะสามารถปฏิบัติตามคำแนะนำได้ดี เขาก็จะเป็นแรงจูงใจ ซึ่งสำหรับบางคนทีเข้าไปแรกๆ ก็เอาง่ายๆ ก่อนไม่ต้องเข้มมาก เพื่อที่จะให้เขาได้ปรับตัวได้ แต่อาจจะต้องดูว่าคนเข้ามาครั้งที่เข้าไร เพราะถ้าครั้งแรกให้ท่าง่ายๆ ครั้งต่อไปก็จะเพิ่มขึ้น ตัวของพระสงฆ์เองที่จะมาให้คำชี้แนะในการปฏิบัติธรรม^{๓๖} ต้องมีความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญเฉพาะเรื่อง

^{๓๐} สัมภาษณ์ พระครูโสภาสุมิตกร (โสภณ โสภาโส) , เจ้าอาวาส วัดบึงลัญจิวิน ตำบลท่าหลวง อำเภอท่าเรือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๖ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๓๑} สัมภาษณ์ พระมหารุ่ง สุขุมโล, เลขานุการและรองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา รูปที่ ๒ วัดเกาะแก้ว ตำบลกะมัง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๓๒} สัมภาษณ์ พระครูสุทธิปัญญาโสภณ (ประยูร สุทธิบุญโญ) , รองเจ้าคณะอำเภอพระนครศรีอยุธยา วัดท่ากรัง ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระครูรัตนกิจจารักษ์ (แก้ว อรุณ) , เจ้าอาวาส วัดโคก ตำบลพทุทเล อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๓๔} สัมภาษณ์ พระครูศรีขยาภรณ์ (สุรัชย์ สุจิตโต) , ปฏิบัติหน้าที่เจ้าคณะตำบลธนูและเจ้าอาวาส วัดโดนด ตำบลนครหลวง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๓๕} สัมภาษณ์ พระญาณกร ปุณณโก, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดมเหยงคณ์ ตำบลหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๓๖} สัมภาษณ์ พระรุ่งโรจน์ ขยานนโท, เลขานุการเจ้าอาวาส วัดมเหยงคณ์ ตำบลหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

โดยเฉพาะเยาวชนอาจจะใช้สื่อของเทคโนโลยีต่างๆ เข้ามาช่วย เช่น คอมพิวเตอร์ที่จะช่วยคิดอะไรต่างๆ ซึ่งจะเห็นได้จากเหตุการณ์ปัจจุบันที่จะให้น่าดูเป็นตัวอย่าง เพราะว่าถ้าพูดถึงเรื่องนิทานจะไม่เห็นจะต้องสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันมาให้เห็น^{๓๗} ให้อ่านอย่างนี้แหละ เพราะ ฉะนั้นผู้สอนจึงเป็นส่วนสำคัญ ครูผู้สอน หรือพระกรรมฐานจะต้องได้รับการอบรมฝึกฝนปฏิบัติภาวนาเพื่อให้เข้าใจในแนวทางการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องจากประสบการณ์ตรง จึงจะสามารถอธิบาย ชี้แจง และแก้ไข ปัญหาจากผู้ปฏิบัติได้^{๓๘} รวมถึง การศึกษา การประพฤติปฏิบัติ และหมั่นฝึกฝนอบรมจะทำให้เกิดความเข้าใจแจ่มแจ้ง สามารถแนะนำสั่งสอนผู้อื่นได้ซึ่งจะเป็นการพัฒนาบุคลากรในการเผยแผ่พระศาสนาที่เหมาะสมได้ในที่สุด^{๓๙}

หมายเอาผู้มีความเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติธรรม ซึ่งจัดเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ๆ คือ กลุ่มบุคลากรที่ทำหน้าที่ในการฝึกปฏิบัติ ได้แก่ เจ้าสำนักปฏิบัติ พระวิปัสสนาจารย์ ครูบอกรรมฐาน ครูผู้แนะแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน วิทยากรที่มีความรู้ความสามารถแนะนำ การฝึกปฏิบัติธรรมกับกลุ่มผู้เข้ารับการฝึกอบรม ได้แก่ ประชาชนทั่วไป นักเรียน นักศึกษา นิสิต ผู้บริหาร ข้าราชการ พระภิกษุสามเณร^{๔๐} ซึ่งตั้งประเด็นวิเคราะห์ ๒ ประเด็น คือ วิเคราะห์ด้าน คุณภาพของบุคลากร และปริมาณของบุคลากร ดังนี้

๑) กลุ่มบุคลากรที่ทำหน้าที่ในการฝึกปฏิบัติ คือ

๑.๑ ด้านคุณภาพบุคลากร โดยภาพรวมสำนักปฏิบัติธรรมส่วนใหญ่เจ้าสำนักและพระวิปัสสนาจารย์ ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีพรหมวิหารประจำใจ มีความซื่อสัตย์จริงใจในการทำงาน มีความเข้าใจในพระรัตนตรัย มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีความเป็นกัลยาณมิตร มีความสามารถในการบริหารจัดการ มีความคิดริเริ่มและมีวิสัยทัศน์^{๔๑} สามารถแสดงทิศทางของการพัฒนาสำนักปฏิบัติในอนาคต ริเริ่มแนวทางในการบริหารที่ทำทลายต่อการเปลี่ยนแปลงของสำนักปฏิบัติธรรม ริเริ่มวิธีการพัฒนาคุณภาพสำนักปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง มีวิธีการกระตุ้นให้ทุกคนร่วมกันพัฒนาคุณภาพสำนักปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์มีความสามารถในการฝึกฝนอบรม มุ่งพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขาเข้าใจหลักการพัฒนาผู้ฝึกปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา แต่บุคลากรที่มีลักษณะดังกล่าวมีจำนวนน้อย ไม่เพียงพอที่จะทำให้สำนักปฏิบัติธรรมมีความเข้มแข็ง บางแห่งขาด

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระมหาเวชยันต์ เวชยนต์, เจ้าคณะอำเภอเสนา ตำบลเจ้าเสด็จ อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๓๘} สัมภาษณ์ พระครูปริยัติยาธิคุณ (เหมือน อติภทฺโท), เจ้าคณะอำเภอท่าเรือ วัดสะตือ ตำบลท่าหลวง อำเภอท่าเรือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๓๙} สัมภาษณ์ พระครูวิสิฐพัฒนพิธาน (วิรุทธิ์ ธมมทตฺโต), เจ้าคณะอำเภอวังน้อยและเจ้าอาวาสวัดพะยอม ตำบลพะยอม อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๔๐} สัมภาษณ์ พระครูโสภาสกลญาณธรรม (จันทร์ กลลยาโน), รองเจ้าคณะตำบลลำตาเสา วัดสหกรณ์ธรรมนิมิต ตำบลนบพิบ อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๔๑} สัมภาษณ์ นายธัญเทพ หมั่นนุท, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ศาลากลางจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗.

พระวิปัสสนาจารย์มีอาชีพ หรือที่ความรู้ที่ลึกซึ้ง ที่สามารถสอบอารมณ์ระดับลึกได้ ซึ่งพระวิปัสสนาจารย์เองก็ต้องพัฒนาตัวเองไปด้วยซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญและจำเป็น^{๔๒}

๒.๒ ด้านปริมาณบุคลากร โดยภาพรวมสำนักปฏิบัติธรรมส่วนใหญ่เจ้าสำนักและพระวิปัสสนาจารย์ มีจำนวนน้อยถึงขาดแคลน บางแห่งไม่เพียงพอในการตอบสนองความต้องการของผู้ฝึกปฏิบัติ การสร้างพระวิปัสสนาจารย์รุ่นใหม่ขึ้นทดแทนรุ่นเก่าทำได้ยากมาก แรงจูงใจในด้านนี้ผู้กระแสของวัตถุนิยมไม่ได้ บางสำนักเจ้าสำนักชราภาพมากแล้วไม่มีพระวิปัสสนาจารย์ประจำสำนัก เมื่อมีงานอบรมต้องไปนิมนต์พระวิปัสสนาจารย์จากที่อื่นมาช่วยหลายพื้นที่พบว่าใช้ระบบเครือข่ายหมุนเวียนกันไป ในลักษณะที่อิงระบบการปกครองคณะสงฆ์ของจังหวัดบ้าง ในลักษณะเป็นเครือข่ายสำนักปฏิบัติธรรมในสาขาเดียวกันบ้าง ในลักษณะที่จับมือกันระหว่างสำนักปฏิบัติธรรมที่อยู่ในพื้นที่เดียวกัน หรือรู้จักมักคุ้นเป็นการส่วนตัวของเจ้าสำนักบ้าง^{๔๓}

แม้ว่าบุคลากรด้านนี้จะมีคุณธรรม มีความสามารถ แต่เมื่อมองโดยรวมเห็นว่าบุคลากรขององค์กรสงฆ์มีปัญหาทั้งด้านปริมาณและด้านคุณภาพ เมื่อจำนวนพระวิปัสสนาจารย์มีน้อยทำให้ท่านไม่มีเวลาพัฒนาตนเอง ส่งผลต่อกระบวนการสอนกรรมฐานของท่าน ในสำนักปฏิบัติธรรมหลายแห่งท่านต้องปลีกเวลาเพื่อไปฝึกปฏิบัติส่วนตัวท่านเองด้วย ซึ่งก็ส่งผลให้สำนักปฏิบัติธรรมที่ท่านรับผิดชอบอยู่ขาดพระวิปัสสนาจารย์ อีกอย่างบทบาทภารกิจของพระสงฆ์ในประเทศไทยหลายด้านเกินไป ไม่ว่าจะเป็นสงฆ์สายปกครอง สายการศึกษา หรือแม้แต่สายพระวิปัสสนาจารย์ก็มีภาระงานรับผิดชอบหลายด้าน ทำให้การปฏิบัติภารกิจขาดความต่อเนื่องไม่ปะติดปะต่อไม่เป็นมรรคเป็นผล การสร้างพระวิปัสสนาจารย์ทดแทนเท่าที่รัฐยื่นมือเข้ามาดูแลก็ยังไม่เกิดผลได้ในปัจจุบัน^{๔๔} นอกจากนี้มีปัญหามีปริมาณไม่เพียงพอมีผลต่อประสิทธิภาพ

๒) กลุ่มผู้เข้ารับการฝึกอบรม ได้แบ่งการฝึกอบรมเป็น ๔ กลุ่ม ได้แก่

๒.๑ กลุ่มประชาชนทั่วไป คือ อุบาสกอุบาสิกา ประชาชนทั่วไป ส่วนใหญ่มักจะเป็นคนที่มีความใกล้ชิดวัด แต่มีบางคนปฏิบัติเดินทางจากที่ห่างไกลมาฝึกปฏิบัติธรรม เพราะมีศรัทธาต่อสำนักปฏิบัติธรรม มักเป็นการฝึกปฏิบัติเป็นส่วนตัว ขึ้นอยู่กับความสะดวกของตนเองเป็นหลัก^{๔๕}

๒.๒ กลุ่มนักเรียน นักศึกษา นิสิต คือ เข้าฝึกปฏิบัติเนื่องจากส่วนใหญ่เป็นโครงการของสถาบัน ซึ่งผู้บริหารสถานศึกษามองเห็นคุณค่าของการฝึกอบรมจึงมีการจัดโครงการขึ้นแล้วเลือกสำนักปฏิบัติธรรมที่มีศักยภาพ^{๔๖}

^{๔๒} สัมภาษณ์ นางสาวอัจฉรา อ่อนจันทร์, วัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๔๓} สัมภาษณ์ นายพงษ์ศักดิ์ จำแนกสาร, กำนันตำบลข้าวเม่า ตำบลข้าวเม่า อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๔๔} สัมภาษณ์ นางเทวี ฤทธิญาณ, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๑๑ ตำบลข้าวเม่า อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๔๕} สัมภาษณ์ นางสาวภัชตสุภา สะอาดพงษ์, บ้านเลขที่ ๖๙/๔๗๙ ตำบลหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๔๖} สัมภาษณ์ นางสาวเน่งน้อย สุขประเสริฐ, หมู่ ๑๐ ตำบลข้าวเม่า อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

๒.๓ กลุ่มผู้บริหาร ข้าราชการ ผู้นำชุมชน คือ จะคล้ายกับกลุ่มนักเรียนนักศึกษา คือ กำหนดเป็นโครงการฝึกพัฒนาโดยเฉพาะ เมื่อรัฐบาลให้ความสำคัญกับการปฏิบัติธรรมของ ข้าราชการเพื่อพัฒนาบุคลากรของรัฐ จึงมอบหมายให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติปฏิบัติการ ร่วมกับมหาเถรสมาคม จัดดำเนินการโครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติ เพิ่มประสิทธิภาพในการ ปฏิบัติงาน

๒.๔) กลุ่มพระภิกษุสามเณร คือ เป็นกลุ่มที่ใช้ชีวิตเพื่อปฏิบัติขัดเกลาร่างกาย โดยตรงภายในวัด ซึ่งวัดก็เป็นสถานที่ฝึกปฏิบัติธรรมขัดเกลาร่างกายอยู่แล้วขึ้นอยู่แต่ละวัดจะจัดได้เข้มแข็ง จริงจังเพียงใด กระนั้นก็ตามกลุ่มพระสงฆ์มักจะมีรูปแบบการปฏิบัติธรรมตามธรรมเนียมปฏิบัติดั้งเดิม คือ การเข้าปริวาสกรรม ซึ่งจะถูกกำหนดขึ้นเป็นครั้งคราวในช่วงหลังออกพรรษา ซึ่งจะมีการ ประชาสัมพันธ์ให้ทราบทั่วกัน^{๔๗}

นอกจากนี้ก็จะมีบางรูปที่มีความมุ่งมั่น เพื่อแสวงหาแก่นแท้ของพุทธศาสนาทำการฝึก เข้มขันเป็นการส่วนตัว ซึ่งก็มีรูปแบบที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็นการฝึกฝนภายในสำนักปฏิบัติธรรมที่ ตนเองมีความศรัทธา หรือออกเดินธุดงค์ไปตามป่าเขา ซึ่งรูปแบบหลังนี้มักจะหายากขึ้นเรื่อยๆ อันเนื่องจากสภาพบ้านเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป^{๔๘}

การฝึกปฏิบัติในสำนักปฏิบัติธรรมนั้น บางคนเข้าฝึกปฏิบัติเพราะความจำใจทำตาม ข้อกำหนดของสถาบัน บางคนเข้าศึกษาปฏิบัติเพื่อหนีปัญหาความวุ่นวายทางสังคมต้องการความสงบ ทางจิตใจ บางคนเข้าปฏิบัติฝึกฝนเพื่อแสวงหาประสบการณ์ทางพุทธศาสนา บางคนเข้าฝึกศึกษา เพราะการปฏิบัติเป็นส่วนหนึ่งของเส้นทางการศึกษาบางคนต้องการค้นหาแก่นของพุทธศาสนา บางคนต้องการอิสระหลุดพ้นจากพันธนาการของชีวิต จากลักษณะดังกล่าว จึงสรุปได้ว่า กลุ่มบุคคลที่ เข้ารับการฝึกปฏิบัติธรรมมีความแตกต่างทางเพศ วัย ประสบการณ์ชีวิต ตลอดจนมีรูปแบบการ ดำรงชีวิต และจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกันในการเข้าฝึกการปฏิบัติ เป็นเงื่อนไขสำคัญในการจัดรูปแบบ ปฏิบัติให้เหมาะสมกับกลุ่มบุคคล^{๔๙}

บุคลากรทางด้านปฏิบัติขาดการพัฒนา ในยุคก่อนพัฒนาตามประเพณี เช่น การเดิน ธุดงค์ อาจารย์ที่เก่งและมีชื่อเสียงด้านนี้ช่วงหลังจำกัดหายากขึ้นพระสงฆ์จะท้ออย่างไร้ประเพณีเดิมก็ทำ ได้ยากขึ้น อันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของบริบทต่างๆ ทั้งทางด้านสังคม และโครงสร้างกายภาพ ทางธรรมชาติ การเอาใจใส่ของคณะสงฆ์ก็ขาดหายไป ปัจจัยที่จะเกื้อหนุนให้เกิดการพัฒนาทางด้าน ปฏิบัติขัดเกลาร่างกายอย่างสูญหายไป ระบบพัฒนายังไม่มี บางกลุ่มที่เกิดความสนใจก็แอบอ้างทำกันไปเองไม่มีการควบคุมมาตรฐาน มีพระธุดงค์ หรือสำนักปฏิบัติธรรม จอมปลอมเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ^{๕๐}

^{๔๗}สัมภาษณ์ นางสาวอัครวัลย์ บุณิสริวัฒน์, ๑๑๕/๖๐๖ ดิคอนโด ถนนรัตนานิเบศ ตำบลลำไทรม้า อำเภอมะนัง จังหวัดน่านบุรี, ๑ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๔๘}สัมภาษณ์ นางสาวอารยา หาญสมศักดิ์กุล, บ้านเลขที่ ๗๘/๒ หมู่ ๒ ตำบลบ้านแพน อำเภอสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๔๙}สัมภาษณ์ นางสาวเรณู สายสังข์, วัดมเหยงคณ์ ตำบลหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัด พระนครศรีอยุธยา, ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๕๐}สัมภาษณ์ นางสาวสำรวย สุขวยเจริญ, หมู่ ๕ ตำบลบางปลาจืด อำเภอบางบาล จังหวัดอ่างทอง, ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๗.

จุดแข็ง (Strengths) ด้านวิทยากร ได้แก่

๑. วิทยากรมีความเข้าใจหลักธรรมะในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี
๒. เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีความเป็นผู้นำ ๓. วิทยากรมีความสามารถในการเทศนาและ

บรรยายธรรม

๔. วิทยากรมีความสามารถในการเทศนาและบรรยายธรรม
๕. พระภิกษุมีข้อวัตรปฏิบัติจริยวัตรตรงตามละบรรยายธรรม

จุดอ่อน (Weaknesses) ด้านวิทยากร ได้แก่

๑. พระในวัดขาดความเมตตาเอื้ออาทรและการปรับตัวให้เข้ากับชาวบ้าน
๒. พระวิทยากรไม่เพียงพอขาดความสามารถในการบรรยายธรรมอบรมกรรมฐาน
๓. พระในวัดทำตัวไม่สำรวมไม่อยู่ในพระธรรมวินัยขาดข้อวัตรปฏิบัติและจริยวัตร
๔. พระไม่ปฏิบัติภาวนาและศึกษาหาความรู้ในทางธรรม
๕. พระไม่ส่งเสริมเด็กเยาวชนในการปฏิบัติและรักวัดรักพระพุทธศาสนาตั้งแต่วัยเยาว์
๖. พระไม่ปรับการสอนให้เข้ากับวัยอาชีพ

โอกาส (Opportunities) ด้านวิทยากร ได้แก่

๑. สังคมไทยให้เกียรติพระผู้เป็นผู้นำ
๒. คนไทยส่วนมากให้ความเคารพนับถือเชื่อฟังพระแม้จะเป็นพระบวชใหม่ก็ตาม
๓. ชาวต่างชาติสนใจปฏิบัติธรรมมากขึ้น
๔. เทคโนโลยีทำให้สามารถใช้สื่อช่วยในการเผยแผ่
๕. เทคโนโลยีช่วยให้การเผยแผ่กว้างไกลออกไปมากและใช้ต้นทุนน้อยในการแจ้ง

ข่าวสาร

๖. เทคโนโลยีสามารถทำหนังสือคู่มือในการช่วยสอนเป็นสื่ออบรมพระใหม่ได้
๗. คนไทยยังรักการให้ทานช่วยเหลือพระสงฆ์

อุปสรรค (Threats) ด้านวิทยากร ได้แก่

๑. ชาวพุทธมักแก่งแย่งชิงดีตำแหน่งทะเลาะประจานกันเองเหมือนสาวไส้ให้กาгин
๒. สื่อมักเสนอแต่ข่าวในด้านลบของพระ
๓. คนส่วนใหญ่ยังมองว่าพระต้องแยกออกจากสังคมอยู่จึงจะเป็นพระที่ดีจริง
๔. กฎหมายยังจำกัดสิทธิเสรีพระในการออกเสียงในขณะที่พระยังคงต้องอยู่ใต้กฎหมาย
๕. ขมารวาส/แม่ชีหันมาอบรมแทนพระ
๖. ยังมีการแบ่งพรรคแบ่งพวกกันอยู่เยอะ
๗. ไม่ปลูกฝังการภาวนาให้ไปสูในบ้านได้

สรุปได้ว่า ด้านวิทยากรผู้สอนเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมให้

เจริญก้าวหน้าเป็นที่รู้จักกว้างขวางยิ่งขึ้นโดยเฉพาะความมีภาวะผู้นำที่เต็มไปด้วยเมตตาธรรมและข้อวัตรปฏิบัติจริยวัตรที่ตรงตามอีกทั้งมีความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดสอนกรรมฐานให้ผู้ฟังเข้าใจและรับไปปฏิบัติได้ง่ายจะยิ่งทำให้เกิดศรัทธาในการประพฤติปฏิบัติธรรมได้มากแม้ว่าบุคลากรด้านนี้จะมีคุณธรรม มีความสามารถ แต่เมื่อมองโดยรวมเห็นว่าบุคลากรขององค์กรสงฆ์มีปัญหาทั้งด้านปริมาณและด้านคุณภาพ เมื่อจำนวนพระวิปัสสนาจารย์มีน้อยทำให้ท่านไม่มีเวลาพัฒนาตนเอง ส่งผล

ต่อกระบวนการสอนกรรมฐานของท่าน ในสำนักปฏิบัติธรรมหลายแห่งท่านต้องปลีกเวลาเพื่อไปฝึกปฏิบัติส่วนตัวท่านเองด้วย ซึ่งก็ส่งผลให้สำนักปฏิบัติธรรมที่ท่านรับผิดชอบอยู่ขาดพระวิปัสสนาจารย์อีกอย่างบทบาทภารกิจของพระสงฆ์ในประเทศไทยหลายด้านเกินไป ไม่ว่าจะเป็นสงฆ์สายปกครองสายการศึกษา หรือแม้แต่สายพระวิปัสสนาจารย์ก็มีภาระงานรับผิดชอบหลายด้าน ทำให้การปฏิบัติภารกิจขาดความต่อเนื่องไม่ปะติดปะต่อไม่เป็นมรรคเป็นผล การสร้างพระวิปัสสนาจารย์ทดแทนเท่าที่รัฐยื่นมือเข้ามาดูแลก็ยังไม่เกิดผลได้ในปัจจุบันการฝึกปฏิบัติในสำนักปฏิบัติธรรมนั้น บางคนเข้าฝึกปฏิบัติเพราะความจำใจทำตามข้อกำหนดของสถาบัน บางคนเข้าศึกษาปฏิบัติเพื่อหนีปัญหาความวุ่นวายทางสังคมต้องการความสงบทางจิตใจ บางคนเข้าปฏิบัติฝึกฝนเพื่อแสวงหาประสบการณ์ทางพุทธศาสนา บางคนเข้าฝึกศึกษาเพราะการปฏิบัติเป็นส่วนหนึ่งของเส้นทางการศึกษา บางคนต้องการค้นหาแก่นของพุทธศาสนา บางคนต้องการอิสระหลุดพ้นจากพันธนาการของชีวิต

๓) ด้านการบริหารจัดการ

สำนักปฏิบัติธรรมที่ดีนอกจากจะเตรียมพร้อมในเรื่องของสถานที่และวิทยากรแล้ว สิ่งจำเป็นที่จะต้องเตรียมพร้อม คือ ในส่วนของการบริหารจัดการเพื่อความเป็นมาตรฐานและควมมีประสิทธิภาพในการจัดการและพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมให้เหมาะสมและให้เป็นที่เคารพศรัทธาเข้ามาประพฤติปฏิบัติธรรมของเหล่าสาธุชนพุทธบริษัทได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดต่อไปในการจัดการควรส่งเสริมและปลูกฝังความรักความผูกพันกับวัดรักษารูปธรรมตั้งแต่วัยเด็กและปลูกฝังความรักดีน้ำใจไมตรีและความเมตตาในหมู่คณะทำงานควรส่งเสริมให้เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมรู้หลักในการบริหารกิจการคณะสงฆ์^{๕๑} เพื่อให้การบริหารสำนักปฏิบัติธรรมเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพนอกจากเจ้าสำนักจะต้องรู้เรื่องการปฏิบัติการสอนกรรมฐานแล้วยังควรศึกษาหลักการบริหารงานคณะสงฆ์และบริหารกิจการวัดเพื่อให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยตั้งงามและเอื้ออำนวยต่อผู้มาปฏิบัติด้วยในด้านเดียวกันคณะสงฆ์ที่ลงมาช่วยจัดการให้เกิดระบบที่ดีมีความพร้อมในการแนะนำ คือ ให้ดูแลเขาด้วยนอกจากตัวอาจารย์ที่มีความรู้จริงแล้วยังต้องมีคณะทำงานที่เข้าใจงานครบตรงในสำคัญเช่นงานบริหารนี้สำคัญเพราะจะให้เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมลงมาดูแลและให้ความสำคัญ คือ ผู้ร่วมงาน^{๕๒} ซึ่งงานกรรมฐานต้องควบคู่ไปการบริหารบ้านพระอาจารย์หลายๆ ท่านได้เน้นการบริหารส่วนใหญ่พระไม่เน้นการบริหารคราวนี้บริหารไม่ได้ก็ไปจัดการไม่ได้วัดใครวัดแต่ก็ขอโทษเถอะพระอาจารย์ดังๆ จะเห็นพระดังๆ ทั้งหลายพอท่านมรณภาพไปแล้วงานก็จะทรงเช่นหลวงปู่แหวนงานบริหารไม่มีก็ไปอยู่ที่ตัวท่านทุนก็หมดไป^{๕๓} ฉะนั้นการบริหารสำคัญครับบางที่การบริหารที่ติอาจารย์สอนกรรมฐานไม่ต้องเก่งเลอเลิศแต่ทีมบริหารช่วยให้ทำให้อำนาจขึ้นมาได้ช่วยทำให้สถานที่ไม่สำคัญทำให้อำนาจขึ้นมาได้เรื่องจัดการภายในงานธุรการงานลงทะเบียนเรื่องการต้อนรับเรื่องการให้คำแนะนำเรื่องจัดการทุก

^{๕๑} สัมภาษณ์ พระญาณไตรโลก (สมคิด จินตยโส) , รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและเจ้าอาวาสวัดบรมวงศัศรวรรณวรวิหาร ตำบลสวนพริก อำเภอบางบาลพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๗ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๕๒} สัมภาษณ์ พระมหาเชิดชัย กตปุณโญ, รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา รูปที่ ๒ วัดพนัญเชิงวรวิหาร ตำบลสวนพริก อำเภอบางบาลพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๕๓} สัมภาษณ์ พระครูเกษมธรรมทัต (สุรศักดิ์ เขมรสี) , เจ้าอาวาส วัดมเหยงคณ์ ตำบลหันตรา อำเภอบางบาลพระนครศรีอยุธยา, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗.

อย่างอย่างเช่นมีชาวต่างชาติมาคนแคไหนไม่เป็นไรต้องออกไปรับรองให้ไหมเพราะว่าตอนนี้ราชการหลายแห่งพบว่าอนุญาตให้ปฏิบัติธรรมได้แต่ต้องมีใบรับรองพวกนี้เป็นเรื่องความพร้อมเรื่องการจัดเพื่อให้เป็นที่ยอมรับเพราะ ฉะนั้นถ้าเป็นลักษณะที่ผมทำพูดไว้ที่ ๓-๔ ประเด็นนี้แค่นี้ไม่ต้องถ้าอย่างนี้ได้ก็เป็นที่ยอมรับคนไปก็สบายใจปลอดภัยอยากจะไปแล้วอีกประเด็นหนึ่งที่สำคัญ คือ มีการประชาสัมพันธ์ไหมเพราะในการประชาสัมพันธ์ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของแผ่นพับเป็นเรื่องออกอากาศหรือบ้างแต่เป็นเรื่องของตารางเวลาให้การไปปฏิบัติตลอดปี มีกี่ครั้งทำทุกเดือนไหม หรือทำได้ตลอดเวลา^{๕๕} อันนี้ต้องมีบอกแล้วเขาจะประสานสะดวกได้ยังไงว่าผมจะเดินทางไปอาทิตย์นี้เรื่องของการประชาสัมพันธ์ถ้าพออย่างก็จะเป็นที่รู้จักแล้วก็ประโยชน์อันควรจะทำอย่างที่ว่าไม่เป็นพระไม่ต้องขออนุญาตแค่แจ้งให้ทราบเพราะเป็นหน้าที่ในการประชาสัมพันธ์ให้ทราบว่าทำอะไรและถ้าต้องการจะการันตีในเรื่องของมหาเถรก็ทำให้ชัดเจนให้มีแบบฟอร์มว่าและอย่างที่บอกต้องมีสปีปายะอะไรบ้าง^{๕๖} รับคนได้เท่าไรแล้วยื่นเจ้าคณะตำบลอำเภอจังหวัดทราบถ้าทราบก็ส่งมหาเถรมหาเถรก็จะการันตีให้อนเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเป็นแล้วนี่อย่างนี้ในด้านการบริหารจัดการเดียวกันนี้บางเรื่องในวิธีการที่ทางสำนักปฏิบัติธรรมอาจจะใช้ก็จะมีคำชี้แนะจากรองผู้ว่าราชการจังหวัดอย่างเช่นว่าทำอย่างไรที่จะสามารถดึงเยาวชน หรือประชาชนในวัย ๓๐-๔๐ ปี ให้เข้าวัดมากขึ้น ๑. รูปแบบของการเข้าวัดจัดเก้าอี้ให้นั่งได้ไหมจากที่นั่งกับพื้นเพราะว่าถ้านั่งกับพื้นไปนานๆ จะเหนื่อย^{๕๗} เพราะว่าถ้าได้จัดเป็นเก้าอี้ให้เยาวชนได้นั่งเก้าอี้แต่ในขณะเดียวกันพระสงฆ์ก็จัดอาสนะให้สูงขึ้นเพื่อเป็นการดึงดูดความสนใจมากขึ้นและเพื่อเป็นการปรับสมดุลความพร้อมทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจให้ค่อยๆ เป็นค่อยๆ ไปทั้งในการนั่งเก้าอี้และนั่งพื้นเพื่อที่จะสามารถนำไปปฏิบัติใช้ได้ในชีวิตประจำวันรวมทั้งให้สำนักปฏิบัติธรรมลดหย่อนให้กันและกันและยืนยันว่าในอดีตที่ผ่านมาเป็นอย่างไร^{๕๘} และก็หันกลับไปดูว่าในสังคมปัจจุบันต้องการอะไรส่วนของผู้ที่เข้าไปสำนักปฏิบัติธรรมก็ต้องถอยหลังมาคิดว่าถ้าเข้าไปในสำนักปฏิบัติธรรมแล้วสิ่งที่คาดหวังและสิ่งที่ได้รับอาจจะไม่ตรงกันแต่ก็ต้องพยายามปรับเข้าหากันต้องบอกว่าต้องทำอะไรและสำนักปฏิบัติธรรมก็ต้องดูว่าผู้ที่มาต้องการอะไรไม่ใช่ว่าเอาแต่แนวทางของสำนักปฏิบัติธรรมอย่างเดียวควรมีการบริหารจัดการภายในวัดโดยยึดหลักธรรมคำสั่งสอนระเบียบวินัย^{๕๙} ตามหลักที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดไว้เมื่อมีมาตรฐานเดียวกันก็เป็นการง่ายที่จะอยู่ร่วมกันด้วยความผาสุกความเจริญในจิตใจเพราะพระธรรมวินัยเป็น

^{๕๕} สัมภาษณ์ พระครูสมุห์จิริยุทธิ์ อธิณฺโณ, เจ้าอาวาส วัดตาลเอน ตำบลตาลเอน อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๖ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๕๕} สัมภาษณ์ พระครูโสภาสุมิตฺต (โสภณ โสภาโส), เจ้าอาวาส วัดบึงลัญจิว ตำบลท่าหลวง อำเภอท่าเรือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๖ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๕๖} สัมภาษณ์ พระมหารุ่ง สุขุมโล, เลขานุการและรองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา รูปที่ ๒ วัดเกาะแก้ว ตำบลกะมัง อำเภพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๕๗} สัมภาษณ์ พระครูสุทธิปัญญาโสภณ (ประยูร สุทธิบุญ), รองเจ้าคณะอำเภพระนครศรีอยุธยา วัดท่ากรัง ตำบลบ้านป้อม อำเภพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๕๘} สัมภาษณ์ พระครูรัตนกิจจารักษ์ (แก้ว อรุณ), เจ้าอาวาส วัดโคก ตำบลพุดเตา อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๕๙} สัมภาษณ์ พระครูศรีขยายภรณ์ (สุชัย สุจิตโต), ปฏิบัติหน้าที่เจ้าคณะตำบลนุและเจ้าอาวาส วัดโตนด ตำบลนครหลวง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

เหมือนมาลัยที่ร้อยดวงใจของคนต่างชั้นวรรณะกันมาแต่อดีตจะเห็นได้ว่าการบริหารจัดการเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องอาศัยผู้นำที่มีอุดมการณ์มีความตั้งใจจริงและเสียสละมีหมู่คณะช่วยเหลือรวมทั้งผู้ที่มีความรู้ความสามารถเข้ามาช่วยกันโดยต้องอาศัยหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา คือ มีพรหมวิหารสี่เมตตาต่อกันกรุณาช่วยเหลือซึ่งกันและกัน^{๖๐} มีมุทิตาไม้อิจฉาริษยาและมีความเป็นกลางไม่ลำเอียงและต้องประกอบไปด้วยสังคหวัตถุ คือ มีน้ำใจไมตรีปิยวาจาอัตถจริยาช่วยเหลืองานกันและความไม่ถือตัวตนเป็นหลัก คือ สมานัตตาความเป็นอยู่ร่วมกันจึงจะมีความสามัคคีปรองดองซึ่งจะทำกิจการงานใดใดก็จะสำเร็จไปได้ด้วยดีเดิมทีวัดทางพุทธศาสนาเกิดขึ้นจากทางฝ่ายบ้านเมือง ที่มีความประสงค์สร้างถวายเป็นพักอาศัยแก่พระพุทธเจ้าและมวลพระสงฆ์ในพุทธศาสนา^{๖๑} แต่เมื่อพุทธศาสนาย้ายมาถึงประเทศไทยลักษณะพัฒนาการของวัดก็อาจจะแตกต่างไปจากดั้งเดิมบ้าง แต่มีลักษณะดั้งเดิมก็ คือ การกิจด้านการสร้างวัดอุปการะบำรุงวัดในสมัยอาณาจักรเก่าของไทยยังเป็นฝ่ายคฤหัสถ์เข้ามาจัดการดูแลแต่เมื่อมาถึงปัจจุบันลักษณะดังกล่าวมีความแปลกไปจากเดิม กล่าวคือ ภาระด้านการบริหารจัดการวัดพระสงฆ์เข้ามาเกี่ยวข้องมากขึ้น ทำให้ภารกิจด้านการฝึกฝนพัฒนาอ่อนลงไป^{๖๒}

วัดในคณะสงฆ์ เป็นทรัพยากรอันมีค่าอย่างยิ่งของสังคม มีทั้งที่ดิน สิ่งก่อสร้างศาสนสถาน บุคลากร เงิน ศรัทธา จะทำอย่างไรจึงจะทำให้ทรัพยากรทั้งหมดเหล่านี้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สังคมตามอุดมการณ์ทางพุทธศาสนา ในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้ากับพระสงฆ์สาวกไม่ได้เป็นผู้บริหารวัด มีผู้สร้างวัดทำหน้าที่ เป็นผู้จัดการวัดและทูลเชิญพระพุทธองค์และนิมนต์พระสงฆ์สาวกมาพัก^{๖๓} หากจาริกไปทรงสั่งสอนตามนิคมต่างๆ เป็นผู้จัดการดูแลทุกอย่าง ท่านใช้เวลาเทศน์อย่างเดียว ขณะนี้หลายวัดได้เดินหลงทางเข้าสู่ระบบวัตถุนิยมหากวัดดำเนินการเช่นนี้^{๖๔} เป็นอันตรายอย่างยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงความคิดของประชาชนที่จะเน้นทางด้านจิตใจมากกว่าวัตถุ พระสงฆ์สมควรจะบริหารจัดการวัดเอง หรือไม่ การบริหารจัดการวัดที่ดีควรจะเป็นอย่างไร แต่มุ่งศึกษาว่าการบริหารของสำนักปฏิบัติธรรม^{๖๕} มีรูปแบบ หรือโครงสร้างการบริหารจัดการภายในสำนักปฏิบัติธรรมมีลักษณะอย่างไร โดยกำหนด ๖ ประเด็น คือ

๑. การบริหารจัดการด้านการจัดรูปแบบบริหาร สำนักปฏิบัติธรรมส่วนใหญ่มีรูปแบบบริหารภายในสำนักปฏิบัติธรรมเป็นระบบ แต่มีความแตกต่างกัน รูปแบบบริหารที่พบเห็นเป็น

^{๖๐} สัมภาษณ์ พระญาณกร ปุณณโก, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดมเหยงคณ์ ตำบลหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๖๑} สัมภาษณ์ พระรุ่งโรจน์ ขยานนโท, เลขานุการเจ้าอาวาส วัดมเหยงคณ์ ตำบลหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๖๒} สัมภาษณ์ พระมหาเวชยันต์ เวชยันโต, เจ้าคณะอำเภอเสนา ตำบลเจ้าเสด็จ อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๖๓} สัมภาษณ์ พระครูปริยัติยาธิคุณ (เหมือน อติภทฺโท), เจ้าคณะอำเภอท่าเรือ วัดสะตือ ตำบลท่าหลวง อำเภอท่าเรือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๖๔} สัมภาษณ์ พระครูวิสิฐพัฒนพิธาน (วีรยุทธ์ ธมมทตฺโต), เจ้าคณะอำเภอวังน้อยและเจ้าอาวาส วัดพะยอม ตำบลพะยอม อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๖๕} สัมภาษณ์ พระครูโสภาสกลญาณธรรม (จันทร์ กลลยาโน), รองเจ้าคณะตำบลลำตาเสา วัดสหกรณ์ธรรมนิมิต ตำบลนันทิ์ อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๗.

ส่วนมาก คือ การบริหารจัดการที่มีเจ้าอาวาสเป็นผู้มีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาด พัฒนาการของสำนักปฏิบัติขึ้นอยู่กับแนวทาง หรือนโยบายของเจ้าอาวาส อาศัยบารมีของเจ้าอาวาสเป็นหลัก มีบางสำนักใช้รูปแบบบริหารเป็นคณะกรรมการบริหารคณะสงฆ์จังหวัด^{๖๖} โดยกำหนดให้มีประธานศูนย์ปฏิบัติธรรมอยู่ประจำศูนย์ดำเนินงาน ภายใต้การกำกับดูแลของคณะกรรมการบริหารคณะสงฆ์จังหวัดการดำเนินงานของศูนย์จึงอยู่ในการกำกับดูแลของเจ้าคณะจังหวัดอีกชั้นหนึ่ง เช่น จังหวัดสระบุรีก็มีเจ้าคณะภาคเป็นผู้ดูแลในฝ่ายคณะสงฆ์และตามระเบียบข้อบังคับมหาเถรสมาคม มีมติจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติธรรมประจำภาค ประจำจังหวัด บางสำนักจัดระบบภายในโดยกำหนดให้มีเจ้าหน้าที่ดูแลทะเบียนงบประมาณใช้จ่าย ค่าบำรุงสถานที่^{๖๗} บางสำนักนำกรอบภารกิจด้านการศึกษาของคณะสงฆ์มาเป็นแนวในการบริหารจัดการ คือ เป็นทั้งสำนักปฏิบัติธรรม เป็นสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกนักธรรม เป็นสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี และยังเป็นสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาได้อีกด้วย บางสำนักใช้หลัก “สังฆะ” ตามแบบวินัยดั้งเดิมเป็นบรรทัดฐานในการบริหารจัดการ ไม่ว่าจะเป็นด้านสภาพอาคารสถานที่^{๖๘} การดำรงชีวิตภายในสำนักล้วนแต่มีระเบียบแบบแผนเป็นการบริหารจัดการแบบไม่ต้องทำอะไรมาก รูปแบบสังฆะเป็นมาตรฐานของสงฆ์ตามหลักพระวินัยในพระพุทธศาสนามีโอกาสพัฒนาตนเอง และทำให้ส่วนรวมได้รับผลจากพัฒนานี้ด้วย

นอกจากนี้ระบบสังฆะยังเป็นการรับฟังความคิดเห็นของทุกฝ่าย ให้ทุกคนมีส่วนร่วมการบริหารด้านพระวิปัสสนาจารย์ใช้ระบบเครือข่ายหมุนเวียนช่วยเหลือกันในช่วงมีงานอบรม จุดที่อ่อนของระบบบริหารของสำนักปฏิบัติธรรมที่ยึดติดบุคคลมากเกินไป เมื่อหมดเจ้าอาวาสที่เก่งๆ สำนักก็อ่อนลง ขาดการสานต่อและยุติบทบาท หรือเปลี่ยนแนวทางไปตามเจ้าอาวาสใหม่^{๖๙}

๒. ด้านวิสัยทัศน์ของผู้บริหาร เจ้าอาวาสกำหนดแนวทาง หรือมีเป้าหมายชัดเจน ความคิดเห็นตรงกันมากที่สุดในการพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรม คือ ปรับปรุงโครงสร้างทางกายภาพสภาพแวดล้อมให้เหมาะสำหรับการปฏิบัติธรรม เป็นที่สบาย จัดสร้างสถานที่ให้เพียงพอ

นอกจากนี้ผู้บริหารบางท่านให้ความคิดเห็นว่า เป้าหมายเน้นการพัฒนาคนมากกว่าวัตถุ และมีแนวคิดที่จะไม่ทำวัตถุให้มาก ใส่ใจธรรมชาติ รักษาป่า ต้นไม้ ส่วนสิ่งปลูกสร้างก็เกิดขึ้นมาเรื่อยๆ ในแง่ของการปฏิบัติจริงๆ มีเพียงกายกับใจก็ปฏิบัติได้แล้ว อย่าไปแสวงหาอุปกรณ์ความสะดวกสบายเกินไป ทุกวันนี้ติดสะดวกสบายเกินไป^{๗๐}

^{๖๖}สัมภาษณ์ นายธัญเทพ หมื่นยุทธ, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ศาลากลางจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๖๗}สัมภาษณ์ นางสาวอัจฉรา อ่อนจันทร์, วัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๖๘}สัมภาษณ์ นายพงษ์ศักดิ์ จำแนกสาร, กำนันตำบลข้าวเม่า ตำบลข้าวเม่า อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๖๙}สัมภาษณ์ นางเทวี ฤทธิญาณ, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๑๑ ตำบลข้าวเม่า อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๗๐}สัมภาษณ์ นางสาวภัชตสุภา สะอาดพงษ์, บ้านเลขที่ ๖๙/๔๗๙ ตำบลหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๗.

๓. การบริหารด้านความร่วมมือกับคณะสงฆ์และชุมชน ขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพของเจ้าอาวาสวัด การวางตัวอย่างเหมาะสม ปฏิปทาน่าเลื่อมใสทำให้ภิกษุสัมพันธ์เป็นกัลยาณมิตรทั้งชุมชนและคณะสงฆ์ ส่วนมากเมื่อมีโครงการต่างๆ ในสำนักปฏิบัติธรรม กรรมการวัด ชาวบ้านและวิทยากรจากที่ต่างๆ มาช่วย บางสำนักมีสาขาที่เป็นเครือข่ายทั่วประเทศจำนวนมากพอสร้างระบบเครือข่ายเกื้อกูลกันในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มพระวิปัสสนาจารย์ หรือกลุ่มผู้ปฏิบัติก็ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนสถานฝึกปฏิบัติ เช่นเดียวกับกลุ่มพระวิปัสสนาจารย์ แต่ก็มีบางพื้นที่พระสงฆ์สายปฏิบัติกับพระสงฆ์สายปกครองไม่เข้าใจในบทบาทของกันและกัน ถึงกับมีการต่อต้านขับไล่กัน ความขัดแย้งกันในลักษณะเช่นนี้ก็มียุ่บบ้างในบางพื้นที่^{๗๑}

๔. ด้านการกำกับติดตามการฝึกฝน ขึ้นอยู่กับแนวทางของแต่ละสำนัก มีพระวิปัสสนาจารย์ดูแลการฝึกอบรม บางสำนักมีรูปแบบการฝึกปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง เข้มข้นถึงขั้นอุกฤษฏ์ ต้องเฝ้าติดตามดูแลกันตลอดปี บางสำนักนำฝึกปฏิบัติได้ระดับปานกลางจัดเป็นรูปแบบโครงการฝึกปฏิบัติเป็นครั้งคราวมีช่วงระยะเวลาตายตัว บางสำนักก็ฝึกฝนได้ระดับพื้นฐานฝึกอบรมปฏิบัติตามตารางกิจกรรมกิจวัตรประจำวันของวัดทั่วไป คือ ทำวัตรเช้า-เย็น เพิ่มความเข้มข้นบ้างในวันธรรมสวนะนะซึ่งต้องฝึกปฏิบัติตลอดทั้งวันทั้งคืน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถของเจ้าอาวาสเป็นหลักว่ามีภูมิธรรมด้านปฏิบัติลึกซึ้งเพียงใด^{๗๒}

๕. ด้านการประเมินผลการดำเนินงาน ของแต่ละสำนักก็ขึ้นอยู่กับลักษณะของการฝึกฝนที่เข้ามา คือ หากแนวทางการฝึกที่เข้มข้นมักจะมีการประเมินกันบ่อยๆ เช่น มีการสนทนา สอบถามผลการปฏิบัติธรรมในแต่ละวัน บางแห่งเรียกว่าการสอบอารมณ์ ส่วนการฝึกปฏิบัติระดับปานกลางในรูปแบบโครงการจะมีรูปแบบการประเมินตามโครงการ ส่วนสำนักปฏิบัติขั้นพื้นฐานไม่สุ่วจะให้ความสำคัญกับด้านการประเมินผลการดำเนินงานเท่าใดนัก^{๗๓}

การบริหารถือเป็นหัวใจของการพัฒนา แต่ที่ผ่านมาโครงสร้างคณะสงฆ์ฝ่ายอรัญญิกที่จะทำหน้าที่พัฒนางานสายปฏิบัติไม่ได้รับการสนับสนุนมาตั้งแต่มีการปฏิรูปการศึกษาสงฆ์เมื่อประมาณร้อยปี ที่ผ่านมา อีกทั้งคณะสงฆ์สายนี้ถูกมองว่าแข็งข้อต่อเจ้าเมืองจึงไม่ได้รับการสนับสนุน แต่ในปัจจุบันก็เริ่มที่จะเปลี่ยนทัศนคติมองเห็นคุณค่าด้านการประเมินผลการดำเนินงานขึ้นมา แต่ว่ากลไกของหน่วยงานกลางไม่เข้มแข็งพอที่จะผลักดันงานด้านการประเมินผลการดำเนินงานให้เป็นมรรคผลได้ทันท่วงที^{๗๔}

ดังนั้นสิ่งสำคัญขณะนี้ คือ จะพลิกพันบทบาทมหาเถรสมาคมกันอย่างไรจึงจะทำให้งานทั้งหลายในสงฆ์ไทยจึงจะลื่นไหลอย่างไม่สะดุด หรือติดขัด เกิดคุณค่าต่อสังคมเหมือนดังที่เคยเป็นมา

^{๗๑}สัมภาษณ์ นางสาวเน่งน้อย สุขประเสริฐ, บ้านเลขที่ ๑๒๑ หมู่ ๘ ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๗๒}สัมภาษณ์ นางสาวอัครวิทย์ บุลินสิริวัฒน์, ๑๑๕/๖๐๖ ดิคอนโด ถนนรัตนวิเศษ ตำบลลำไทร อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี, ๑ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๗๓}สัมภาษณ์ นางสาวอารยา หาญสมศักดิ์กุล, บ้านเลขที่ ๗๘/๒ หมู่ ๒ ตำบลบ้านแพน อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๗๔}สัมภาษณ์ นางสาวเรณู สายสังข์, วัดมเหยงคณ์ ตำบลหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

ในอดีต ทั้งนี้เพราะมหาเถรสมาคมถือเป็นกลไกกลางที่สำคัญในการพัฒนาทุกด้านของพุทธศาสนาในเมืองไทย^{๗๕}

จุดแข็ง (Strengths) ด้านการบริหารจัดการ ได้แก่

๑. เจ้าสำนักสนใจเห็นความสำคัญของการศึกษาปฏิบัติธรรมและเผยแผ่ธรรมะอย่างแท้จริง

๒. มีการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายที่ชัดเจนเป็นระบบ โปร่งใส ตรวจสอบได้

๓. มีการดูแลรักษาความปลอดภัยทั้งภายในภายนอก

๔. ไม่ดำเนินการในลักษณะเชิงธุรกิจ

๕. มีการจัดการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องตลอดปี และทำตารางอบรมไว้อย่างชัดเจน

๖. มีการประชาสัมพันธ์โครงการปฏิบัติธรรมในรูปแบบต่างๆ จัดบุคลากรไว้เพียงพอ

๗. มีการจัดการดูแลเรื่องสุขอนามัย

จุดอ่อน (Weaknesses) ด้านการบริหารจัดการ ได้แก่

๑. ผู้บริหารไม่มีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนไม่เห็นความสำคัญและไม่เข้าใจในหลักบริหาร

๒. ขาดการบริหารจัดการดูแลในสถานที่ให้เป็นสัปปายะ เช่น ที่พัก อาหาร ห้องน้ำ สุขอนามัย ความปลอดภัย ธุรการ การต้อนรับ

๓. ขาดการวิจัยและพัฒนาองค์กร เช่น งานบริหารบุคคล บริหารเงิน บริหารงาน

เป็นต้น

๔. ขาดการบริหารความเสี่ยงของโครงการ

๕. ขาดการอบรมส่งเสริมและพัฒนาวิทยากร

๖. ไม่มีการติดตามผลเพื่อทราบปัญหาต่างๆ ในการนำมาพัฒนาให้เกิดประสิทธิผลต่อไป

โอกาส (Opportunities) ด้านการบริหารจัดการ ได้แก่

๑. แหล่งความรู้ในการบริหารจัดการสามารถหาได้ง่ายสะดวกรวดเร็วและประหยัดมากขึ้นเพราะเทคโนโลยีเช่นอินเทอร์เน็ตเป็นต้น

๒. สามารถขอความร่วมมือในการอบรมจากหน่วยงานที่ชำนาญและเป็นมืออาชีพ

๓. สามารถศึกษาดูงานจากสำนักปฏิบัติดีดีที่ประสบผลสำเร็จเพื่อนำมาพัฒนาวัดต่อไป

๔. เทคโนโลยีในการประชาสัมพันธ์เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายง่ายขึ้นและเห็นภาพชัดเจนขึ้น

๕. สังคมให้การยอมรับวัดที่มีการบริหารและจัดการเป็นระบบระเบียบเรียบร้อยดีงาม

ปัญหา (Threats) ด้านการบริหารจัดการ ได้แก่

๑. ขาดงบประมาณในการบริหารส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาองค์กร

๒. มีผู้แสวงหาผลประโยชน์จากสำนักปฏิบัติธรรม หรือวัดที่มีชื่อเสียงมากกว่าจะช่วยพัฒนา

๓. ความไม่ซื่อสัตย์จริงใจต่อพระศาสนาและต่อวัดของคนทั้งในและนอกองค์กร

๔. ความแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นในลาภยศสรรเสริญสุขของคนในสังคมขาดเมตตาธรรม

๕. คนในสังคมขาดพรหมวิหารและสังคหวัตถุธรรมยังความสามัคคีให้เกิดขึ้นไม่ได้

^{๗๕}สัมภาษณ์ นางสาวสำรวย สุขรวัยเจริญ, หมู่ ๕ ตำบลบางปลากรด อำเภอบางแพ จังหวัดอ่างทอง, ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๗.

๖. ภัยเบียดจากศาสนาอื่น

สรุปได้ว่า ด้านการบริหารจัดการเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องเตรียมในการบริหารคนบริหารเงิน และบริหารงานภายใต้หลักพระธรรมและพระวินัยมีระเบียบระบบความมีน้ำใจไมตรีและความรัก สัมครสมานสามัคคีให้งานเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้เกิดประสิทธิผลสูงสุดในการบริหาร จัดการสำนักปฏิบัติธรรมพัฒนาการของสำนักปฏิบัติขึ้นอยู่กับแนวทาง หรือนโยบายของเจ้าอาวาส อาศัยบารมีของเจ้าอาวาสเป็นหลัก มีบางสำนักใช้รูปแบบบริหารเป็นคณะกรรมการบริหารคณะสงฆ์ จังหวัด โดยกำหนดให้มีประธานศูนย์ปฏิบัติธรรมอยู่ประจำศูนย์ดำเนินงาน ภายใต้การกำกับดูแลของ คณะกรรมการบริหารคณะสงฆ์จังหวัดการดำเนินงานของศูนย์จึงอยู่ในการกำกับดูแลของเจ้าคณะ จังหวัดอีกชั้นหนึ่ง เช่น จังหวัดสระบุรีก็มีเจ้าคณะภาคเป็นผู้ดูแลในฝ่ายคณะสงฆ์และตามระเบียบ ข้อบังคับมหาเถรสมาคม มีมติจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติธรรมประจำภาค ประจำจังหวัด บางสำนักจัดระบบ ภายในโดยกำหนดให้มีเจ้าหน้าที่ดูแลทะเบียน งบประมาณใช้จ่าย ค่าบำรุงสถานที่ ไม่มีการเรียราย บางสำนักนำกรอบภารกิจด้านการศึกษาของคณะสงฆ์มาเป็นแนวในการบริหารจัดการบางสำนักมี รูปแบบการฝึกปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง เข้มข้นถึงขั้นอุกฤษฏ์ ต้องเฝ้าติดตามดูแลกันตลอดปี บางสำนัก นำฝึกปฏิบัติได้ระดับปานกลางจัดเป็นรูปแบบโครงการฝึกปฏิบัติเป็นครั้งคราวมีช่วงระยะเวลาตายตัว บางสำนักก็ฝึกฝนได้ระดับพื้นฐานฝึกอบรมปฏิบัติตามตารางกิจกรรมกิจวัตรประจำวันของวัดทั่วไป คือ ทำวัตรเช้า-เย็น เพิ่มความเข้มข้นบ้างในวัตรธรรมสวณะซึ่งต้องฝึกปฏิบัติตลอดทั้งวันทั้งคืน ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับความสามารถของเจ้าอาวาสเป็นหลักว่ามีภูมิธรรมด้านปฏิบัติลึกซึ้งเพียงใดปฏิบัติทานา เลื่อมใสทำให้ปฏิสัมพันธ์เป็นกัลยาณมิตรทั้งชุมชนและคณะสงฆ์ ส่วนมากเมื่อมีโครงการต่างๆ ใน สำนักปฏิบัติธรรม กรรมการวัด ชาวบ้านและวิทยากรจากที่ต่างๆ มาช่วย บางสำนักมีสาขาที่เป็น เครือข่ายทั่วประเทศจำนวนมากพอสร้างระบบเครือข่ายเกื้อกูลกันในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นกลุ่ม พระวิปัสสนาจารย์ หรือกลุ่มผู้ปฏิบัติก็ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนสถานฝึกปฏิบัติ เช่นเดียวกับกลุ่มพระ วิปัสสนาจารย์ แต่ก็มีบางพื้นที่พระสงฆ์สายปฏิบัติกับพระสงฆ์สายปกครองไม่เข้าใจในบทบาทของกัน และกัน

๔.๒.๑ ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้ตอบแบบสอบถาม คือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ และผู้ปฏิบัติธรรมที่มีต่อการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลได้แก่ สถานภาพ เพศ อายุ ระดับการศึกษา เหตุผลการเข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑ แสดงจำนวนร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม

ที่	ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
๑	สถานภาพ		
	บรรพชิต	๖๐	๑๖.๑๘
	คฤหัสถ์	๓๑๑	๘๓.๘๒
๒	เพศ		
	ชาย	๓๐	๘.๑๐
	หญิง	๓๔๑	๙๑.๙๐
๓	อายุ		
	ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๒๓	๖.๒๐
	๒๑-๓๐ ปี	๘๗	๒๓.๔๕
	๓๑-๔๐ ปี	๑๐๗	๒๘.๘๔
	๔๑-๕๐ ปี	๗๑	๑๙.๑๔
	๕๑-๖๐ ปี	๕๕	๑๔.๘๒
	๖๑ ปี ขึ้นไป	๒๘	๗.๕๕
๔	ระดับการศึกษา		
	ประถมศึกษา	๖๐	๑๖.๒๐
	มัธยมศึกษา	๑๓๒	๓๕.๖๐
	อนุปริญญา	๓๙	๑๐.๕๐
	ปริญญาตรี	๑๒๕	๓๓.๗๐
	ปริญญาโท	๑๓	๓.๕๐
	ปริญญาเอก	๒	๐.๕๐

ตารางที่ ๔.๑ แสดงจำนวนร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม (ต่อ)

ที่	ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
๕	เหตุผลการเข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรม		
	ชอบการปฏิบัติธรรม	๑๖๑	๔๓.๔๐
	รู้จักกับทางวัด	๙	๒.๔๐
	แก้บน	๖	๑.๗๐
	เพื่อน/ญาติชักชวน	๔๒	๑๑.๒๐
	สร้างบารมี	๙๒	๒๔.๘๐
	มาตามโครงการ	๔๗	๑๒.๖๐
	ว่างงาน	๓	๐.๘๐
	อื่นๆ	๑๑	๓.๑๐
	รวมทั้งสิ้น	๓๗๑	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นคฤหัสถ์ จำนวน ๓๑๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๓.๘๒ มีเพศหญิง จำนวน ๓๔๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๙๑.๙๐ มีระดับการศึกษา จำนวน ๑๓๒ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๖๐ มีชอบการปฏิบัติธรรม จำนวน ๑๖๑รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๔๐

๔.๒.๒ ระดับความคิดเห็นของเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ และผู้ปฏิบัติธรรมที่มีต่อการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผลการวิเคราะห์สภาพทั่วไปของการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมตามความคิดเห็นของเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ และผู้ปฏิบัติธรรมที่มีต่อการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมและรายด้าน ได้แก่ ด้านสถานที่ ด้านวิทยากร ด้านการบริหารจัดการ มีรายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๒ ถึงตารางที่ ๔.๕ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๒ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ และผู้ปฏิบัติธรรมที่มีต่อการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม

(n=๓๗๑)

สภาพทั่วไปของการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พระนครศรีอยุธยา	ระดับ		การแปลผล
	$\bar{X}$	S.D.	
๑. ด้านสถานที่	๔.๐๗	๐.๒๓	มาก
๒. ด้านวิทยากร	๔.๒๖	๐.๑๕	มาก
๓. ด้านการบริหารจัดการ	๔.๐๓	๐.๒๒	มาก
ภาพรวม	๓.๕๔	๐.๒๐	มาก

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ และผู้ปฏิบัติธรรมที่มีต่อการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = ๓.๕๔$, S.D = ๐.๒๐) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

ตารางที่ ๔.๓ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ และผู้ปฏิบัติธรรมที่มีต่อการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านสถานที่

(n=๓๗๑)

ด้านสถานที่	ระดับ		การแปลผล
	$\bar{X}$	S.D.	
๑. มีความสะอาด ร่มรื่น	๔.๒๘	๐.๖๙๑	มาก
๒. เงียบสงบ ไม่มีเสียงรบกวนจากภายนอก	๓.๘๓	๐.๘๑๑	มาก
๓. มีอาคาร หรือศาลาปฏิบัติธรรมที่สามารถให้ผู้ปฏิบัติธรรมนั่งฟังการบรรยายธรรม และฝึกปฏิบัติ กัมมัฏฐานได้อย่างเพียงพอ	๔.๑๒	๐.๗๒๗	มาก
๔. อาคาร หรือศาลาปฏิบัติธรรมมีอากาศถ่ายเทสะดวก ไม่ทำให้ผู้ปฏิบัติอึดอัด	๔.๑๓	๐.๗๕๕	มาก
๕. มีที่พักจำนวนเพียงพอ	๔.๐๑	๐.๘๓๗	มาก
๖. มีการแบ่งแยกประเภทที่พักตามเพศของผู้ใช้	๔.๕๓	๐.๖๒๕	มากที่สุด
๗. ห้องพักมีการป้องกันแมลงและสัตว์ที่จะมารบกวน หรือทำอันตรายได้อย่างดี	๓.๘๙	๐.๘๔๓	มาก
๘. มีการจัดสถานที่สำหรับการเดินจงกรม	๔.๑๕	๐.๗๒๕	มาก
๙. มีโรงฉัน โรงครัว อาหารอย่างเพียงพอ	๓.๘๕	๐.๘๔๕	มาก
๑๐. มีห้องน้ำ ห้องสุขาที่สะอาดและเพียงพอ	๓.๗๙	๐.๘๙๔	มาก
ภาพรวม	๔.๐๖	๐.๗๗๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ และผู้ปฏิบัติธรรมที่มีต่อการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านสถานที่โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ =๔.๐๖, S.D.=๐.๗๗๕) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อจากมากไปหาน้อย ๓ อันดับได้แก่ มีการแบ่งแยกประเภทที่พักตามเพศของผู้ใช้มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ =๔.๕๓, S.D.=๐.๖๒๕) รองลงมา คือ มีความสะอาด ร่มรื่นมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ =๔.๒๘, S.D.=๐.๖๙๑) และมีการจัดสถานที่สำหรับการเดินจงกรมนี้อันดับสุดท้ายมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ =๔.๑๕, S.D.=๐.๗๒๕)

ตารางที่ ๔.๔ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของ
เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ และผู้ปฏิบัติธรรมที่มีต่อการพัฒนาการเผย
แผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ด้านวิทยากร

(n=๓๗๑)

ด้านวิทยากร	ระดับ		การแปลผล
	$\bar{X}$	S.D.	
๑. มีวิทยากรจำนวนเพียงพอ	๓.๘๙	๐.๘๔๖	มาก
๒. มีวัตรปฏิบัติเป็นที่น่าเลื่อมใส	๔.๓๔	๐.๖๑๘	มาก
๓. ผ่านการอบรมหลักสูตรการเป็นพระวิปัสสนาจารย์	๔.๒๒	๐.๖๙๖	มาก
๔. มีความรู้ความสามารถในการสอนตามหลักสติ ปัฏฐานสูตรเป็นอย่างดี	๔.๓๒	๐.๗๖๐	มาก
๕. สามารถตอบข้อซักถามและสอบถามมโนฐาน ได้	๔.๒๓	๐.๗๕๕	มาก
๖. ผ่านการฝึกอบรมหลักสูตรการเผยแผ่ พระพุทธศาสนามาแล้ว	๔.๒๖	๐.๖๘๒	มาก
๗. มีความสามารถในการเทศนา และบรรยายธรรม	๔.๓๘	๐.๖๓๕	มาก
๘. เข้าใจหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี	๔.๔๒	๐.๕๘๕	มาก
๙. สามารถบรรยายให้ผู้ฟังเข้าใจหลักพุทธธรรมและ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้	๔.๓๙	๐.๖๖๒	มาก
๑๐. พระภิกษุสามเณร หรือบุคลากรในสำนักมีความ ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ สามารถปฏิบัติตนเป็น แบบอย่างที่ดี	๔.๒๔	๐.๗๐๒	มาก
ภาพรวม	๔.๒๗	๐.๖๘๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ และผู้ปฏิบัติธรรมที่มี
ต่อการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ด้านวิทยากรโดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ =๔.๒๗, S.D.=๐.๖๘๕) เมื่อพิจารณา
รายละเอียดในแต่ละข้อจากมากไปหาน้อย ๓ อันดับได้แก่ เข้าใจหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็น
อย่างดีมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ =๔.๔๒, S.D.=๐.๕๘๕) รองลงมา คือ สามารถบรรยายให้ผู้ฟังเข้าใจหลักพุทธธรรม
และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ =๔.๓๙, S.D.=๐.๖๖๒) และมีความสามารถ
ในการเทศนา และบรรยายธรรมมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ =๔.๓๘, S.D.=๐.๖๓๕)

ตารางที่ ๔.๕ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ และผู้ปฏิบัติธรรมที่มีต่อการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

(n=๓๗๑)

ด้านการบริหารจัดการ	ระดับ		การแปลผล
	$\bar{X}$	S.D.	
๑. เจ้าอาวาส หรือเจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีความสนใจและเห็นความสำคัญของการศึกษา ปฏิบัติ และเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้านวิปัสสนาธุระอย่างแท้จริง	๔.๖๐	๐.๕๙๕	มาก
๒. มีการจัดทำบัญชีรายรับ – รายจ่าย ที่ชัดเจนเป็นระบบ	๔.๐๙	๐.๗๐๑	มาก
๓. มีเจ้าหน้าที่เพียงพอในการทำหน้าที่ดูแลด้านที่พัก อาหาร น้ำดื่ม ห้องน้ำ ห้องสุขา และการอำนวยความสะดวกต่างๆ	๓.๙๔	๐.๙๒๕	มาก
๔. มีการดูแลรักษาความปลอดภัยทั้งภายในสำนักปฏิบัติธรรมและบริเวณโดยรอบ	๔.๐๓	๐.๗๔๙	มาก
๕. มีการดูแลด้านสุขอนามัยเป็นอย่างดี	๓.๘๔	๐.๘๓๓	มาก
๖. มีกฎข้อบังคับ หรือระเบียบปฏิบัติของวัด หรือสำนักที่จัดพิมพ์ไว้เป็นเอกสารเผยแผ่ หรือติดประกาศไว้ ณ บริเวณที่เห็นชัดเจน	๓.๙๕	๐.๘๔๐	มาก
๗. มีการประสานงานกับชุมชนให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมโครงการของวัดในรูปแบบของคณะกรรมการดำเนินงานในด้านต่างๆ	๓.๘๕	๐.๘๑๐	มาก
๘. มีการประชาสัมพันธ์การจัดโครงการปฏิบัติธรรมในรูปแบบต่างๆ	๓.๙๗	๐.๗๖๗	มาก
๙. ไม่ดำเนินการในลักษณะเชิงธุรกิจ	๔.๐๓	๐.๙๙๔	มาก
๑๐. มีการจัดเก็บข้อมูลสถิติของผู้เข้ารับการปฏิบัติธรรมอย่างเป็นระบบ สามารถสืบค้นได้โดยสะดวก	๓.๙๗	๐.๘๖๖	มาก
ภาพรวม	๔.๐๓	๐.๔๒๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ และผู้ปฏิบัติธรรมที่มีต่อการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการบริหารจัดการโดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 4.03$, $S.D = 0.425$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อจากมากไปหาน้อย ๓ อันดับได้แก่ เจ้าอาวาส หรือเจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีความสนใจและเห็นความสำคัญของการศึกษา ปฏิบัติ และเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้านวิปัสสนาธุระอย่างแท้จริงมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 4.60$, $S.D = 0.555$) รองลงมา คือ มีการจัดทำบัญชีรายรับ – รายจ่าย ที่ชัดเจน เป็นระบบมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 4.05$, $S.D = 0.701$) และมีการดูแลรักษาความปลอดภัยทั้งภายในสำนักปฏิบัติธรรมและบริเวณโดยรอบ รวมทั้งไม่ดำเนินการในลักษณะเชิงธุรกิจมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 4.03$, $S.D = 0.555$)

๔.๓ ผลการศึกษาแนวทางการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

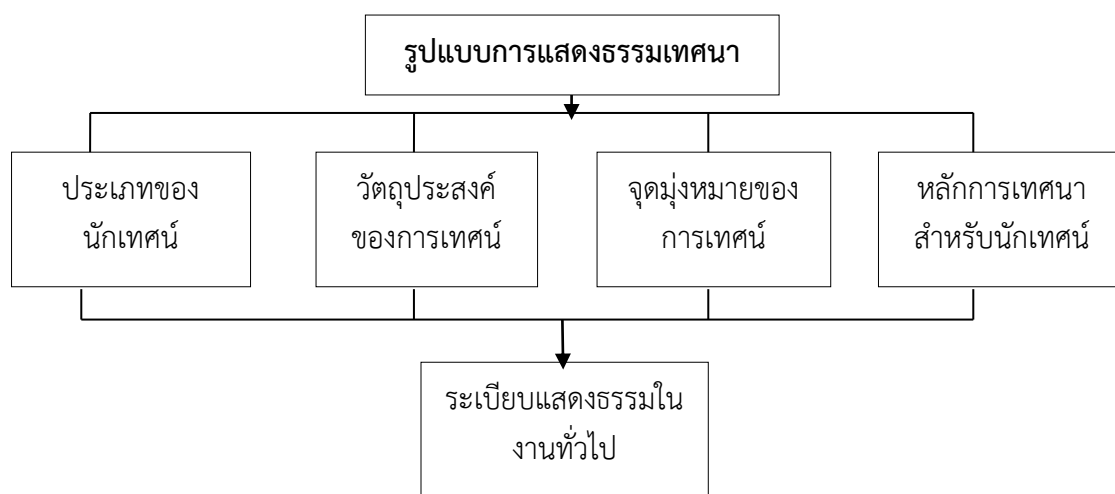
การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้วิเคราะห์สภาพทั่วไปของการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้วยวิธีการศึกษาเอกสารหลักฐานสำคัญ (Documentary Research) การสัมภาษณ์บุคคลแบบเจาะลึก (In-depth interview) จากกลุ่มเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม จำนวน ๗ รูป กลุ่มพระวิปัสสนาจารย์ จำนวน ๖ รูป กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จำนวน ๖ รูป กลุ่มผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรม จำนวน ๖ คน รวมทั้งสิ้น ๒๕ รูป/คน โดยเลือกแบบเจาะจง มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) รูปแบบการแสดงธรรมเทศนา

การจัดให้มีพระธรรมเทศนา หรือที่เรียกสั้นๆ ว่า "มีเทศน์" คือ มีการแสดงธรรมฟังกันในที่ประชุมตามโอกาสอันสมควรนับเป็นนิยมนัยประการหนึ่งส่วนมากนิยมผนวกเข้าในการทำบุญงานต่างๆ ทั้งงานมงคลและอวมงคลเช่นงานฉลองอายุฉลองพระบวชใหม่และฉลองอาคารสถานที่ต่างๆ ที่สร้างขึ้นเพื่ออุทิศเป็นบุญกุศลตลอดถึงงานศพงานทำบุญอุทิศเป็นต้น หรือแม้ไม่ต้องมีงานทำบุญอะไรก็นิยมจัดให้มีขึ้นเพื่อฟังกันตามกาลตามวาระ หรือตามโอกาสที่เหมาะสมก็มีเช่นที่จัดให้มีในวัด หรือตามศาลาโรงธรรมประจำวันธรรมสวนะและวันอุโบสถเป็นต้นทั้งนี้เพื่อให้เกิดบุญทางจิตใจและสติปัญญาแก่ผู้ฟัง

ฉะนั้น การจัดให้มีพระธรรมเทศนาจึงเป็นประเพณีนิยมของพระพุทธศาสนาสืบเนื่องมานานแต่ครั้งพุทธกาลในปัจจุบันนี้พระธรรมทูตก็นิยมให้มีพระธรรมเทศนา๒อย่าง คือ เทศน์ธรรมดา โดยผู้เทศน์รูปเดียวอย่างหนึ่งและเทศน์ปุจฉาวิสัชนาโดยผู้เทศน์ตั้งแต่๒รูปขึ้นไปแสดงร่วมกันเป็นธรรมสาธกจำอย่างหนึ่ง

จึงสามารถสรุปเป็นแผนภาพรูปแบบการแสดงธรรมเทศนาไว้ได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๑ แผนภาพรูปแบบการแสดงธรรมเทศนา
ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

ประเภทของนักเทศน์โดยปกติจะแบ่งพระนักเทศน์ออกเป็น ๒ ประเภท ดังนี้ ๑. นักเทศน์ปฏิญาณ ไม่อ่านคัมภีร์ หรือ นักเทศน์ปากเปล่า คือ นักเทศน์แบบไม่อ่านหนังสือ แต่ถือหนังสือเทศน์เป็นคัมภีร์ประคองไว้เพื่อเป็นการแสดงความเคารพ การเทศน์แบบนี้เป็นการแสดงถึงความสามารถของนักเทศน์ที่มีไหวพริบ ปฏิภาณ ความเฉลียวฉลาดในการแสดงธรรมะนักเทศน์แบบนี้ต้องมีความรู้และได้รับการฝึกฝนตนเองมาเป็นอย่างดี ๒. นักเทศน์อ่านคัมภีร์ หมายถึง การเทศน์ไปตามคัมภีร์ที่มีผู้แต่งไว้ หรือที่ตนเองแต่งไว้แล้ว^{๗๖}

การเทศน์แบบใดก็ตาม ก็มีแนวการพรรณนาความเพียง ๒ ลักษณะ คือ ๑. บุคคลาธิฐานเทศนา พรรณนาโดยยกบุคคลเป็นที่ตั้ง เช่น ยกเรื่องนิทาน หรือยกเหตุการณ์มาเล่าประกอบ ๒. ธรรมาธิฐานเทศนา พรรณนาความโดยเน้นหลักธรรมเป็นที่ตั้ง อธิบายให้เห็นอาการของธรรมะส่วนใหญ่จะใช้ภาษาที่เป็นนามธรรม ไม่ยกนิทาน ไม่ยกเหตุการณ์ ไม่ยกบุคคลมาเป็นตัวอย่าง^{๗๗}

ถ้าเทศน์แบบบุคคลาธิฐาน มินิทานสาธกและยกเรื่องที่คนสนใจมาประกอบการเทศนา จะไม่เป็นยาขม แต่จะเป็นที่นิยมชมชอบ เพราะนิทานจะช่วยในการขยายธรรม จะเป็นเทศนาที่เข้าใจง่าย ฟังง่าย และง่ายต่อการจดจำนำไปประพฤติปฏิบัติ จัดเป็นเทศนาที่ยอดนิยมที่องค์สมเด็จพระบรมศาสดาทรงนำมาแสดงมากที่สุด^{๗๘}

^{๗๖} สัมภาษณ์ พระญาณไตรโลก (สมคิด จินตโยโส) , รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและเจ้าอาวาส วัดบรมวงศ์อิศวรารามวรวิหาร ตำบลสวนพริก อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๗ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๗๗} สัมภาษณ์ พระมหาเชิดชัย กตปุณโญ, รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา รูปที่ ๒ วัดพนัญเชิงวรวิหาร ตำบลสวนพริก อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๗๘} สัมภาษณ์ พระครูเกษมธรรมทัต (สุรศักดิ์ เขมรสี) , เจ้าอาวาส วัดมเหยงคณ์ ตำบลหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗.

วัตถุประสงค์ของการเทศน์แต่ละครั้งผู้เทศน์ต้องตั้งเป้าหมาย หรือจุดมุ่งหมายไว้ จะให้ธรรมะอะไรแก่ผู้ฟังแต่เป้าหมายสูงสุดของเทศน์ขั้นสูงสุด คือ วิมุตติ หมายถึง ความหลุดพ้นจากกิเลสจนถึงมรรคผลนิพพานแต่การเทศน์จนถึง วิมุตติ นั้นเป็นเรื่องยาก ทั้งผู้เทศน์และผู้ฟัง แต่ถึงอย่างไรแล้วผู้เทศน์ก็ต้องใช้ความสามารถในการเทศน์อย่างจริงจัง รู้จิตใจของผู้ฟังว่าเขาต้องการฟังอะไร ผู้ฟังก็ควรมีอุปนิสัยในการฟังเพื่อถึงวิมุตติ เมื่อกระทำได้เช่นนี้^{๗๙} แม้จะไม่ถึงวิมุตติตามพุทธประสงค์ แต่ผู้เทศน์ก็ต้องนึกไว้ทุกครั้งที่เทศน์ว่า วิมุตติ คือ จุดมุ่งหมายของการเทศน์ทุกครั้ง นักเทศน์ทุกคนจะต้องวางจุดหมายของการเทศน์ไว้ ๒ ชั้น คือ

๑. จุดหมายชั้นสูงสุด ได้แก่ วิมุตติ คือ เทศน์ให้ผู้ฟังเข้าถึงวิมุตติ หลุดพ้นจากกิเลสจนบรรลุมรรคผลนิพพาน

๒. จุดหมายชั้นต่ำลงมา คือ ให้ผู้ฟังได้อานิสงส์การฟังธรรม อย่างน้อย ๕ ประการ คือ ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟังเข้าใจชัดสิ่งที่ได้ฟังแล้วแกล้วกล้าในเรื่องที่ได้ฟังแล้วไม่เป็นโรคภัยแรงเป็นผู้มีมิตร ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการเทศน์^{๘๐}

เรื่องที่นักเทศน์จะต้องรู้นั้นมีอยู่มากมาย แต่สำหรับเรื่องที่มีความจำเป็นที่จะต้องรู้ก่อนในเบื้องต้นมีอยู่ด้วยกันอย่างน้อย ๕ เรื่อง คือ เรื่องการเทศนาจรรยา นักเทศน์การสังเกตบุคคล ประเมินผลเทศนา รู้คุณค่าสมาธิ หลักการเทศนาสำหรับนักเทศน์

นักเทศน์ชั้นแนวหน้า ท่านถือหลักว่า “ก่อนจะเทศน์ต้องเตรียม ถ้าไม่เตรียมก็เสียเหลี่ยมนักเทศน์” การเตรียมตัวของการเป็นนักเทศน์ที่ดีนั้นจะต้องเตรียมสิ่งที่พื้นฐาน ดังนี้

๑. เตรียมตัว คือ เรียนรู้วิชาการต่างๆ ให้ถูกต้องตามขั้นตอนของจรรยา หรือศาสนพิธี ที่เกี่ยวกับการเทศน์

๒. เตรียมใจ คือ ควบคุมใจให้มีสมาธิ มีใจปลอดโปร่ง สร้างความเชื่อมั่น ไม่หวั่นไหวกังวล พรณนาว่าในใจไปเป็นตอน ๆ

๓. เตรียมวิสัยผู้ฟัง คือ รู้ลักษณะคนฟัง และเลือกวิธีการเทศนาให้เหมาะสมกับคนฟัง เหมือนกับการป้อนข้าวว่าจะป้อนคำเล็ก หรือคำโต ต้องดูขนาดปากของผู้ที่จะทานเสียก่อน

๔. เตรียมหลักการเทศน์ คือ ถ้าต้องการให้เทศนางามในเบื้องต้น ในท่ามกลาง และในที่สุด ก็ต้องอธิบายตามพุทธวิธี ๔ ส.^{๘๑}

ในแต่ละลักษณะมีวิธีการที่เรียกว่าระเบียบพิธีไม่เหมือนกัน ทั้งเจ้าภาพผู้จัดงานและพระสงฆ์ผู้แสดงธรรม พออธิบายได้ดังนี้

๑. การแสดงธรรมในงานบุญงานทำบุญนิยมเทศน์ หรือมีพระธรรมเทศนาผนวกด้วยนั้น สำหรับงานมงคลส่วนใหญ่กำหนดจัดให้มีกันเฉพาะงานเกี่ยวกับการฉลองเป็นพื้นฐาน ถ้าเจ้าภาพจะจัดให้มีเทศน์ผนวกด้วยก็ได้ตามความเหมาะสม เช่น เทศน์งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ เทศน์งานฉลองอายุ

^{๗๙} สัมภาษณ์ พระครูสมุห์จิริยุต อธิฉนโท, เจ้าอาวาส วัดตาลเอน ตำบลตาลเอน อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๖ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๘๐} สัมภาษณ์ พระครูโอภาสวุฒิกร (โสภณ โอภาโส), เจ้าอาวาส วัดบึงลำภูวิน ตำบลท่าหลวง อำเภอท่าเรือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๖ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๘๑} สัมภาษณ์ พระมหารุ่ง สุขุมโล, เลขาธิการและรองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา รูปที่ ๒ วัดเกาะแก้ว ตำบลกะมัง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๗.

ใช้เวลาประมาณ ๓๐ นาที ถึง ๑ ชั่วโมงหลังฉันภัตตาหารเสร็จ เข้า หรือเพลตามความเหมาะสม เช่นกัน ถ้าเทศน์ ๒ ธรรมาสน์ ใช้เวลามากตั้งแต่ ๒ ชั่วโมงขึ้นไป มักจะจัดให้เทศน์หลังฉันเพลเสร็จ^{๘๒}

ส่วนงานอวมงคล นิยมเทศน์ผนวกได้ทุกกรณีทั้งแบบเทศน์ธรรมดา หรือเทศน์ปฐชา วิสัชชาตามแต่โอกาสอันววย ปกติถ้าเป็นงานท้าววันเดียวก็จัดให้มีเทศน์เป็นรายการสุดท้าย แต่ถ้า เป็นงานทำตั้งแต่ ๒ วัน^{๘๓} อาจจัดให้มีเทศน์ต่อท้ายสวดมนต์เย็นของวันงานวันแรกก็ได้ทั้งนี้แล้วแต่ ความเหมาะสม สำหรับวิธีปฏิบัติที่มักจัดให้มีในงานทำบุญ มีดังนี้

๑) ฝ่ายเจ้าภาพเมื่อมีศรัทธาจะจัดให้มีเทศน์ในงานทำบุญของตนไม่ว่าจะเป็นงานมงคล หรืออวมงคลใด ต้องตระเตรียมเป็นพิเศษเพิ่มจากการทำบุญโดยทั่วไป กล่าว คือ ต้องอาราธนาพระผู้ แสดงธรรมตามความต้องการ ถ้าเป็นเทศน์ธรรมดา ต้องการพระรูปใดแสดงธรรม^{๘๔}

จะให้แสดงเรื่องอะไร หรือแล้วแต่ผู้แสดงธรรม ก็ต้องแจ้งความประสงค์ให้ผู้แสดงทราบ การอาราธนาพระเทศน์ที่นิยมปฏิบัติกันในจังหวัด หรือแม้กระทั่งท้องที่อำเภอ หรือจังหวัดใกล้เคียง นิยมปฏิบัติกัน คือ ทำเป็นฎีกาอาราธนา โดยกำหนดวันเวลาสถานที่ให้ชัดเจน พร้อมทั้งการจัดพาห รับส่ง หรือจัดไปตามอริยาศยก็จะระบุไว้ในฎีกาอาราธนา^{๘๕} ซึ่งมีความชัดเจนกว่าวิธีเดิมที่ใช้การ เตรียมพานดอกไม้ที่เรียกว่า “ขันธ ๕” พร้อมมอบให้ผู้เฒ่าผู้แก่ของหมู่บ้านนั้นๆ ไปอาราธนาพระสงฆ์ แม้จะเป็นวิธีที่เป็นการรักษาธรรมเนียมปฏิบัติอันดีงาม แต่อาจทำให้พระสงฆ์หลงลืมเวลาได้เช่นกัน ยิ่งถ้าเป็นพระสงฆ์ที่มีงานเทศน์จำนวนมาก วิธีการทำหนังสือ/ฎีกาอาราธนา จึงเป็นวิธีการที่นิยมทำ กันในปัจจุบันนี้^{๘๖}

สิ่งที่ต้องเตรียมเป็นสำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ การจัดธรรมาสน์แสดงธรรม เนื่องจากเป็น พิธีที่สำคัญและแตกต่างจากการเผยแพร่ธรรมอย่างอื่น การจัดให้มีการแสดงธรรม ผู้จัด หรือเจ้าภาพ และผู้เทศน์จะต้องรักษาธรรมเนียมปฏิบัติอย่างเคร่งครัด^{๘๗}

การแสดงธรรมในบางโอกาสที่มีการสวดพระพุทธรูป หรือเจริญพระพุทธรูป ที่มีการ ทำบุญฉลองเลี้ยงพระเสร็จแล้ว การมีเทศน์ต่อถือว่าเป็นบุญพิธีใหม่นิยมเริ่มต้นด้วยการให้อุบาสก อาราธนาศีล พระให้ศีล สมาทานศีล อาราธนาธรรม พระแสดงธรรม เมื่อจบการแสดงธรรม ถ้ามีการ

^{๘๒} สัมภาษณ์ พระครูสุทธิปัญญาโสภณ (ประยูร สุทธิบุญ) , รองเจ้าคณะอำเภอพระนครศรีอยุธยา วัดท่ากรัง ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๘๓} สัมภาษณ์ พระครูรัตนกิจจารักษ์ (แก้ว อรุณ) , เจ้าอาวาส วัดโคก ตำบลพุดเตา อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๘๔} สัมภาษณ์ พระครูศรีชาภรณ์ (สุชัย สุจิตโต) , ปฏิบัติหน้าที่เจ้าคณะตำบลขนุนและเจ้าอาวาส วัดโดนด ตำบลนครหลวง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๘๕} สัมภาษณ์ พระญาณกร ปุณณโก, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดมเหยงคณ์ ตำบลหันตรา อำเภอ พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๘๖} สัมภาษณ์ พระรุ่งโรจน์ ชยานนโท, เลขานุการเจ้าอาวาส วัดมเหยงคณ์ ตำบลหันตรา อำเภอ พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๘๗} สัมภาษณ์ พระมหาเวชยันต์ เวชยันโต, เจ้าคณะอำเภอเสนา ตำบลเจ้าเสด็จ อำเภอเสนา จังหวัด พระนครศรีอยุธยา, ๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๗.

สวดธรรมคาถาต่อท้ายในงานศพ เจ้าภาพต้องจุดธูปเทียนบูชาหน้าพระสวดด้วย สวดจบแล้วจึงถวายไทยธรรม พระสงฆ์อนุโมทนา เจ้าภาพกรวดน้ำ เป็นอันเสร็จพิธี^{๘๘}

๒) ฝ่ายพระสงฆ์เทศน์ เมื่อรับอาราธนาแล้วพึงเตรียมและจัดการตามสมควร เพื่อให้งานของเจ้าภาพเสร็จได้ตามความประสงค์ ถ้าเทศน์ธรรมดางานมงคล มักแสดงธรรมด้วยความสามารถปฏิภาณไหวพริบของตนเอง ที่สำคัญ คือ จะต้องเตรียมคัมภีร์ใบลานกับตาลปัตร หรือพัดรองไว้สำหรับให้ศีลและอนุโมทนาให้พร้อม และไปถึงบริเวณพิธีก่อนกำหนดเวลาพอสมควร^{๘๙}

เมื่อได้เวลาเทศน์ เจ้าภาพจุดเทียนประจำธรรมาสน์ เป็นเครื่องหมายให้พระสงฆ์แสดงธรรมขึ้นธรรมาสน์โดยไม่ต้องรอนิมิตไปในตัว เพราะ ฉะนั้น พอสังเกตเห็นเจ้าภาพจุดเทียนประจำธรรมาสน์ก็ถือพัดขึ้นธรรมาสน์ทันที วางพัดไว้ข้างซ้าย ปกตินั่งบนธรรมาสน์นิยมนั่งพับเพียบ แต่ถ้าไม่สะดวกก็อาจนั่งขัดสมาธิได้ เมื่อเจ้าภาพกล่าวคำอาราธนาที่เริ่มพิธีได้ คือ ถ้าอาราธนาศีลที่ตั้งพัดและให้ศีลก่อน จับคัมภีร์แล้วจบ (เพื่อแสดงความเคารพ) จบแล้วคลี่คัมภีร์ให้อยู่ระหว่างนิ้วโป้งกับนิ้วชี้ ทำในขณะที่เจ้าภาพอาราธนาธรรม วิธีการเหล่านี้เป็นศิลปะและธรรมเนียมปฏิบัติสำหรับผู้เทศน์^{๙๐}

ระเบียบแสดงธรรมในงานทั่วไป มีดังนี้ ๑) จับคัมภีร์ใบลานขึ้นประคองระหว่างมือทั้งสองประณมเพียวกแล้วบอกศักราชตามธรรมเนียม ทั้งคำบาลีและคำแปล ๒) พอจบคำบอกศักราชเสร็จ ตั้ง โม ถ้าเทศน์อ่านคัมภีร์ให้คลี่มือแยกห่างจากกันในขณะที่ตั้งโมครั้งที่ ๓ ต่อจากนั้นอ่านแสดงไปตามลีลาการเทศน์จนจบ แต่ถ้าเทศน์ด้วยปฏิภาณไม่ต้องขยายมือทำประณมออกคงประณมมือประคองคัมภีร์อยู่เช่นนั้นจนกว่าจะบอกนิกเขบตจนเมื่อบอกนิกเขบตจบแล้วจึงคลี่มือแยกห่างจากกัน แล้วเทศน์เหมือนอ่านคัมภีร์ไปจนจบ แต่ไม่ต้องพลิกใบลานต่อไป^{๙๑} ๓) เมื่อเทศน์จบแล้ว เก็บใบลานเข้าที่เดิม ตั้งพัดกระทำอนุโมทนาวิธี๔) การจัดให้มีเทศน์ ๒ หรือ ๓ ธรรมาสน์ ก็มักปฏิบัติตามนี้โดยอนุโลม ซึ่งพอสรุปวิธีการได้ดังนี้ให้ศีลบอกศักราชแสดงอาณิสสส์หน้าธรรมาสน์สมมุติหน้าที่พระธรรมกถึกสรุปความท้ายเทศนาอนุโมทนาด้วยบท ยถา... สัพพัตติโย ฯ ระเบียบพิธีการเทศน์ดังกล่าวนี้ นิยมปฏิบัติกันทั่วไปในจังหวัดอ่างทอง ตลอดทั้งอำเภอและจังหวัดใกล้เคียงอื่นๆ^{๙๒}

ดังเป็นที่ทราบในเบื้องต้นแล้วว่า การแสดงธรรมนั้น เป็นการแสดง หรือบอก การชี้แจง แนะนำ สั่งสอนผู้ที่ยังไม่รู้ให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และเป็นพยานของสิ่งที่เข้าใจให้มันใจยิ่งขึ้น ดังเช่นบอกทางให้แก่คนหลงทาง หรือส่องสว่างให้แก่คนที่อยู่ในที่มืด ให้ได้เห็นสิ่งต่างๆ นี้ โดยมี ๒ ประเภทได้แก่

^{๘๘} สัมภาษณ์ พระครูปริยัติยาธิคุณ (เหมือน อติภทฺโท) , เจ้าคณะอำเภอท่าเรือ วัดสะตือ ตำบลท่าหลวง อำเภอท่าเรือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๘๙} สัมภาษณ์ พระครูวิสุทธิพัฒนพิธาน (วิรุทธิ์ ธมฺมทตฺโต) , เจ้าคณะอำเภอวังน้อยและเจ้าอาวาสวัดพะยอม ตำบลพะยอม อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๙๐} สัมภาษณ์ พระครูโสภาสกลญาณธรรม (จันทร์ กลลยาโณ) , รองเจ้าคณะตำบลลำตาเสา วัดสหกรณ์ธรรมนิมิต ตำบลนันทิ์ อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๙๑} สัมภาษณ์ นายธัญเทพ หมื่นยุทธ, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ศาลากลางจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๙๒} สัมภาษณ์ นางสาวอัจฉรา อ่อนจันทร์, วัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗.

การแสดงธรรม มีวิธีแสดงซึ่งจัดเป็น ๒ ประการ คือ แสดงโดยสมมุติยกเอาบุคคลขึ้นเป็นตัวอย่งให้เข้าใจความงายขึ้น เรียกว่า ปุคคลาธิษฐานและการแสดงโดยเอาสภาวะธรรมล้วนๆ ขึ้นแสดง เช่น ยกศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา เรียกว่า ธัมมาธิษฐานโดยธรรมพูด หรือพระธรรมกถึกนั้น^{๙๓} จะต้องแสดงโดยคำนึงถึงคุณ ๕ อย่างได้แก่ ๑. แสดงธรรมไปโดยลำดับ ไม่ลัดให้ขาดความ ๒. แสดงเหตุผลแนะนำให้ผู้ฟังเข้าใจ ๓. ตั้งจิตเมตตาปรารภนาให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง ๔. ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภ ๕. ไม่แสดงธรรมกระทบตนเองและผู้อื่น^{๙๔}

การแสดงธรรม เป็นการเผยแผ่ธรรมให้ขยายวงกว้างออกไป เพื่อให้หลักธรรมสั่งสอนให้ผู้มีความศรัทธา ความเชื่อ น้อมนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติ มี ๓ วิธีการสอน คือ

๑. วิธีการสอนศีลธรรมแก่ประชาชนตามหลัก ๗ ประการ มีดังนี้

๑.๑ การสนทนาปราศรัยกับบุคคลผู้มาหาสู่ หรือการต้อนรับแขกผู้มาเยือน การพูดคุยกันโดยการสอนแทรกธรรมเข้าไปในการสนทนากันนั้นตามสมควรแก่เหตุการณ์ กาลเทศะ และบุคคลผู้ฟัง

๑.๒ การสอนศีลธรรมแก่ประชาชนอย่างเป็นกิจจะลักษณะ เป็นงานเป็นการ เป็นเรื่องเป็นราว มีการเตรียมการไว้ล่วงหน้า

๑.๓ การสอนศีลธรรมแก่ประชาชนแบบคำแนะนำ คำตักเตือน คำสั่งสอน โดยเฉพาะเจาะจงลงไปในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความสังวรระวังไม่ทำความชั่วให้ละความชั่ว ให้ทำความดี และให้รักษาความดีไว้

๑.๔ การสอนศีลธรรมแก่ประชาชนแบบสอนบ่อยๆ นิยมพูดกันว่า “พราสอน” เพื่อให้เกิดจำได้ เกิดความชินหู จนเกิด “ความคล่องปากขึ้นใจ”

๑.๕ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันและกัน การสนทนากันเพื่อแสวงหาความถูกต้อง หรือเพื่อปรับความเข้าใจกัน นิยมเรียกว่า “การสนทนาธรรม” โดยผลัดกันพูดผลัดกันฟัง

๑.๖ การสอนศีลธรรมแก่ประชาชนแบบการถามและการตอบในเรื่องที่จะสอนนั้น เพื่อทดสอบถึงพื้นฐานความรู้เดิมของผู้รับสอนว่ามีอยู่แค่ไหน เพียงไร เพื่อเป็นการกระตุ้นเร้าใจผู้ฟังให้เกิดความตื่นตัวอยู่เสมอ และเพื่อทดสอบว่าความจำและความเข้าใจในเรื่องที่สอนนั้นว่า ผู้ฟังมีแค่ไหนเพียงไร โดยมีวิธีการ ๓ วิธี คือ ถามเพื่อให้ตอบถามเอง ตอบเองให้ถามเพื่อตอบ

๑.๗ การแสดงธรรมชี้แจงแสดงธรรมหลักสัมมาปฏิบัติเพื่อให้ผู้ฟังรู้แจ้งเห็นจริงในธรรมที่ควรรู้ควรเห็น ชี้นำให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาประสาทะ ในธรรมปฏิบัติ ยอมรับเป็น “หลักจำ” และเป็น “หลักใจ” ยึดถือเป็นอุดมคติในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อความอยู่เย็นเป็นสุข พ้นจากความทุกข์ร้อนนอนทุกข์^{๙๕}

^{๙๓} สัมภาษณ์ นายพงษ์ศักดิ์ จำแนกสาร, กำนันตำบลข้าวเม่า ตำบลข้าวเม่า อำเภอกุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๙๔} สัมภาษณ์ นางเทวี ฤทธิญาณ, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๑๑ ตำบลข้าวเม่า อำเภอกุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๙๕} สัมภาษณ์ นางสาวภัทตสุภา สะอาดพงษ์, บ้านเลขที่ ๖๙/๔๗๙ ตำบลหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๗.

๒. การอธิบายธรรมตามพุทธวิธี ๔ ประการ มีดังนี้

๒.๑ สันทัสสนา เป็นการชี้แจงแสดงเหตุผล แสดงบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ผลได้ผลเสียของธรรมข้อนั้นๆ อย่างแจ่มชัด ทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้แจ้งเห็นจริง

๒.๒ สมาปทนา เป็นการชี้แจงแสดงเหตุผล แสดงบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ผลได้ผลเสียของธรรมข้อนั้นๆ ให้ผู้ฟังยอมรับนับถือและยึดถือเป็นหลักประพฤติปฏิบัติคุณธรรมประจำใจ

๒.๓ สมุตเตชนา เป็นการชี้แจงแสดงเหตุผล แสดงบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ผลได้ผลเสียของธรรมข้อนั้นๆ ให้ผู้ฟังเกิดความองอาจกล้าหาญ ในการจะละเว้นความชั่ว ในการมุ่งทำความดีแบบมอภายถวายชีวิต

๒.๔ สัมปหังสนา เป็นการชี้แจงแสดงเหตุผล แสดงบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ผลได้ผลเสียของธรรมข้อนั้นๆ ให้ผู้ฟังเกิดความร่าเริงบันเทิงใจ เกิดความแช่มชื่น เบิกบานใจ ไม่ม่วงเหงาหาวนอน^{๙๖}

๓. หลักการอธิบายธรรม ๖ ประการ มีดังนี้

๓.๑ การอธิบายความหมายของธรรมข้อนั้นๆ ว่ามีความหมายอย่างไร ทั้งอรรถคือ จุดประสงค์ และพยัญช คือ หลักไวยากรณ์ หรือคติโลกคตินิยม

๓.๒ ธรรมข้อนั้นๆ แยกประเภทออกไปได้อย่างไร หรือไม่ และแยกประเภทไปได้เท่าไร คือ อะไรบ้าง มีความแจ่มชัด

๓.๓ ธรรมข้อนั้นๆ มีอะไรเป็นมูลเหตุ

๓.๔ ธรรมข้อนั้นๆ มีผลเป็นอย่างไรแก่ผู้ปฏิบัติตาม มีอานิสงส์ หรือโทษอย่างไร

๓.๕ ธรรมข้อนั้นๆ มีข้ออุปมา (เปรียบเทียบ) เหมือนอะไร เพื่อช่วยให้คลายสงสัย เข้าใจชัดขึ้น

๓.๖ ธรรมข้อนั้นๆ มีตัวอย่างอย่างไร^{๙๗}

สิ่งที่นักเทศน์ต้องคำนึงถึงการเทศน์ คือ งานสอนก่อนจะลงมือสอนควรพิจารณาถึงผู้ฟังว่าเป็นอย่างไรการจะเป็นนักเทศน์ก็ต้องรู้จักการสังเกตรู้จักวิเคราะห์เจาะลึกลงไปในเรื่องต่างๆ ให้มากเช่นเรื่องบุคคลงานสถานที่และเหตุการณ์ที่คนสนใจสิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นสิ่งที่นักเทศน์พึงต้องคำนึงถึงเสมอเพื่อให้การเทศน์นั้นบรรลุผลที่วางไว้ดังนั้นนักเทศน์ควรจะต้องยึดหลักดังนี้

๑. การแสดงธรรมไม่ควรขาดปฏินิเทศผู้แสดงธรรมถ้าไม่มีปฏิบัติจะทำให้ไม่มีความชัดเจนผู้ฟังจะไม่เข้าใจมองภาพไม่ออกเรียกว่าฟังเทศน์ไม่รู้เรื่องจึงควรมีปฏินิเทศก่อนจบการเทศน์ทุกครั้ง^{๙๘}

^{๙๖} สัมภาษณ์ นางสาวเน่งน้อย สุขประเสริฐ, หมู่ ๑๐ ตำบลข้าวเม่า อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๙๗} สัมภาษณ์ นางสาวอัครวัลย์ บุลินศิริวัฒน์, ๑๑๕/๖๐๖ ตีคอนโด ถนนรัตนานิเบศ ตำบลลำไทรม้า อำเภอมือง จังหวัดนนทบุรี, ๑ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๙๘} สัมภาษณ์ นางสาวอารยา หาญสมศักดิ์กุล, บ้านเลขที่ ๗๘/๒ หมู่ ๒ ตำบลบ้านแพน อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๗.

๒. ต้องเลือกอุเทศให้เหมาะสมอุเทศนั้นต้องมีความเหมาะสมกับบุคคลกาลเทศะและการทำงานจึงจะประสบผลสำเร็จตามความมุ่งหมายของการเทศน์โดยควรพิจารณาจากดังนี้

๒.๑ บุคคลผู้เทศน์ต้องพิจารณาว่าผู้ฟังเป็นคนรับใดมีความรู้พื้นฐานระดับใดแล้วควรเลือกธรรมะให้เหมาะสมการสังเกตบุคคลของนักเทศน์ถ้าเป็นเด็กจะชอบฟังเรื่องอุนิหารเรื่องแปลกประหลาดและนิทานถ้าเป็นคนหนุ่มสาวจะชอบฟังเรื่องสนุกปลุกใจให้ความหวังถ้าเป็นคนสูงอายุจะชอบฟังเรื่องเบื้องหลังที่ผ่านมาในอดีตโดยเฉพาะเรื่องชาดกถ้ารู้ลักษณะคนฟังดีแล้วไม่เป็นการยากที่จะเตรียมการเทศน์ให้เหมาะสมกับคนฟัง

๒.๒ กาละผู้เทศน์ควรรู้เวลาที่เวลาในการเทศน์นั้นมีเท่าไรไม่ควรเทศน์เกินเวลาดังคำพูดที่ว่า“เป็นนักปราชญ์อย่าให้เลยศาสนาเป็นนักเทศน์อย่าให้เกินเวลาเป็นนักศรัทธาอย่าให้เกินกำลัง”

๒.๓ เทศะผู้เทศน์ควรพิจารณาภูมิประเทศที่แสดงว่าอยู่ในเมือง หรืออยู่นอกเมืองในที่ชุมชน หรือมีคนน้อยในตัวจังหวัด หรือนอกจังหวัดเพราะระดับสติปัญญาของคนแต่ละพื้นที่นั้นแตกต่างกันจึงควรคำนึงถึงด้วย

๒.๔ การงานผู้เทศน์ต้องทราบว่าการที่ตนเองเทศน์นั้นเป็นงานอะไรงานมงคล หรืองานอวมงคลเพราะต้องเลือกเนื้อหาธรรมะที่มีความเหมาะสมกับงานนั้นๆ ด้วย

๒.๕ การอธิบายนิเทศผู้เทศน์ต้องอธิบายความในส่วนของอุเทศ คือ หัวข้อธรรมนั้นให้แจ่มแจ้งเพื่อให้ผู้ฟังรู้และเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งและเกิดความเห็นคล้อยตามยินดีในการปฏิบัติตามเช่นเทศน์เรื่องศีล๕ต้องชี้แจงให้ผู้ที่ยังไม่เคยรักษาศีลศรัทธาที่จะรักษาศีลสำหรับผู้รักษาอยู่แล้วก็เกิดศรัทธาที่จะรักษาเพิ่มเติมผู้เทศน์ต้องอธิบายให้ครบตามหลักทั้ง๓ประการ คือ ปรีชาได้แก่ข้อที่ควรรู้และเข้าใจปฏิบัติได้แก่ข้อที่ควรนำมาปฏิบัติปฏิบัติได้แก่ผลที่เกิดจากการปฏิบัติ

๒.๕ การเทศน์เหมือนการบอกยารักษาโรคผู้เทศน์ต้องรู้ว่ากิเลสก็เหมือนกับโรคอย่างหนึ่งแต่เป็นโรคที่เบียดเบียนทางใจและส่งผลไปถึงโรคทางกายเช่นมือชอบลักขโมยของผู้อื่นปากชอบพูดกล่าวร้ายผู้อื่นถ้าไม่รักษาก็ก่ยมจะมีมากขึ้น^{๙๙}

เนื้อหา หรือเนื้อเรื่องที่สอนผู้เทศน์ต้องกำหนดเนื้อหา หรือเนื้อเรื่องที่สอนให้เหมาะสมในการเทศน์ทุกครั้งดังนี้สอนจากสิ่งที่รู้ที่เห็นเข้าใจได้ง่าย หรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้วสอนเรื่องที้อยๆ ลุ่มลึกยากลงไปสอนในสิ่งสิ่งที้อาจจะแสดงได้ด้วยของจริงสอนตรงเนื้อหาตรงเรื่องไม่วกวนไม่ออกนอกเรื่องโดยไม่เกี่ยวกับเนื้อหาสอนมีเหตุผลพิสูจน์ได้ตามจริงมีข้ออ้างอิงสอนเท่าที่จำเป็นสอนให้เกิดความเข้าใจเท่าที่ผู้ฟังจะรับได้^{๑๐๐}

สรุปได้ว่า การแสดงธรรม มีวิธีแสดงซึ่งจัดเป็น ๒ ประการ คือ แสดงโดยสมมุติยกเอาบุคคลขึ้นเป็นตัวอย่างให้เข้าใจความง่ายขึ้น เรียกว่า บุคคลาธิษฐานและการแสดงโดยยกเอาสภาวธรรมล้วนๆ ขึ้นแสดง เช่น ยกศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา เรียกว่า ธัมมาธิษฐาน โดยธรรมพูด หรือพระธรรมกถึกนั้น จะต้องแสดงโดยคำนึงถึงคุณ ๕ อย่างได้แก่ ๑. แสดงธรรมไปโดยลำดับ ไม่ลัดให้ขาด

^{๙๙} สัมภาษณ์ นางสาวเรณู สายสังข์, วัดมเหยงคณ์ ตำบลหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๐๐} สัมภาษณ์ นางสาวสำรวย สุขวยเจริญ, หมู่ ๕ ตำบลบางปลาเกศ อำเภอบางบาล จังหวัดอ่างทอง, ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๗.

ความ ๒. แสดงเหตุผลแนะนำให้ผู้ฟังเข้าใจ ๓. ตั้งจิตเมตตาปรารภนาให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง ๔. ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภ ๕. ไม่แสดงธรรมกระทบตนเองและผู้อื่นการอธิบายธรรมตามพุทธวิธี ๔ ประการ มีดังนี้ ๑. สันทสสนา เป็นการชี้แจงแสดงเหตุผล แสดงบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ผลได้ผลเสียของธรรมข้อนั้นๆ อย่างแจ่มชัด ทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้แจ้งเห็นจริง ๒. สมาปทนา เป็นการชี้แจงแสดงเหตุผล แสดงบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ผลได้ผลเสียของธรรมข้อนั้นๆ ให้ผู้ฟังยอมรับนับถือและยึดถือเป็นหลักประพฤติปฏิบัติคุณธรรมประจำใจ ๓. สมุตเตชนา เป็นการชี้แจงแสดงเหตุผล แสดงบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ผลได้ผลเสียของธรรมข้อนั้นๆ ให้ผู้ฟังเกิดความองอาจกล้าหาญ ในการจะละเว้นความชั่ว ในการมุ่งทำความดีแบบมอภายถวายชีวิต ๔. สัมปหังสนา เป็นการชี้แจงแสดงเหตุผล แสดงบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ผลได้ผลเสียของธรรมข้อนั้นๆ ให้ผู้ฟังเกิดความร่าเริงบันเทิงใจ เกิดความชุ่มชื่น เบิกบานใจ ไม่มัวงมแงหาหวานอ่อนแอ หรือเนื้อเรื่องที่จะสอน ผู้เทศน์ต้องกำหนดเนื้อหา หรือเนื้อเรื่องที่จะสอนให้เหมาะสมในการเทศน์ทุกครั้ง ดังนี้ สอนจากสิ่งที่รู้ ที่เห็น เข้าใจได้ง่าย หรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้ว สอนเรื่องที่ค่อยๆ ลุ่มลึกยากลงไป สอนในสิ่งสิ่งที้อาจจะแสดงได้ด้วยของจริง สอนตรงเนื้อหา ตรงเรื่อง ไม่วกวน ไม่ออกนอกเรื่อง โดยไม่เกี่ยวกับเนื้อหา สอนมีเหตุผล พิสูจน์ได้ตามจริง

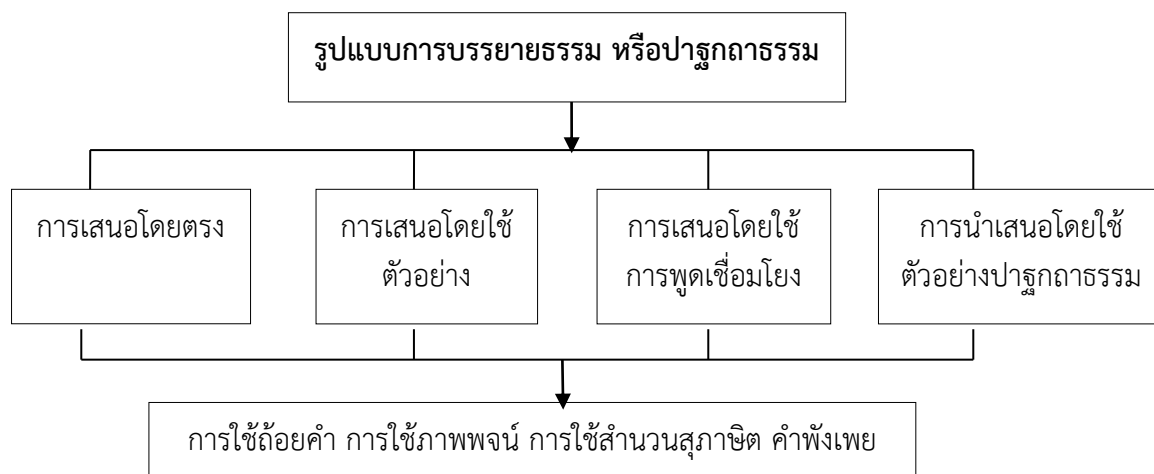
๒) รูปแบบการบรรยายธรรม หรือปาฐกถาธรรม

การแสดงปาฐกถาธรรม เป็นการเทศน์แนวใหม่ ใช้วิธีการบรรยายธรรมด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย เนื้อหาสาระเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน มีการจัดแสดงปาฐกถาธรรมขึ้นทั้งในวัด และนอกวัด รวมทั้งทางสถานีวิทยุ และโทรทัศน์ด้วย

การแสดงปาฐกถาธรรมในวัด จะจัดขึ้นทุกวันพระ โดยทางวัดได้จัดสถานที่ให้ญาติโยมมาฟังธรรมไว้เป็นการเฉพาะ นอกจากนี้เมื่อพุทธศาสนิกชนมาบำเพ็ญกุศลที่วัด เช่น งานพิธีสวดอภิธรรม งานพิธีบวช พิธีแต่งงาน วัดจะจัดให้มีการแสดงปาฐกถาธรรมที่เหมาะสมกับพิธีต่างๆ เพื่อให้ผู้ฟังจะได้นำหลักธรรมไปเป็นข้อคิดพิจารณาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของตนเอง

การแสดงปาฐกถาธรรมนอกวัด เป็นการเผยแพร่เชิงรุก ซึ่งจะมีหน้อยงานทั้งภาครัฐและเอกชน พระที่มีความรู้ความสามารถไปเทศน์ หรือแสดงปาฐกถาธรรม ครั้งละ ๑-๓ ชั่วโมง หัวข้อธรรมที่แสดงจะเลือกให้เหมาะสมกับกาลเวลา สถานที่และบุคคล นอกจากนี้ท่านยังได้รับนิมนต์ให้แสดงปาฐกถาธรรมที่สถานีวิทยุและโทรทัศน์อย่างต่อเนื่อง

จึงสามารถสรุปเป็นแผนภาพรูปแบบการบรรยายธรรม หรือปาฐกถาธรรมไว้ได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๒ แผนภาพรูปแบบการบรรยายธรรม หรือปาฐกถาธรรม
ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

การปาฐกถาธรรม เป็นการอธิบายธรรมะให้พระภิกษุ สามเณร ญาติโยม และผู้ฟังเข้าใจในหัวข้อธรรมะที่องค์ปาฐกถายกขึ้นกล่าว เพื่อนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง เมื่อคนเข้าใจธรรมะและนำไปปฏิบัติอย่างถูกต้อง โดยมีผู้ถามพระพุทธรเจ้าว่า จะปฏิบัติอย่างไรให้มีความสุข พระพุทธรเจ้าตรัสว่า “อပ္พยาปชมฺ สฺขํ โลก ความไม่เบียดเบียนกันเป็นความสุขในโลก”^{๑๐๑}

การติดต่อสถานที่เพื่อบรรยายธรรมด้วยตนเองซึ่งมอบหมายภารกิจ เช่น ช่วงระยะเวลา กลุ่มเป้าหมาย พื้นที่ หัวข้อธรรมที่ใช้บรรยาย ซึ่งอาจมีการประยุกต์ใช้หลักธรรมให้สอดคล้องกับสถานการณ์บ้านเมืองและนโยบายของรัฐบาลและคณะสงฆ์ ขั้นตอนต่อมา คือ จัดทำหนังสือติดต่อสถานที่ต่างๆ ที่อยู่ในพื้นที่รับผิดชอบ เช่น วัด โรงเรียน หมู่บ้าน หน่วยงานภาครัฐ รวมทั้งองค์กรเอกชน บริษัท ห้างร้าน การส่งหนังสือติดต่อเพื่อบรรยายธรรมนั้น^{๑๐๒} มีการติดต่อประสานงานกับองค์กรต่างๆ ดังกล่าวด้วยตนเอง โดยการส่งหนังสือขอความร่วมมือจัดบุคลากรในส่วนงานเข้าฟังการบรรยายธรรม เข้าหาผู้บริหารพบปะพูดคุยและตกลงวัน เวลาสถานที่ที่ชัดเจน และติดต่อทางโทรศัพท์เพื่อความชัดเจนยิ่งขึ้น มักจะเป็นองค์กรที่เป็นวัด โรงเรียน หมู่บ้าน หน่วยงานภาครัฐ อาจเป็นเพราะว่าผู้บริหารและเจ้าของกิจการเข้าร่วมในกิจกรรมบรรยายธรรมที่จัดในชุมชนนั้นๆ โดยการให้การสนับสนุนปัจจัยเครื่องอุปถัมภ์อยู่แล้ว^{๑๐๓}

ต่อจากนั้น เมื่อมีการตกลงพูดคุยและประสานงานในเรื่องเกี่ยวกับวัน เวลา สถานที่ และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องแล้ว ย่อมเป็นหน้าที่ของพระนักเทศน์ต้องเตรียมเนื้อหาธรรมที่จะใช้ในการ

^{๑๐๑} สัมภาษณ์ พระญาณไตรโลก (สมคิด จินตยโส) , รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและเจ้าอาวาส วัดบรมวงศ์อิศรวรารามวรวิหาร ตำบลสวนพริก อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๗ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๐๒} สัมภาษณ์ พระมหาเชิดชัย กตปุญโญ, รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา รูปที่ ๒ วัดพนัญเชิงวรวิหาร ตำบลสวนพริก อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๐๓} สัมภาษณ์ พระครูเกษมธรรมทัต (สุรศักดิ์ เขมรสี) , เจ้าอาวาส วัดมเหยงคณ์ ตำบลหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗.

บรรยายธรรม ซึ่งรวมถึงเทคนิควิธีการสื่อสาร เครื่องมือที่ใช้ในการเผยแผ่ ให้น่าสนใจและเป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่ในครั้งต่อไป^{๑๐๔}

ในส่วนของการจัดสถานที่นั้น มักจัดอาสนสงฆ์กับแสดนต์สำหรับยืนบรรยายธรรม โดยแบ่งเป็น ๒ ช่วงพิธี คือ อาสนสงฆ์จัดสำหรับพระนักเผยแผ่หนึ่งเมื่อมีการประกอบพิธีทางสงฆ์ เช่น ประธานพิธีจุดธูป-เทียนบูชาพระรัตนตรัย การกล่าวเปิดงาน การอาราธนาศีล การให้ศีล ในการบรรยายธรรมนั้น หากไม่จัดธรรมาสน์มักไม่มีการอาราธนาธรรม^{๑๐๕} โดยใช้วิธีการมอบให้พิธีกรกล่าว จูงใจผู้ฟังและนิมนต์พระนักเผยแผ่ประจำแสดนต์เพื่อดำเนินการบรรยายธรรมต่อไป และโดยทั่วไปแล้ว พระนักเผยแผ่จะใช้วิธีการบรรยายธรรมโดยการยืน เนื่องจากมีการใช้อุปกรณ์และเทคโนโลยี ประกอบการบรรยาย ซึ่งจะทำให้เกิดความสะดวกและทำให้ผู้ฟังเกิดความสนใจ^{๑๐๖}

เมื่อบรรยายเสร็จสิ้น พระนักเผยแผ่จะกลับมาประจำ ณ อาสนสงฆ์ และประกอบพิธีทางสงฆ์เพื่อรักษาระบบนิยมนปฏิบัติอันดีงามที่เรียกว่าอาจารย์ของพระสงฆ์ เช่น การรับการถวายปัจจัยไทยธรรม การให้พร (ให้พรด้วยอนุโมทนาวิธิ ยถา.....สัพพัตติโย) การกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศล การนำพาผู้ฟังกล่าวคำปฏิญาณต่างๆ เช่น การนำกล่าวถวายพระพร เป็นต้น^{๑๐๗}

บางแห่งมิได้จัดอาสนสงฆ์ไว้รองรับ แต่จัดโต๊ะ หรือชุดรับแขกไว้ต้อนรับแทน โดยธรรมเนียมปฏิบัติแล้ว จะไม่มีการอาราธนาศีล ให้ศีล หรือให้พรด้วยอนุโมทนาวิธิข้างต้น แต่จะใช้กระบวนการประยุกต์แบบสมัยใหม่แทน^{๑๐๘} ซึ่งก็ทำให้น่าสนใจและมีความขลังในวิธีการเช่นกัน เช่น การจัดให้พิธีกร-พิธีการ มีลำดับขั้นตอนของกำหนดการ การกล่าวเกริ่นนำของพระนักเผยแผ่ที่ดึงดูดผู้ฟังให้สนใจติดตาม การให้พรก็ใช้การอวยพรด้วยภาษาปัจจุบันที่สละสลวย เช่น บทกลอน บทกวี ข้อคิดเตือนใจฝากให้ปฏิบัติผสมกับหลักพุทธธรรม ยิ่งทำให้น่าสนใจและประทับใจยิ่งขึ้น^{๑๐๙}

การรับอาราธนาบรรยายธรรม หรือปาฐกถาธรรมกระบวนการเผยแผ่ธรรมวิธีนี้ จะเป็นผู้ได้รับอาราธนาให้เป็นผู้แสดงธรรมตามความต้องการของผู้จัดในโอกาสต่างๆ เช่น โครงการอบรมคุณธรรมสำหรับข้าราชการ โครงการอบรมคุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักเรียนนักศึกษา เยาวชน ประชาชน การประชุมสัมมนาและอื่นๆ ซึ่งมีกระบวนการเหมือนกับการบรรยายธรรมข้างต้น เพียงแต่

^{๑๐๔}สัมภาษณ์ พระครูสมุห์จิริยุทธิ์ อธิณฺโณ, เจ้าอาวาส วัดตาลเอน ตำบลตาลเอน อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๖ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๐๕}สัมภาษณ์ พระครูโสภาสวุฒิก (โสภณ โสภาโส) , เจ้าอาวาส วัดบึงลัญจิว ตำบลท่าหลวง อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๖ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๐๖}สัมภาษณ์ พระมหารุ่ง สุขุมโล, เลขานุการและรองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา รูปที่ ๒ วัดเกาะแก้ว ตำบลกะมัง อำเภพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๐๗}สัมภาษณ์ พระครูสุทธิปัญญาโสภณ (ประยูร สุทธิบุญโญ) ,รองเจ้าคณะอำเภพระนครศรีอยุธยา วัดท่ากรัง ตำบลบ้านป้อม อำเภพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๐๘}สัมภาษณ์ พระครูรัตนกิจจารักษ์ (แก้ว อรุโณ) , เจ้าอาวาส วัดโคก ตำบลพุทไธ อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๐๙}สัมภาษณ์ พระครูศรีวิทยาภรณ์ (สุรัชย์ สุจิตโต) , ปฏิบัติหน้าที่เจ้าคณะตำบลธนูและเจ้าอาวาสวัดโตนด ตำบลนครหลวง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

เปลี่ยนจากพระนักเผยแผ่ติดต่อสถานที่เผยแผ่ธรรมเองมาเป็นหน่วยงาน หรือองค์กรต่างๆ เป็นผู้อาราธนาพระนักเผยแผ่ให้เป็นแสดงธรรม หรือปาฐกถาธรรม^{๑๑๐}

อย่างไรก็ตาม ก็มีลักษณะเฉพาะที่สำคัญซึ่งพระนักเผยแผ่มักนิยมตระเตรียมไว้เพื่อให้เหมาะสมกับงาน ก็ คือ เนื้อหาธรรมที่จะให้บรรยายธรรม หรือปาฐกถาธรรมและเวลาที่จะใช้บรรยาย มีการแนะนำเทคนิควิธีการเผยแผ่ให้พระนักเผยแผ่ได้ตระหนักและเข้าใจร่วมกัน คือ การบรรยายธรรมที่มีเนื้อหาธรรมสอดคล้องกับกิจกรรมของหน่วยงานและการรักษาเวลา เช่น การไปถึงสถานที่ก่อนเวลาพอสมควร และการบรรยายธรรมรักษาเวลา คือ ตรงต่อเวลา^{๑๑๑}

การเสนอโดยใช้การพูดเชื่อมโยง ซึ่งมีลักษณะ ๓ อย่าง คือ ๑) พูดเชื่อมโยงจากเรื่องราวต่างๆ เข้าสู่ธรรมะ ๒) พูดเชื่อมโยงจากเหตุการณ์เข้าสู่ข้อธรรมะ ๓) พูดเชื่อมโยงจากข้อความในบทสวดมนต์เข้าสู่วิธี^{๑๑๒}

การนำเสนอโดยใช้ตัวอย่างปาฐกถาธรรมที่มีเนื้อหาประเภทยุติ คือ การใช้ภาษาในการปาฐกถาธรรมของท่าน ที่มีลักษณะเด่นน่าสนใจมี ๓ เรื่อง คือ การใช้ถ้อยคำ การใช้ภาพพจน์ และการใช้สำนวนสุภาษิต และคำพังเพย^{๑๑๓}

การใช้ถ้อยคำมี ๓ ลักษณะ คือ การใช้คำง่าย การใช้คำที่มีความหมายโดยนัย และการใช้คำที่มาจากภาษาต่างประเทศ^{๑๑๔}

การใช้ภาพพจน์มี ๓ ลักษณะ คือ ภาพพจน์อุปมา ภาพพจน์บุคลาธิษฐานและภาพพจน์การเลียนเสียงธรรมชาติ ส่วนการใช้สำนวนสุภาษิต คำพังเพยนั้น มีบ้างตามสมควร^{๑๑๕}

โดยเป็นการกล่าวธรรมด้วยการย่น เป็นการกล่าวธรรมด้วยลีลาเฉพาะตัวโดยการนำเสนอเรื่องราวในปัจจุบันที่เกิดขึ้นของบ้านเมือง หรือเรื่องที่ได้พบเห็นแล้วสอดแทรกธรรมะเข้าไปในเรื่องราวนั้นๆ ไม่ได้กล่าวธรรมะล้วนๆ เพื่อให้ผู้รับฟังมีตัวอย่างเหตุการณ์ที่เห็นประจักษ์ได้ ทำให้การปาฐกถาธรรมมีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น การปาฐกถาธรรมถือได้ว่าเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

^{๑๑๐} สัมภาษณ์ พระญาณกร ปุณณโก, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดมเหยงคณ์ ตำบลหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑๑} สัมภาษณ์ พระรุ่งโรจน์ ชยานนโท, เลขานุการเจ้าอาวาส วัดมเหยงคณ์ ตำบลหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑๒} สัมภาษณ์ พระมหาเวชยันต์ เวชยนโต, เจ้าคณะอำเภอเสนา ตำบลเจ้าเสด็จ อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑๓} สัมภาษณ์ พระครูปริยัติยาธิคุณ (เหมือน อติภทฺโท), เจ้าคณะอำเภอท่าเรือ วัดสะตือ ตำบลท่าหลวง อำเภอท่าเรือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑๔} สัมภาษณ์ พระครูวิสิฐพัฒนพิธาน (วิรุทธิ์ ธมมทตฺโต), เจ้าคณะอำเภอวังน้อยและเจ้าอาวาสวัดพะยอม ตำบลพะยอม อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑๕} สัมภาษณ์ พระครูโสภาสกลญาณธรรม (จันทร์ กลลยาโณ), รองเจ้าคณะตำบลลำตาเสา วัดสหกรณ์ธรรมนิมิต ตำบลนันทิ์ อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๗.

ที่ได้ผลอย่างดี ได้จัดการปาฐกถาธรรมเฉพาะในวัด หรือวันธรรมสวนะ ยังได้มีการปาฐกถาธรรมนอกสถานที่ๆ ได้รับนิมนต์ให้ไปปาฐกถาธรรมด้วย^{๑๑๖}

การแสดงปาฐกถาธรรมนอกวัด เป็นการเผยแพร่เชิงรุก ซึ่งจะมีหน้อยงานทั้งภาครัฐและเอกชน นิมนต์พระที่มีความรู้ความสามารถไปเทศน์ หรือแสดงปาฐกถาธรรม ครั้งละ ๑-๓ ชั่วโมง หัวข้อธรรมที่แสดงจะเลือกให้เหมาะสมกับกาลเวลา สถานที่และบุคคล นอกจากนี้ท่านยังได้รับนิมนต์ให้แสดงปาฐกถาธรรมที่สถานีวิทย์และโทรทัศน์อย่างต่อเนื่อง^{๑๑๗}

เป็นการกล่าวธรรมะ หรือแสดงธรรมโดยการยืนปาฐกถาธรรม ที่ไม่เน้นรูปแบบพิธีในการแสดงธรรม เป็นการกล่าวธรรมแก่ผู้รับฟังด้วยการเล่าเรื่องเหตุการณ์ต่างๆ ที่ได้ประสบ หรือพบเห็นในปัจจุบันของบ้านเมืองแล้วสอดแทรกธรรมะในพระพุทธศาสนาเข้าไปให้เป็นที่เข้าใจ เพื่อสามารถนำธรรมะนั้นไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน^{๑๑๘} ซึ่งจัดการปาฐกถาธรรมเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และวันสำคัญของชาติ เช่น วันพ่อแห่งชาติ วันแม่แห่งชาติ เป็นต้น ความคิดในเรื่องสอนธรรมะมาก เลยเปิดการเทศน์วันธรรมสวนะขึ้นในพรรษานั้น เริ่มในพรรษา เพราะว่าจะอยู่ประจำที่แล้ว ก็เริ่มเทศน์ในศาลา ก่อนจะเทศน์ก็ไปขอเก้าอี้ ให้สร้างเก้าอี้ให้สัก ๑๐๐-๒๐๐ ตัว เพื่อให้คนมานั่งฟังปาฐกถา เตรียมซื้อเครื่องขยายเสียง ลำโพง ๒ ลำโพง แล้วก็ติดเข้า^{๑๑๙}

พอถึงวันธรรมสวนะก็เริ่มแสดงธรรม คนมาฟังธรรมไม่กี่คนในวันนั้น เพราะคนยังไม่รู้ แต่ก็ไม่ใช่ไร นึกในใจว่า ต้องตั้งต้นด้วยของน้อยๆ แล้วก็ค่อยก้าวต่อไปโดยลำดับ จนกระทั่งกว้างขวางออกไปเรื่อยๆ ทำเรื่อยๆ ไป มีคนรู้เข้าก็มาฟังปาฐกถาจำนวนมากเพิ่มขึ้นพูดแต่ในวัดอย่างเดียวไม่พอ คนยังไม่รู้กันมาก ก็เลยไปติดต่อสถานีวิทย์ยานเกราะบอกว่า^{๑๒๐} ขอให้เวลาสักครึ่งชั่วโมง ใน ๑ สัปดาห์ เพื่อพูดธรรมะแก่ประชาชน ก็เลยพูดทางยานเกราะมีอะไรก็บอกไปในยานเกราะให้คนรู้ว่าที่วัดมีอะไรบ้าง มีการเทศนาทุกวันธรรมสวนะหนึ่งชั่วโมง คนเขาได้ยินเขาก็มาฟังและเขานิมนต์ไปเทศน์ตามวัดต่างๆ เทศน์วัดไหนก็โฆษณาทุกแห่ง เต็มศาลาแล้วก็แสดงอยู่ในศาลานั้นเป็นเวลาหลายปี เพราะว่าไม่มีที่อื่นที่ดีกว่านั้น แสดงนานๆ เข้าก็มีคนมากขึ้น ก็เห็นว่าจะไปไม่ไหว ก็ต้องขยายขยายที่ทางต่อไป

ผลสำเร็จของการปาฐกถาธรรม คือ ประชาชนนิยมมาฟังตลอดทั้งปี ในวันธรรมสวนะ หรือวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีประชาชนมาฟังตลอด ถ้าหากว่าการฟังปาฐกถาธรรมนั้น

^{๑๑๖} สัมภาษณ์ นายธัญเทพ หมั่นยุทธ, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ศาลากลางจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑๗} สัมภาษณ์ นางสาวอัจฉรา อ่อนจันทร์, วัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑๘} สัมภาษณ์ นายพงษ์ศักดิ์ จำแนกสาร, กำนันตำบลข้าวเม่า ตำบลข้าวเม่า อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑๙} สัมภาษณ์ นางเทวี ฤทธิญาณ, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๑๑ ตำบลข้าวเม่า อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๒๐} สัมภาษณ์ นางสาวภัสสรสุภา สะอาดพงษ์, บ้านเลขที่ ๖๙/๔๗๙ ตำบลหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๗.

ประชาชนไม่เข้าใจไม่เลื่อมใสศรัทธา ไม่สามารถนำไปประพฤติปฏิบัติได้แล้ว^{๑๒๑} ก็คงไม่มีประชาชนมาฟังอย่างต่อเนื่องวัดมีปัจจัยสี่สมบูรณ์ พร้อมทั้งความสำเร็จด้านการศึกษา ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มาจากสิ่งที่ได้ดำเนินงานจากการปาฐกถาธรรม คนในสังคมก็ดีขึ้น และมีสถานที่ที่จะมาทำบุญกันมากขึ้น^{๑๒๒}เมื่อมาฟังแล้วก็อยากให้ลูกหลานได้รับฟังบ้าง ก็พาลูกหลานมาฟังการปาฐกถาธรรมกัน โดยเฉพาะการปาฐกถาธรรมที่สถานีวิฑูด้วย ออกทีวีด้วย ทำให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชน ทำให้พูดต่อๆ กันไป คนก็มารับฟังกันมากขึ้น เพราะพูดฟังง่าย เข้าใจง่าย ไม่ต้องนั่งหลับตาคิดนานๆ คือ เจาะประเด็นที่คนต้องการแล้วก็ว่ากันตรงไปตรงมา ผลสำเร็จที่เกิดขึ้นคือ สามารถทำให้พุทธบริษัทเข้าใจในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้อง^{๑๒๓} เกิดสติปัญญา ไม่หลงมกมาย สามารถนำธรรมะไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ และมีแนวโน้มว่าจะเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม และสิ่งหนึ่งที่พิสูจน์ได้ คือ เมื่อแสดงการปาฐกถาธรรมเสร็จแล้ว คนก็ไปรับเทปเมื่อก่อนยังเป็นเทปเอาไปฟังต่อที่บ้าน หรือไปฝากคนอื่น ๆ ด้วย^{๑๒๔} ถัดมาก็มีหนังสือตอนเทปพิมพ์ออกมาแล้วก็นำไปแจกจ่ายเผยแผ่กันมาก นี้ คือ ประสิทธิผล หรือว่าความสำเร็จที่มีคนสนใจแล้วก็นำไปเผยแพร่ต่อ เพราะว่าได้หลักการจากการรับฟังปาฐกถาธรรมที่ได้แสดงให้เห็น แล้วก็มารับฟังกันอย่างสม่ำเสมอเป็นประจำก็ได้เตือนตนเองเป็นประจำว่า “ควรทำอย่างนี้” เท่าที่สังเกตดู คนก็ไม่มีปัญหา มีปัญหาน้อย^{๑๒๕}

สรุปได้ว่า การแสดงปาฐกถาธรรมนอกวัด เป็นการเผยแผ่เชิงรุก ซึ่งจะมีหน้อยงานทั้งภาครัฐและเอกชน นิมนต์พระที่มีความรู้ความสามารถไปเทศน์ หรือแสดงปาฐกถาธรรม ครั้งละ ๑-๓ ชั่วโมง หัวข้อธรรมที่แสดงจะเลือกให้เหมาะสมกับกาลเวลา สถานที่และบุคคล นอกจากนี้ท่านยังได้รับนิมนต์ให้แสดงปาฐกถาธรรมที่สถานีวิฑูและโทรทัศน์อย่างต่อเนื่องในส่วนของการจัดสถานที่นั้น มักจัดอาสนสงฆ์กับเสตนด์สำหรับยืนบรรยายธรรม โดยแบ่งเป็น ๒ ช่วงพิธี คือ อาสนสงฆ์จัดสำหรับพระนักเผยแผ่หนึ่งเมื่อมีการประกอบพิธีทางสงฆ์ เช่น ประธานพิธีจุดธูป-เทียนบูชาพระรัตนตรัย การกล่าวเปิดงาน การอาราธนาศีล การให้ศีล ในการบรรยายธรรมนั้น หากไม่จัดธรรมาสน์มักไม่มีการอาราธนาธรรม โดยใช้วิธีการมอบให้พิธีกรกล่าวจูงใจผู้ฟังและนิมนต์พระนักเผยแผ่ประจำเสตนด์เพื่อดำเนินการบรรยายธรรมต่อไป และโดยทั่วไปแล้ว พระนักเผยแผ่จะใช้วิธีการบรรยายธรรมโดยการยืนเนื่องจากการใช้อุปกรณ์และเทคโนโลยีประกอบการบรรยาย ซึ่งจะทำให้เกิดความสะดวกและทำให้ผู้ฟังเกิดความสนใจ เมื่อบรรยายเสร็จสิ้น พระนักเผยแผ่จะกลับมาประจำ ณ อาสนสงฆ์ และประกอบพิธีทางสงฆ์ เพื่อรักษาธรรมเนียมปฏิบัติอันดีงามที่เรียกว่าอาจารย์ของพระสงฆ์ เช่น การรับการถวาย

^{๑๒๑}สัมภาษณ์ นางสาวเน่งน้อย สุขประเสริฐ, หมู่ ๑๐ ตำบลข้าวเม่า อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๒๒}สัมภาษณ์ นางสาวอัครวิทย์ บุลินศิริวัฒน์, ๑๑๕/๖๐๖ ดิคอนโด ถนนรัตนวิเศษ ตำบลลำไทร อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี, ๑ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๑๒๓}สัมภาษณ์ นางสาวอารยา หาญสมศักดิ์กุล, บ้านเลขที่ ๗๘/๒ หมู่ ๒ ตำบลบ้านแพน อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๒๔}สัมภาษณ์ นางสาวเรณู สายสังข์, วัดมเหยงคณ์ ตำบลหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๒๕}สัมภาษณ์ นางสาวสำรวย สุขรวเจริญ, หมู่ ๕ ตำบลบางปลาเกศ อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง, ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๗.

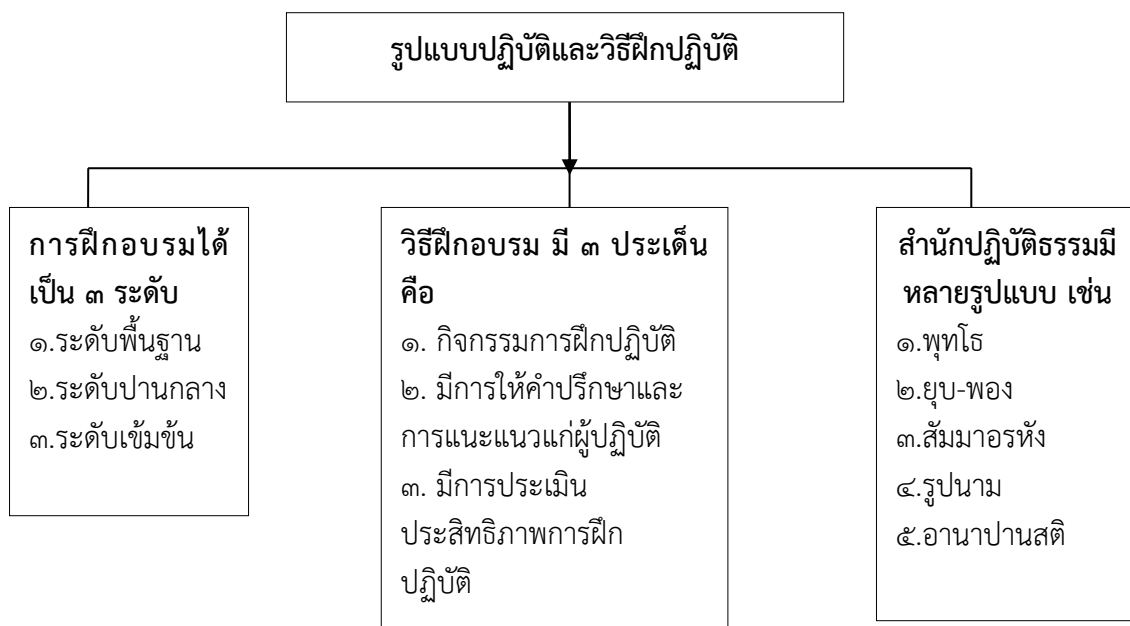
ปัจจัยไทยธรรม การให้พร (ให้พรด้วยอนุโมทนาวิธี ยถา.....สัพพัตติโย) การกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศล การนำพาผู้ฟังกล่าวคำปฏิญาณต่างๆ เช่น การนำกล่าวถวายพระพร เป็นต้น

เมื่อมาฟังแล้วก็อยากให้ลูกหลานได้รับฟังบ้าง ก็พาลูกหลานมาฟังการปาฐกถาธรรมกัน โดยเฉพาะการปาฐกถาธรรมที่สถานีวิทยุด้วย ออกทีวีด้วย ทำให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชน ทำให้พูดต่อๆ กันไป คนก็มารับฟังกันมากขึ้น เพราะพูดฟังง่าย เข้าใจง่าย ไม่ต้องนั่งหลับตาคิดนานๆ คือ เจาะประเด็นที่คนต้องการแล้วก็ว่ากันตรงไปตรงมา ผลสำเร็จที่เกิด คือ สามารถทำให้พุทธบริษัทเข้าใจในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้อง เกิดสติปัญญา ไม่หลงมกมาย สามารถนำธรรมะไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ และมีแนวโน้มว่าจะเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม และสิ่งหนึ่งที่พิสูจน์ได้ คือ เมื่อแสดงการปาฐกถาธรรมเสร็จแล้ว คนก็ไปรับเทปเมื่อก่อนยังเป็นเทปเอาไปฟังต่อบ้าน หรือไปฝากคนอื่นๆ ด้วย ถัดมาก็มีหนังสือถอนเทปพิมพ์ออกมาแล้วก็นำไปแจกจ่ายเผยแผ่กันมาก นี่ คือ ประสิทธิผล หรือว่าความสำเร็จที่มีคนสนใจแล้วก็นำไปเผยแพร่ต่อเพราะว่าได้หลักการจากการรับฟังปาฐกถาธรรมที่ได้แสดงให้เห็น แล้วก็มารับฟังกันอย่างสม่ำเสมอเป็นประจำก็ได้เตือนตนเองเป็นการกล่าวธรรมะ หรือแสดงธรรมโดยการยืนปาฐกถาธรรม ที่ไม่เน้นรูปแบบพิธีในการแสดงธรรม เป็นการกล่าวธรรมแก่ผู้รับฟังด้วยการเล่าเรื่องเหตุการณ์ต่างๆ ที่ได้ประสบ หรือพบเห็นในปัจจุบันของบ้านเมืองแล้วสอดแทรกธรรมะในพระพุทธศาสนาเข้าไปให้เป็นที่น่าสนใจ เพื่อสามารถนำธรรมะนั้นไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งจัดการปาฐกถาธรรมเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และวันสำคัญของชาติ เช่น วันพ่อแห่งชาติ วันแม่แห่งชาติ เป็นต้น ความคิดในเรื่องสอนธรรมะมากเลยเปิดการเทศน์วันธรรมสวนะขึ้นในพรรษานั้น เริ่มในพรรษา เพราะว่าอยู่ประจำที่แล้ว ก็เริ่มเทศน์ในศาลา ก่อนจะเทศน์ก็ไปขอเก้าอี้ ให้สร้างเก้าอี้ให้สัก ๑๐๐-๒๐๐ ตัว เพื่อให้คนมานั่งฟังปาฐกถา เตรียมซื้อเครื่องขยายเสียง ลำโพง ๒ ลำโพง

๓) รูปแบบปฏิบัติและวิธีฝึกปฏิบัติ

รูปแบบปฏิบัติและวิธีฝึกปฏิบัติของสำนักปฏิบัติธรรมน่าจะมีอยู่หลายรูปแบบ แต่เท่าที่ สุ่มตัวอย่างมา พบว่า รูปแบบปฏิบัติมี ๕ รูปแบบ มีแนวทางพัฒนาอยู่ ๓ แนวทาง คือ แนวทางที่ ๑ พัฒนาตามโครงสร้างหลักสูตรเดิมของแต่ละสำนัก แนวทางที่ ๒ พัฒนาตามโครงสร้างหลักสูตรของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๗ แนวทางที่ ๓ พัฒนาจากโครงสร้างหลักสูตรของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นหลักแล้วจัดสัดส่วนกับสำนักปฏิบัติที่มีอยู่แล้ว ตามความเหมาะสม คล้ายกับการจัดหลักสูตรตามสถานศึกษาที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน มองว่าวิธีการที่หลากหลายย่อมน่าจะจะมีผลดีต่อพัฒนาการของสำนักปฏิบัติ แต่ทั้งนี้ต้องมีเป้าหมายอย่างเดียวกัน คือ พระนิพพาน ดังนั้นการจะพัฒนาวิธีการเหล่านั้นพื้นฐานหลักๆ คือ ให้อิสระในการดำเนินการของสำนักปฏิบัติ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าให้อิสระอย่างสิ้นเชิงควรจะเข้าไปกำกับดูแลอย่างหลวมๆ ประเด็นสำคัญควรประวัติการต่างๆ ให้มีความสอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทของแต่ละสำนัก เพราะแต่ละสำนักพัฒนาการความเป็นมาที่ต่างกัน การจะเข้าไปดำเนินการให้เหมือนกันย่อมเป็นไปได้

จึงสามารถสรุปเป็นแผนภาพรูปแบบปฏิบัติและวิธีฝึกปฏิบัติไว้ได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๓ แผนภาพรูปแบบปฏิบัติและวิธีฝึกปฏิบัติ
ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

รูปแบบปฏิบัติใช้แนวพระไตรปิฎก หลักมหาสติปัฏฐาน คู่มือของสำนักพุทโธ รูปแบบและวิธีการตลอดถึงจุดเน้นของแต่ละสำนัก ให้มีความเป็นเอกภาพ หลากหลายวิธีการแต่มีเป้าหมายเดียว ความหลากหลายทำให้การบริการได้กว้าง ควรยึดหลักสูตรแกนกลางของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ อยาให้พระวิปัสสนาจารย์ ที่สามารถตรวจสอบอารมณ์ได้ พัฒนาตนเอง ต้องหลักสูตรอำนวยการพระวิปัสสนาจารย์อยู่เรื่อยๆ ควรจัดให้มีหลักสูตรหลายระดับ ปรับใช้ให้เหมาะสม กระตุ้นให้คนสนใจด้านปฏิบัติให้ได้ หลักสูตร หรือรูปแบบการอบรมต้องปรับให้สอดคล้องกับยุคสมัย และปรับปรุงอยู่เรื่อยๆ ไม่ยึดติดในวัฒนธรรมดั้งเดิม บางทีหลักสูตรไม่สัมฤทธิ์ผลที่ต้องปรับใช้กับกลุ่มเป้าหมาย รูปแบบ หรือวิธีการใดๆ ก็ดีทั้งนั้น แต่เป้าหมายอยู่ที่การปล่อยวาง เข้าใจถึงธรรมด้านหลักสูตรจึงอยู่ที่การปรับใช้ให้เหมาะสม

สำนักปฏิบัติธรรมในเมืองไทยว่า “สำนักแห่งสมาธิ” เช่น พุทโธ, ยุบหนอ-พองหนอ, ธรรมกาย, สำนักกรรมฐานที่เป็นตัวแทนในเรื่อง “สมาธิ” ของพุทธศาสนาของไทยในปัจจุบันมีอยู่ด้วยกัน อย่างน้อย ๕ สาย คือ สาย “พุทโธ” ซึ่งมีอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นผู้ก่อตั้งสาย สาย “ยุบหนอ-พองหนอ” ซึ่งพระพิมลธรรมได้นำมาเผยแพร่จากประเทศพม่า สาย “ธรรมกาย” ซึ่งมีหลวงพ่อดจฺจนทสโร แห่งวัดปากน้ำเป็นผู้ริเริ่ม เป็นต้น ด้านรูปแบบปฏิบัติและวิธีฝึกปฏิบัติ หมายเอารูปแบบของการปฏิบัติธรรมและวิธีฝึกปฏิบัติ หรือฝึกอบรมของแต่ละสำนัก ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ประเด็น คือ

๑. ด้านรูปแบบปฏิบัติของสำนักปฏิบัติธรรมมีหลายรูปแบบ เช่น แบบบริกรรมว่า พุทโธ ยุบ-พอง, สมาธิ, รูปนาม, อานาปานสติ และพิจารณาให้เห็นความเกิดดับ

นอกจากนี้ก็ให้มีกิจกรรมสำหรับภิกษุเก่าที่สมัครถืออุตุงค์วัตร ให้จุดธูปไปตามเขตนิคมต่างๆ ได้การศึกษาสำนักปฏิบัติธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค มีรูปแบบปฏิบัติอยู่ ๔ รูปแบบ ได้แก่

รูปแบบที่ ๑ ใช้รูปแบบรูปนามของสำนักวัดปราสาททอง จังหวัดสุพรรณบุรี โดยการให้มีสติอยู่ที่ชั้น ๕

รูปแบบที่ ๒ ใช้รูปแบบพอง-ยุบของสำนักวัดมหาธาตุ โดยการให้มีสติกำหนดรู้เท่าทันอริยาบทและเน้นการสอบอารมณ์

รูปแบบที่ ๓ ใช้รูปแบบบูรณาการของสำนักวัดหนองป่าพง (หลวงพ่อชา) บูรณาการศีล สมาธิ ปัญญาโดยเน้นความเข้มงวดของพระวินัยเป็นพื้นฐาน ให้มีสติรู้ตัวอยู่เสมอ การมีสติในการปฏิบัติกิจกรรมภายในวัด ส่วนการฝึกปฏิบัติระดับลึกลงไปให้อิสระแล้วแต่ใครจะถนัดของแต่ละคน

รูปแบบที่ ๔ รูปแบบปฏิบัติทั่วไปนำเอาหลายๆ รูปแบบผสมผสานกัน ใช้กิจวัตรประจำวันเป็นกรอบในการฝึกปฏิบัติ คือ การทำวัตรสวดมนต์ เข้า-เย็น ต่อด้วยการบำเพ็ญภาวนา จะเห็นรูปแบบการปฏิบัติธรรมของแต่ละสำนักมีอิสระตามจริงของเจ้าสำนัก

ตารางที่ ๔.๖ แสดงรูปแบบการปฏิบัติของสำนักปฏิบัติธรรมวัด

วัด	รูปแบบที่ ๑	รูปแบบที่ ๒	รูปแบบที่ ๓	รูปแบบที่ ๔
วัดพนัญเชิงวรวิหาร		✓		
วัดบรมวงศ์อิศรวรารามวรวิหาร		✓		
วัดมเหยงคณ์	✓			
วัดตาลเอน		✓		
วัดบึงลัญจิว			✓	
วัดเกาะแก้ว				✓
วัดท่าการ้อง		✓		
วัดโคก		✓		
วัดโตนด		✓		
วัดสะตือ			✓	
วัดพะยอม		✓		
วัดสหกรณ์ธรรมนิมิต		✓		

๒. ด้านวิธีฝึกอบรม มี ๓ ประเด็น คือ

๒.๑ กิจกรรมการฝึกปฏิบัติ

๒.๒ มีการให้คำปรึกษาและการแนะแนวแก่ผู้ปฏิบัติ

๒.๓ มีการประเมินประสิทธิภาพการฝึกปฏิบัติ

สำนักปฏิบัติได้กำหนดกิจกรรมขั้นพื้นฐานค่อนข้างเป็นตรงกัน โดยยึดช่วงเวลาคือหลักช่วงเวลา เข้ามีด ช่วงเช้า ช่วงบ่าย ช่วงเย็น และช่วงกลางคืนแล้วกำหนดกิจกรรมต่างๆ ลงในช่วงเวลาดังกล่าว อาจจะแตกต่างกันบ้างตามความมุ่งหมายของแต่ละสำนัก ในช่วงของกิจกรรมทั้งหมดมีการ

ให้คำปรึกษาการแนะนำแก่ผู้ปฏิบัติตลอดपालงปฏิบัติ การกำกับดูแลเอาใจใส่ การสอบถาม ประเด็นการประเมินประสิทธิภาพการฝึกปฏิบัติ การตรวจสอบผลการปฏิบัติ แต่ละสำนักทำไม่เหมือนกัน หากสำนักใดที่ใช้วิธีฝึกเข้มงวด ฝึกตลอดปี ผู้ฝึกก็เอาจริงด้านการปฏิบัติ การตรวจสอบ ประเมินผลมักเป็นการสอบอารมณ์ สันทนาธรรมะดับลึก สำนักใดที่ทำในระดับโครงการเป็นช่วงๆ การประเมินอาจทำในลักษณะตอบแบบถามเอกสารตามกำหนดแล้วประเมินผล ส่วนสำนักใดที่ทำในระดับขั้นพื้นฐานก็อาจจะไม่เข้มงวดในวิธีฝึกอบรม

การเน้นนำหลักธรรมที่สูงกว่าหลักธรรมขั้นพื้นฐานมาใช้ฝึกอบรมจิตและพัฒนาปัญญา ที่เรียกว่าปฏิบัติธรรมด้วยวิธีภวนา หรือบำเพ็ญกัมมัฏฐาน โดยการปลีกตัวออกจากสังคม ไปอยู่ที่วัด ไปอยู่ที่สำนักปฏิบัติ หรือสู่สถานที่สงบอื่นๆ เพื่อหาวิธีควบคุมจิตใจให้ได้ดีที่สุด แล้วปฏิบัติธรรมฝึกสมาธิเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานในวัด หรือสำนักปฏิบัติธรรมต่างๆ ที่มีพระวิปัสสนาจารย์กำกับดูแลโดยตรง

จึงกำหนดระดับการฝึกอบรมได้เป็น ๓ ระดับ คือ ระดับพื้นฐาน ระดับปานกลาง และระดับเข้มข้น การฝึกอบรมระดับขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ฝึกตามกิจวัตรประจำวันภายในวัด เช่น ทำวัตร สวดมนต์ ภาวนา เป็นต้น การฝึกอบรมระดับปานกลาง ได้แก่ เป็นแบบโครงการฝึกอบรมมีหลักสูตร กำหนดช่วงระยะเวลา ๓ วันบ้าง ๕ วันบ้าง ๗ วันบ้าง การฝึกปฏิบัติอย่างเข้มข้น ได้แก่ ฝึกตลอดปี ออกฤต เข้มงวด จริงจัง ใช้ชีวิตอยู่ภายในสำนักปฏิบัติตลอด ลักษณะดังกล่าวสามารถเขียนเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ ๔.๗ แสดงระดับขั้นการฝึกอบรมของสำนักปฏิบัติธรรมวัด

วัด	พื้นฐาน	ปานกลาง	เข้มข้น
วัดพนัญเชิงวรวิหาร		✓	
วัดบรมวงศ์อิศรวรารามวรวิหาร		✓	
วัดมเหยงคณ์			✓
วัดตาลเอน		✓	
วัดบึงลัญจิว			✓
วัดเกาะแก้ว	✓		
วัดท่าการ้อง	✓		
วัดโคก	✓		
วัดโตนด		✓	
วัดสะตือ		✓	
วัดพะยอม		✓	
วัดสหกรณ์ธรรมนิมิต		✓	

ด้านรูปแบบปฏิบัติ หรือวิธีฝึกปฏิบัติควรจะมีหลักสูตรมาตรฐานกลาง เท่าที่ทำอยู่ก็เป็น แต่ปรับปรุงพระวิปัสสนาจารย์ ซึ่งไม่เพียงพอที่จะทำให้งานด้านปฏิบัติธรรมประสบผลสำเร็จ ต้องทำ

อย่างครบวงจร ตามเงื่อนไขแห่งการปฏิบัติการปรับปรุงด้านรูปแบบปฏิบัติ หรือวิธีฝึกปฏิบัติต้องคำนึงหลายด้านเพราะสังคมไทยมี ๒ ระดับ คือ สังคมเมืองกับสังคมชนบทรูปแบบอย่างเหมาะสมกับสังคมชนบทเมื่อนำไปใช้ในสังคมเมืองก็อาจไม่เกิดผลใดๆ นอกจากนี้ยังอาจต้องมองลึกไปกลุ่มคนที่ละเอียดลงไป เช่น กลุ่มชาวบ้าน ปัญญาชน นักธุรกิจ ผู้บริหาร เป็นต้น ซึ่งตรงนี้อาจต้องมีการประยุกต์เพื่อให้เกิดผลเฉพาะกลุ่ม

การจัดรูปแบบการฝึกอบรมเน้นความเป็นธรรมชาติ กลมกลืนกับธรรมชาติ ไม่เน้นสิ่งปลูกสร้างให้แปลกไปจากธรรมชาติ มีการปลูกต้นไม้เสริม ให้ความสงบร่มรื่น เหมาะสำหรับการฝึกบำเพ็ญภาวนา แต่ละสำนักเน้นตอบสนองความต้องการของชุมชนเป็นหลัก ดังนั้นรูปแบบปฏิบัติจึงมีความสอดคล้องความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม แม้ว่าสำนักปฏิบัติจะเน้นการตอบสนองชุมชนรอบๆ เป็นหลัก แต่สำนักปฏิบัติธรรมก็มีความพร้อมที่จะฝึกอบรมพัฒนาจิตปัญญาให้กับสังคมในวงกว้างออกไป หลักสูตรจึงไม่จำกัดแคบๆ อยู่เฉพาะในกลุ่มชุมชนของตนเองเท่านั้นทุกสำนักปฏิบัติธรรมใช้สื่อที่เป็นธรรมชาติ เช่น การจัดบรรยากาศภายในสำนักปฏิบัติธรรมให้อื้อต่อการปฏิบัติธรรม มีการจัดทำป้ายนิเทศคติธรรมตามต้นไม้ สร้างที่อยู่อาศัยแฝงอยู่ในธรรมชาติให้มีความกลมกลืนกับธรรมชาติไม่แปลกแยกกับธรรมชาติ จัดภูมิทัศน์ให้เป็นอุทยานการศึกษา เป็นต้น

บางสำนักมีพุทธศิลป์ต่างๆ ไว้เป็นพุทธานุสสติ บางสำนักนอกจากจะจัดสภาพแวดล้อมเลียนแบบบรีสอร์ตที่สวยงามแล้ว ยังมีสื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาเสริมการฝึกปฏิบัติธรรมอีกด้วย รูปแบบปฏิบัติธรรมของแต่ละสำนักมีความสอดคล้องกับพระธรรมวินัย โดยยึดหลักมหาสติปัฏฐานตามคัมภีร์พระไตรปิฎกเป็นหลัก เน้นความมีสติกำหนดรู้เท่านั้น การเกิดขึ้นแห่งปัญญารู้แจ้ง ต่างกันก็เพียงช่วงต้นจะเริ่มฝึกสติให้กำหนดรู้เท่าทันอารมณ์ได้อย่างไรเท่านั้นเอง บางสำนักก็ให้กำหนดตามอิริยาบถต่างๆ บางสำนักก็กำหนดกิจกรรม บางสำนักก็กำหนด แต่มีเป้าหมายอย่างเดียวกัน

สรุปได้ว่า พัฒนาจากโครงสร้างหลักสูตรของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๗ เป็นหลักแล้วจัดสัดส่วนกับสำนักปฏิบัติที่มีอยู่แล้ว ตามความเหมาะสม คล้ายกับการจัดหลักสูตรตามสถานศึกษาที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน มองว่าวิธีการที่หลากหลายย่อมน่าจะมีผลดีต่อพัฒนาการของสำนักปฏิบัติ แต่ทั้งนี้ต้องมีเป้าหมายอย่างเดียวกัน คือ พระนิพพาน ดังนั้นการจะพัฒนาวิธีการเหล่านี้พื้นฐานหลักๆ คือ ให้อิสระในการดำเนินการของสำนักปฏิบัติ แต่ไม่ได้หมายความว่าให้อิสระอย่างสิ้นเชิงควรจะไปกำกับดูแลอย่างหลวมๆ ประเด็นสำคัญควรประวัติวิธีการต่างๆ ให้ความสำคัญสอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทของแต่ละสำนัก การจัดรูปแบบการฝึกอบรมเน้นความเป็นธรรมชาติ กลมกลืนกับธรรมชาติ ไม่เน้นสิ่งปลูกสร้างให้แปลกไปจากธรรมชาติ มีการปลูกต้นไม้เสริม ให้ความสงบร่มรื่น เหมาะสำหรับการฝึกบำเพ็ญภาวนา แต่ละสำนักเน้นตอบสนองความต้องการของชุมชนเป็นหลัก ดังนั้นรูปแบบปฏิบัติจึงมีความสอดคล้องความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม แม้ว่าสำนักปฏิบัติจะเน้นการตอบสนองชุมชนรอบๆ เป็นหลัก แต่สำนักปฏิบัติธรรมก็มีความพร้อมที่จะฝึกอบรมพัฒนาจิตปัญญาให้กับสังคมในวงกว้างออกไป หลักสูตรจึงไม่จำกัดแคบๆ อยู่เฉพาะในกลุ่มชุมชนของตนเองเท่านั้นทุกสำนักปฏิบัติธรรมใช้สื่อที่เป็นธรรมชาติ เช่น การจัดบรรยากาศภายในสำนักปฏิบัติธรรมให้อื้อต่อการปฏิบัติธรรม มีการจัดทำป้ายนิเทศคติธรรมตามต้นไม้ สร้างที่อยู่อาศัยแฝงอยู่ในธรรมชาติให้มีความกลมกลืนกับธรรมชาติไม่แปลกแยกกับธรรมชาติ จัดภูมิทัศน์ให้เป็นอุทยานการศึกษา เป็นต้นสำนักปฏิบัติได้กำหนดกิจกรรมขั้นพื้นฐานค่อนข้างเป็นตรงกัน โดยยึด

ช่วงเวลาเป็นหลัก ช่วงเวลา เช้ามีด ช่วงเช้า ช่วงบ่าย ช่วงเย็น และช่วงกลางคืนแล้วกำหนดกิจกรรมต่างๆ ลงในช่วงเวลาดังกล่าว อาจจะแตกต่างกันบ้างตามความมุ่งหมายของแต่ละสำนัก ในช่วงของกิจกรรมทั้งหมดมีการให้คำปรึกษาการแนะแนวแก่ผู้ปฏิบัติตลอดพาลงปฏิบัติ การกำกับดูแลเอาใจใส่ การสอบถาม ประเด็นการประเมินประสิทธิภาพการฝึกปฏิบัติ การตรวจสอบผลการปฏิบัติ แต่ละสำนักทำไม่เหมือนกัน หากสำนักใดที่ใช้วิธีฝึกเข้มงวด ฝึกตลอดปี ผู้ฝึกก็อาจจริงด้านการปฏิบัติ การตรวจสอบประเมินผลมักเป็นการสอบอารมณ์ สันทนาธรรมะดับลึก สำนักใดที่ทำในระดับโครงการเป็นช่วงๆ การประเมินอาจทำในลักษณะตอบแบบถามเอกสารตามกำหนดแล้วประเมินผล

๔.๓.๒ สรุปวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

จากการศึกษาข้อมูลทางเอกสาร (Documentary Research) ที่เป็นแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้นำไปสู่การสร้างเครื่องมือเป็นแบบสอบถามเพื่อประมวลผลทางสถิติเพื่อ ความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) จากความคิดเห็นของประชากร ๔ กลุ่ม เพื่อสรุปสภาพทั่วไปของการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยาใน ๓ ด้าน คือ ๑) ด้านสถานที่ ๒) ด้านวิทยากร ๓) ด้านการบริหารจัดการ รวมถึงผลวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ได้เกิดรูปแบบจำลองในการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา (Basic Model) ที่นำมาสู่กระบวนการสนทนากลุ่ม เฉพาะ (Focus Group Discussion) จากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๙ รูป/คน จนได้รูปแบบการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สำหรับรายนามผู้เชี่ยวชาญที่เข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อเสนอข้อคิดเห็นในการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย

๑. พระครูปลัดสุวัฒนมงคลวรคุณ เจ้าอาวาสวัดสุทธาวาส จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
๒. พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา, ดร. ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
๓. พระมหาประเวศ เขมสรณ์ พระวิปัสสนาจารย์
๔. พระใบฎีกาสอาด ปญญาทีโป เจ้าอาวาสวัดมณฑลประสิทธิ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
๕. พระอธิการกริธา จันทวิโส เจ้าอาวาสวัดป่าเขาหัวช้าง จังหวัดนครศรีธรรมราช
๖. พระมหาปรีชา เขมนนโท ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมเหยงคณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
๗. ดร.พิเชฐ ทังโต ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
๘. นาวาอากาศเอก ดร.นภัทร์ แก้วนาค อาจารย์พิเศษ
๙. ดร.บุษกร วัฒนบุตร อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

๑) สภาพทั่วไปของการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑) ด้านสถานที่ พบว่าสถานที่ของสำนักปฏิบัติธรรมต้องเป็นสัปปายะ สะอาด เงียบสงบแบบตามธรรมชาติ มีป่าไม้ อยู่โคนไม้ บรรยากาศร่มรื่น^{๑๒๖}สถานที่ ที่มีทั้งพร้อมมีห้องพักแก่ผู้ปฏิบัติธรรม มีมุ้งลวดมีห้องน้ำ และอำนวยความสะดวกเท่าที่มี มีการจัดสถานที่สำหรับการเดินจงกรม และสถานที่นั่งสมาธิฟังธรรมะบรรยาย^{๑๒๗} ศาลาปฏิบัติธรรมมีอากาศถ่ายเทสะดวกฝึกปฏิบัติกว้างขวาง โถง^{๑๒๘}ติดป้ายสถานที่ต่างๆ ในสำนักปฏิบัติธรรมให้รู้จักคุ้นเคยสถานที่เพื่อความสะดวกต่อผู้ปฏิบัติ^{๑๒๙} จัดสถานที่กลมกลืนกับธรรมชาติ แบ่งแยกที่พักชายและที่พักหญิงต่อความปลอดภัยในการปฏิบัติธรรมอยู่ในศีลตลอดหลักสูตร^{๑๓๐}จัดสถานที่เป็นภูมิทัศน์ต่อสภาพแวดล้อมภายในวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาแนวพุทธได้อย่างน่าสนใจ^{๑๓๑} นำเทคโนโลยีมาใช้ในสถานที่เช่น เครื่องกระจายเสียง เพื่อเปิดฟังธรรมะให้กับผู้ปฏิบัติธรรม^{๑๓๒} จัดสถานที่ปลอดภัยจากสัตว์หลายต่างๆ จัดเตรียมอุปกรณ์ให้กับผู้ปฏิบัติธรรมเช่น ชุดขาว มุ้ง ที่นอน เป็นต้น^{๑๓๓} จัดอาหารและเครื่องดื่ม ยารักษาโรค เบื้องต้นต่อผู้มาปฏิบัติธรรม^{๑๓๔}

ผู้วิจัยจึงวิเคราะห์และสังเคราะห์สภาพทั่วไปของการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยาตามสถานที่ ตามข้อเสนอของผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๑๐ รูป/คน ดังนำมาแสดงในแผนภาพที่ ๔.๔ ดังนี้

^{๑๒๖}สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูปลัดสุวัฒนมงคลวรคุณ เจ้าอาวาสวัดสุทธาวาส จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๑๒๗}สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา, ดร. ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๑๒๘}สนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาประเวศ เขมสรโณ, ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๑๒๙}สนทนากลุ่มเฉพาะ พระใบฎีกาสอาด ปัญญาทีโป เจ้าอาวาสวัดมณฑลประสิทธิ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

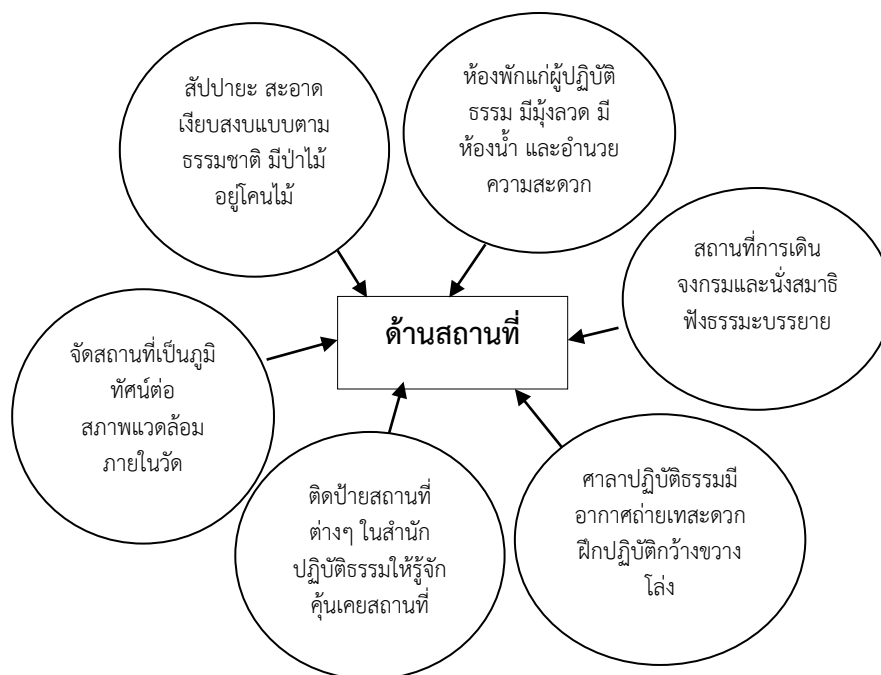
^{๑๓๐}สนทนากลุ่มเฉพาะ พระอธิการกริธา จันทวิโส เจ้าอาวาสวัดป่าเขาหัวช้าง จังหวัดนครศรีธรรมราช, ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๑๓๑}สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูปลัดสุวัฒนมงคลวรคุณ เจ้าอาวาสวัดสุทธาวาส จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๑๓๒}สนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาปรีชา เขมนนโท ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมเหยงคณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๑๓๓}สนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.พิเชฐ ทังโต ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๑๓๔}สนทนากลุ่มเฉพาะ นาวาอากาศเอก ดร.นภัทร์ แก้วนาค อาจารย์พิเศษ, ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

แผนภาพที่ ๔.๔ ด้านสถานที่
ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

จากแผนภาพที่ ๔.๔ อธิบายได้ว่าด้านสถานที่ โดยมีเงื่อนไขสำคัญดังนี้

ด้านอาคารสถานที่ที่เหมาะสมโดยภาพรวมข้อมูลต่างๆ ทุกท่านที่ได้ประมวลจากการสัมภาษณ์มีความเห็นที่ตรงและสอดคล้องกันในเรื่องสัปปายะ คือ ต้องมีความร่มรื่นสถานที่พักอาหาร และห้องน้ำพอเพียงมีความสะอาดและมีความปลอดภัยในการอยู่ประพฤติปฏิบัติธรรมสำนักปฏิบัติธรรม มีความแตกต่างกัน การดำรงชีพขั้นพื้นฐานของผู้ฝึกปฏิบัติตลอดถึงการเข้าไปสนับสนุนอุปถัมภ์บำรุงลำบาคด้านสภาพแวดล้อมในภาพรวมมีความเหมาะสม สะอาด ร่มรื่นบรรยากาศดี สงบ ร่มเย็นเป็นธรรมชาติ บางแห่งมีสภาพป่าช้าของชุมชน มีการปลูกป่าเพิ่ม บางสำนักปรับแต่งสำนักมีสวนพันธุ์ไม้นดอก สวยงาม เป็นระเบียบ มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในสำนักอย่างเหมาะสมด้านอาคารสถานที่เพียงพอ

๒) ด้านวิทยากร พบว่าสำนักปฏิบัติธรรมจะเป็นที่นิยมและมีชื่อเสียงจำเป็นจะต้องเตรียมพร้อมในเรื่องบุคคลากร หรือพระอาจารย์ผู้สอน บุคคลผู้เป็นเจ้าของสำนักจะต้องมีภาวะผู้นำที่ดี และมีความสามารถปรับตัวให้เข้ากับชุมชนได้ และมีความรู้อย่างถูกต้อง^{๑๓๕} เพื่อจะได้แนะนำสั่งสอนศิษย์ได้ถูกทาง การศึกษาปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธเป็นสิ่งจำเป็นในการพัฒนาบุคคลากร การศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นของพระภิกษุ นอกจากการศึกษาให้ดีแล้ว การได้ปฏิบัติจนมีผลแห่งการปฏิบัติ จะทำให้สามารถพัฒนาบุคคลากรได้ เมื่อฝึกฝนอบรมดีแล้วก็สามารถจะเผยแผ่ การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานได้มีประสิทธิภาพต่อไปนอกจากนี้ความสำคัญของบุคคลากร คือ ตัวบุคคลากรเป็นกัลยาณมิตรด้วย ถ้าท่านปรับปรุงตัวเอง ให้มีศักยภาพ ในเรื่องของการประพฤติ ปฏิบัติ ถ้าพระวิปัสสนาจารย์สามารถประยุกต์บูรณาการเรื่องกรรมฐาน^{๑๓๖} พระวิทยากร หรือพระผู้สอนจะต้องมีความรู้ ความสามารถ เพื่อที่ผู้ที่ได้เข้าไปปฏิบัติธรรมแล้วเกิดความรู้ เกิดความประทับใจ ที่จะสามารถปฏิบัติตามคำแนะนำได้ดี เขาก็จะเป็นแรงจูงใจ ซึ่งสำหรับบางคนที่ไม่เข้าไปแรกๆ ก็เอาง่ายๆ ก่อนไม่ต้องเข้มมาก เพื่อที่จะให้เขาได้ปรับตัวได้ แต่อาจจะต้องดูว่าคนเข้ามาครั้งที่เข้าไร เพราะถ้าครั้งแรกให้ทำงานง่าย ๆ ครั้งต่อไปก็จะเพิ่มขึ้น^{๑๓๗} ตัวของพระสงฆ์เองที่จะมาให้คำชี้แจงในการปฏิบัติธรรม ต้องมีความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญเฉพาะเรื่อง โดยเฉพาะเยาวชนอาจจะใช้สื่อของเทคโนโลยีต่างๆ เข้ามาช่วย เช่น คอมพิวเตอร์ที่จะช่วยคิดอะไรต่างๆ ซึ่งจะเห็นได้จากเหตุการณ์ปัจจุบันที่จะให้นาคูเป็นตัวอย่าง^{๑๓๘} เพราะว่าถ้าพูดถึงเรื่องนิทานจะไม่เห็นจะต้องสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันมาให้เห็น ให้ดูว่าอย่างนี้แหละ เพราะ ฉะนั้นผู้สอนจึงเป็นส่วนสำคัญ ครูผู้สอน หรือพระกรรมฐานจะต้องได้รับการอบรมฝึกฝนปฏิบัติภาวนาเพื่อให้เข้าใจในแนวทางการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องจากประสบการณ์ตรง จึงจะสามารถอธิบาย ชี้แจง และแก้ไขปัญหามาจากผู้ปฏิบัติได้^{๑๓๙} รวมถึง การศึกษา การประพฤติปฏิบัติ และหมั่นฝึกฝนอบรมจะทำให้เกิดความเข้าใจแจ่มแจ้ง สามารถแนะนำสั่งสอนผู้อื่นได้ซึ่งจะเป็นการพัฒนาบุคคลากรในการเผยแผ่พระศาสนาที่เหมาะสมได้ในที่สุด^{๑๔๐}

เจ้าสำนักและพระวิปัสสนาจารย์ ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีพรหมวิหารประจำใจ มีความซื่อสัตย์จริงใจในการทำงาน มีความเข้าใจในพระรัตนตรัย มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา^{๑๔๑} มีความเป็นกัลยาณมิตร มีความสามารถในการบริหารจัดการ มีความคิดริเริ่มและมีวิสัยทัศน์ สามารถ

^{๑๓๕} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูปลัดสุวัฒนมงคลวรคุณ เจ้าอาวาสวัดสุทธาวาส จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๑๓๖} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา, ดร. ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๑๓๗} สทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาประเวศ เขมสรโณ, ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๑๓๘} สทนากลุ่มเฉพาะ พระใบฎีกาสอาด ปญญาทีโป เจ้าอาวาสวัดมณฑลประสิทธิ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

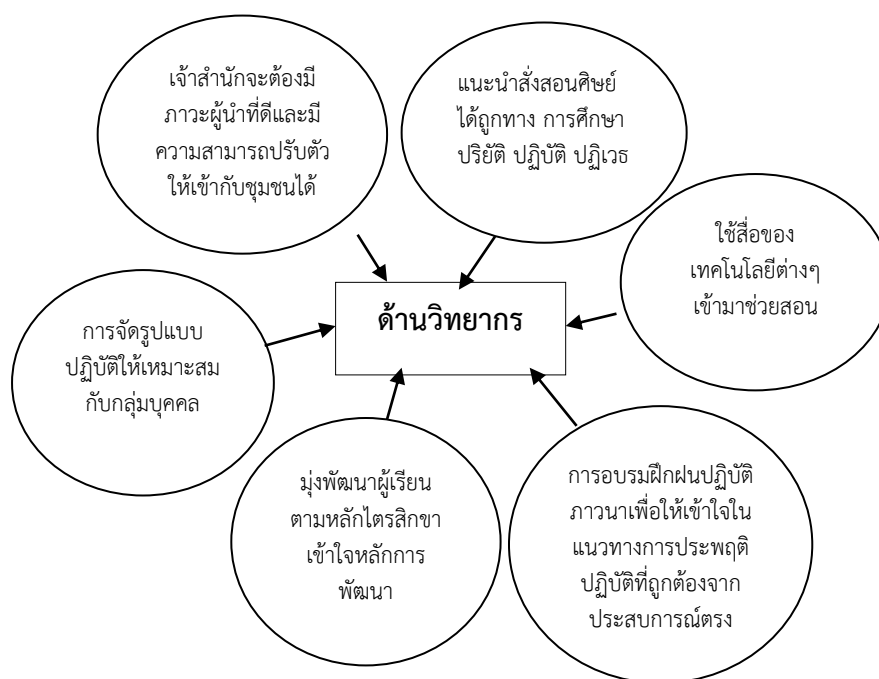
^{๑๓๙} สทนากลุ่มเฉพาะ พระอธิการกริธา จันทวโส เจ้าอาวาสวัดป่าเขาหัวช้าง จังหวัดนครศรีธรรมราช, ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๑๔๐} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูปลัดสุวัฒนมงคลวรคุณ เจ้าอาวาสวัดสุทธาวาส จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๑๔๑} สทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาปรีชา เขมนนโท ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมเหยงคณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

แสดงทิศทางของการพัฒนาสำนักปฏิบัติในอนาคต ริเริ่มแนวทางในการบริหารที่ท้าทายต่อการเปลี่ยนแปลงของสำนักปฏิบัติธรรม ริเริ่มวิธีการพัฒนาคุณภาพสำนักปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง มีวิธีการกระตุ้นให้ทุกคนร่วมกันพัฒนาคุณภาพสำนักปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์มีความสามารถในการฝึกฝนอบรม^{๑๔๒} มุ่งพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขาเข้าใจหลักการพัฒนาผู้ฝึกปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา พระวิปัสสนาจารย์มีอาชีพ หรือที่ความรู้ที่ลึกซึ้ง ที่สามารถสอบอารมณ์ระดับลึกได้ ซึ่งพระวิปัสสนาจารย์เองก็ต้องพัฒนาตัวเองไปด้วยซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญและจำเป็น^{๑๔๓} กลุ่มบุคคลที่เข้ารับการฝึกปฏิบัติธรรมมีความแตกต่างทางเพศ วัย ประสบการณ์ชีวิต ตลอดจนมีรูปแบบการดำรงชีวิต และจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกันในการเข้าฝึกการปฏิบัติ เป็นเงื่อนไขสำคัญในการจัดรูปแบบปฏิบัติให้เหมาะสมกับกลุ่มบุคคล^{๑๔๔}

ผู้วิจัยจึงวิเคราะห์และสังเคราะห์สภาพทั่วไปของการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยาด้านวิทยากร ตามข้อเสนอของผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๑๐ รูป/คน ดึงนำมาแสดงในแผนภาพที่ ๔.๕ ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๕ ด้านวิทยากร
ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

^{๑๔๒} สनทนากลุ่มเฉพาะ ดร.พิเชฐ ทั้งโต ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๑๔๓} สนทนากลุ่มเฉพาะ นาวาอากาศเอก ดร.นภัทร์ แก้วนาถ อาจารย์พิเศษ, ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๑๔๔} สนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.บุษกร วัฒนบุตร อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์, ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

จากแผนภาพที่ ๔.๕ อธิบายได้ว่าด้านวิทยากร โดยมีเงื่อนไขสำคัญดังนี้

ด้านวิทยากรผู้สอนเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมให้เจริญก้าวหน้าเป็นที่รู้จักกว้างขวางยิ่งขึ้นโดยเฉพาะความมีภาวะผู้นำที่เต็มไปด้วยเมตตาธรรมและข้อวัตรปฏิบัติจริยวัตรที่งดงามอีกทั้งมีความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดสอนกรรมฐานให้ผู้ฟังเข้าใจและรับไปปฏิบัติได้ง่ายจะยิ่งทำให้เกิดศรัทธาในการประพฤติปฏิบัติธรรมได้มากแม้ว่าบุคลากรด้านนี้จะมีคุณธรรมมีความสามารถ แต่เมื่อมองโดยรวมเห็นว่าบุคลากรขององค์กรสงฆ์มีทั้งด้านปริมาณและด้านคุณภาพ

๓) ด้านการบริหารจัดการพบว่าการบริหารจัดการ เพื่อความเป็นมาตรฐานและความเป็นประสิทธิภาพในการจัดการและพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรม ให้ความสำคัญและให้เป็นที่เคารพศรัทธาเข้ามาประพฤติปฏิบัติธรรมของเหล่าสาธุชนพุทธบริษัทได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดต่อไป^{๑๔๕} ในการจัดการควรส่งเสริม และปลูกฝังความรักความผูกพันกับวัด รักการปฏิบัติธรรมตั้งแต่วัยเด็ก และปลูกฝังความภักดี น้ำใจไมตรี และความเมตตาในหมู่คณะทำงาน ควรส่งเสริมให้เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม รู้หลักในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เพื่อให้การบริหารสำนักปฏิบัติธรรมเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๔๖} นอกจากเจ้าสำนักจะต้องรู้เรื่อง การปฏิบัติการสอนกรรมฐานแล้ว ยังควรศึกษาหลักการบริหารงานคณะสงฆ์ และบริหารกิจการวัด เพื่อให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม และเอื้ออำนวย ต่อผู้มาปฏิบัติด้วย ในด้านเดียวกัน ตัวคณะที่ลงมาช่วยจัดการให้เกิดระบบที่ดี^{๑๔๗} มีความพร้อม ไม่ใช่แบบให้เขาไปแบบไม่มีการแนะนำ คือ ให้ดูแลเขาด้วย นอกจากตัวอาจารย์ที่มีความรู้จริงแล้ว ยังต้องมีคณะทำงานที่เข้าใจงาน^{๑๔๘} ตรงนี้สำคัญ เช่น งานบริหารนี้สำคัญ เพราะจะให้เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมลงมาดูแลเองอย่างนี้คงไม่ใช่ และหนักเกินไป สำคัญ คือ ผู้ร่วมงาน ซึ่งงานกรรมฐานต้องควบคู่ไปการบริหาร บางทีการบริหารที่ดี มีการประชาสัมพันธ์ไหม^{๑๔๙} เพราะในการประชาสัมพันธ์ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของแผ่นพับ เป็นเรื่องออกอากาศ หรือบ้างแต่เป็นเรื่องของตารางเวลาให้การไปปฏิบัติตลอดปี มีกี่ครั้ง ทำทุกเดือนไหม หรือทำได้ตลอดเวลา สำนักปฏิบัติธรรมอย่างเดียวควรมีการบริหารจัดการภายในวัด โดยยึดหลักธรรมคำสั่งสอน^{๑๕๐} ระเบียบวินัย ตามหลักที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดไว้เมื่อมีมาตรฐานเดียวกันก็เป็นการง่ายที่จะอยู่ร่วมกันด้วยความผาสุก ความเจริญในจิตใจเพราะพระธรรมวินัย เป็นเหมือนมัลลยที่ร้อยดวงใจ^{๑๕๑} ของคนต่างชั้นวรรณะกันมาแต่

^{๑๔๕} สনทนากลุ่มเฉพาะ พระครูปลัดสุวัฒนมงคลวรคุณ เจ้าอาวาสวัดสุทธาวาส จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๑๔๖} สনทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา, ดร. ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๑๔๗} สনทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาประเวศ เขมสรโณ, ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๑๔๘} สনทนากลุ่มเฉพาะ พระใบฎีกาสอาด ปญญาทีโป เจ้าอาวาสวัดมณฑลประสิทธิ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

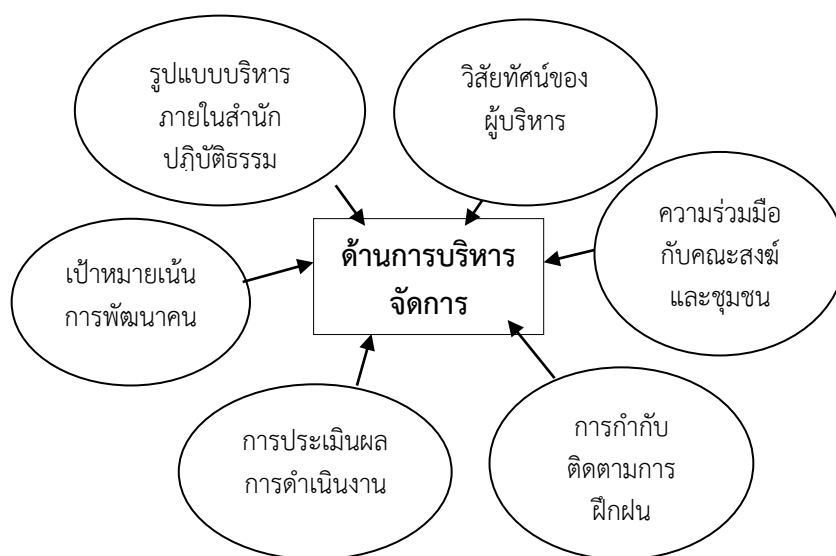
^{๑๔๙} สনทนากลุ่มเฉพาะ พระอธิการกรีธา จันทวโส เจ้าอาวาสวัดป่าเขาหัวช้าง จังหวัดนครศรีธรรมราช, ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๑๕๐} สনทนากลุ่มเฉพาะ พระครูปลัดสุวัฒนมงคลวรคุณ เจ้าอาวาสวัดสุทธาวาส จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๑๕๑} สনทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาปรีชา เขมนนโท ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมเหยงคณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

อดีต จะเห็นได้ว่าการบริหารจัดการเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องอาศัยผู้นำที่มีอุดมการณ์ มีความตั้งใจจริงและเสียสละ มีหมู่คณะช่วยเหลือรวมทั้งผู้ที่มีความรู้ความสามารถเข้ามาช่วยกัน โดยต้องอาศัยหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา คือ มีพรหมวิหารสี่ เมตตาต่อกัน กรุณาช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีมุทิตาไม่อิจฉาริษยาและมีความเป็นกลางไม่ลำเอียงและต้องประกอบไปด้วยสังคหวัตถุ คือ มีน้ำใจไมตรี ปิยวาจา อุตถจริยาช่วยเหลืองานกันและความไม่ถือตัวตนเป็นหลัก คือ สมานัตตา ความเป็นอยู่ร่วมกันจึงจะมีความสามัคคีปรองดองซึ่งจะทำให้กิจการงานใดใดก็จะสำเร็จไปด้วยดี^{๑๕๒} เดิมทีวัดทางพุทธศาสนาเกิดขึ้นจากทางฝ่ายบ้านเมือง ที่มีความประสงค์สร้างถวายเป็นพักอาศัยแก่พระพุทธรูปเจ้าและมณฑลพระสงฆ์ในพุทธศาสนา^{๑๕๓} แต่เมื่อพุทธศาสนาย้ายมาในประเทศไทยลักษณะพัฒนาการของวัดก็อาจจะแตกต่างไปจากดั้งเดิมบ้าง แต่มีลักษณะดั้งเดิมก็ คือ การกิจด้านการสร้างวัดอุปกรณ์บำรุงวัดในสมัยอาณาจักรเก่าของไทยยังเป็นฝ่ายคฤหัสถ์เข้ามาจัดการดูแลแต่เมื่อมาถึงปัจจุบันลักษณะดังกล่าวมีความแปลกไปจากเดิม กล่าว คือ ภาระด้านการบริหารจัดการวัดพระสงฆ์เข้ามาเกี่ยวข้องมากขึ้น^{๑๕๔}

ผู้วิจัยจึงวิเคราะห์และสังเคราะห์สภาพทั่วไปของการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยาด้านการบริหารจัดการตามข้อเสนอของผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๑๐ รูป/คน ดังนำมาแสดงในแผนภาพที่ ๔.๖ ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๖ ด้านการบริหารจัดการ
ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

^{๑๕๒} สอนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.พิเชฐ ทั้งโต ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๑๕๓} สอนทนากลุ่มเฉพาะ นาวาอากาศเอก ดร.นภัทร์ แก้วนาถ อาจารย์พิเศษ, ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๑๕๔} สอนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.บุษกร วัฒนบุตร อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์, ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

จากแผนภาพที่ ๔.๖ อธิบายได้ว่าด้านการบริหารจัดการ โดยมีเงื่อนไขสำคัญดังนี้

ด้านการบริหารจัดการมีรูปแบบบริหารเป็นคณะกรรมการบริหารคณะสงฆ์จังหวัด โดยกำหนดให้มีประธานศูนย์ปฏิบัติธรรมอยู่ประจำศูนย์ดำเนินงาน ภายใต้การกำกับดูแลของ คณะกรรมการบริหารคณะสงฆ์จังหวัดการดำเนินงานของศูนย์จึงอยู่ในการกำกับดูแลของเจ้าคณะ จังหวัดเป็นผู้ดูแลในฝ่ายคณะสงฆ์และตามระเบียบข้อบังคับมหาเถรสมาคม มีมติจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติ ธรรมประจำภาค ประจำจังหวัด บางสำนักจัดระบบภายในโดยกำหนดให้มีเจ้าหน้าที่ดูแลทะเบียน งบประมาณใช้จ่าย ค่าบำรุงสถานที่ ไม่มีการเรียราย บางสำนักนำกรอบภารกิจด้านการศึกษาของ คณะสงฆ์มาเป็นแนวในการบริหารจัดการบางสำนักมีรูปแบบการฝึกปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง เข้มข้น ต้องเฝ้าติดตามดูแลกันตลอดปี บางสำนักนำฝึกปฏิบัติได้ระดับปานกลางจัดเป็นรูปแบบโครงการฝึก ปฏิบัติเป็นครั้งคราวมีช่วงระยะเวลา บางสำนักก็ฝึกฝนได้ระดับพื้นฐานฝึกอบรมปฏิบัติตามตาราง กิจกรรมกิจวัตรประจำวันของวัดทั่วไป คือ ทำวัตรเช้า-เย็น เพิ่มความเข้มข้นบ้างในวัดธรรมสวนะซึ่ง ต้องฝึกปฏิบัติตลอดทั้งวันทั้งคืน

๔.๓.๓ สรุปวิเคราะห์ข้อมูลจากการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation)

จากการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม กับสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา กลุ่มตัวอย่างทั้ง ๗ แห่ง สามารถสรุปได้ตามตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๘ ผลการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ที่	เกณฑ์	สำนักปฏิบัติธรรม						
		วัดบรมวงศ์ฯ	วัดพนัญเชิงฯ	วัดมเหยงคณ์	วัดท่าการ้อง	วัดตาลเอน	วัดบึงลำนุ่น	วัดเกาะแก้ว
ด้านสถานที่								
๑.	วัดมีความสัปปายะ สะอาด เงียบสงบ ร่มรื่น	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
๒.	มีห้องพักสำหรับผู้ปฏิบัติธรรมที่เพียงพอ และมีความปลอดภัย	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
๓.	มีสถานที่สำหรับการเดินจงกรมและนั่งสมาธิที่เหมาะสม	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
๔.	ศาลาปฏิบัติธรรมมีอากาศถ่ายเทสะดวก เหมาะสำหรับการปฏิบัติธรรม	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
๕.	มีการติดป้ายประชาสัมพันธ์สถานที่ต่างๆ	-	✓	✓	✓	✓	✓	✓
๖.	มีการจัดภูมิทัศน์รอบๆ วัด ที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
ด้านวิทยากร								
๑.	เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีภาวะผู้นำที่ดี และสามารถปรับตัวให้เข้ากับชุมชนได้	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
๒.	มีการแนะนำแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้อง	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

ตารางที่ ๔.๘ ผลการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด
พระนครศรีอยุธยา (ต่อ)

ที่	เกณฑ์	สำนักปฏิบัติธรรม						
		วัดบรมวงศ์	วัดพนัญเชิงฯ	วัดมเหยงคณ์	วัดท่ากระบัง	วัดตาลเอน	วัดปึงลิ้งวัน	วัดเกาะแก้ว
๓.	มีการใช้สื่อการสอนที่ทันสมัย	-	✓	✓	✓	✓	✓	✓
๔.	พระวิปัสสนาจารย์มีการฝึกฝน อบรมมาเป็นอย่างดี และมี ประสบการณ์ในการสอนสูง	-	✓	✓	-	✓	✓	✓
๕.	มีการอบรมผู้ปฏิบัติตามหลัก ไตรสิกขา	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
๖.	มีการจัดรูปแบบการปฏิบัติธรรมให้ เหมาะสมกับกลุ่มบุคคล	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
ด้านการบริหารจัดการ								
๑.	ผู้บริหารมีวิสัยทัศน์กว้างไกล	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
๒.	มีความร่วมมือกับคณะสงฆ์และ ชุมชน	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
๓.	มีการกำกับติดตามการฝึกฝนอย่าง ใกล้ชิด	-	✓	✓	-	✓	✓	✓
๔.	มีการประเมินผลการดำเนินงาน อย่างเป็นระบบ	-	✓	✓	-	✓	✓	-
๕.	มีเป้าหมายในการพัฒนาบุคลากร อย่างชัดเจน	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
๖.	มีรูปแบบการปฏิบัติที่ดี และเป็นที่ยอมรับ จากสังคม	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า สำนักปฏิบัติวัดบรมวงศ์อัครวรารามวรวิหาร มีความสัปปายะ
สะอาด เงียบสงบ ร่มรื่น มีห้องพักสำหรับผู้ปฏิบัติธรรมที่เพียงพอ และมีความปลอดภัย มีสถานที่
สำหรับการเดินจงกรมและนั่งสมาธิที่เหมาะสม มีศาลาปฏิบัติธรรมมีอากาศถ่ายเทสะดวก เหมาะ
สำหรับการปฏิบัติธรรม มีการจัดภูมิทัศน์รอบๆ วัด ที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม แต่ยังขาดป้าย
ประชาสัมพันธ์สถานที่ต่างๆ ในด้านวิทยากรนั้น พบว่า เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีภาวะผู้นำที่ดีและ

สามารถปรับตัวให้เข้ากับชุมชนได้ มีการแนะนำแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้อง มีการอบรมผู้ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา มีการจัดรูปแบบการปฏิบัติธรรมให้เหมาะสมกับกลุ่มบุคคล แต่ยังคงการใช้สื่อการสอนที่ทันสมัย และมีพระวิปัสสนาจารย์มีการฝึกฝนอบรมมาเป็นอย่างดี และมีประสบการณ์ในการสอนสูง ในด้านการบริหารจัดการ พบว่า ผู้บริหารมีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความร่วมมือกับคณะสงฆ์และชุมชน มีเป้าหมายในการพัฒนาบุคลากรอย่างชัดเจน มีรูปแบบการปฏิบัติที่ดี และเป็นที่ยอมรับจากสังคม แต่ยังคงการกำกับติดตามการฝึกฝนอย่างใกล้ชิด และการประเมินผลการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ

สำนักปฏิบัติธรรมวัดพนัญเชิงวรวิหาร พบว่า มีความสัปปายะ สะอาด เงียบสงบ ร่มรื่น มีห้องพักสำหรับผู้ปฏิบัติธรรมที่เพียงพอ และมีความปลอดภัย มีสถานที่สำหรับการเดินจงกรมและนั่งสมาธิที่เหมาะสม มีศาลาปฏิบัติธรรมมีอากาศถ่ายเทสะดวก เหมาะสำหรับการปฏิบัติธรรม มีป้ายประชาสัมพันธ์สถานที่ต่างๆ มีการจัดภูมิทัศน์รอบๆ วัด ที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม ในด้านวิทยากรนั้น พบว่า เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีภาวะผู้นำที่ดีและสามารถปรับตัวให้เข้ากับชุมชนได้ มีการแนะนำแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้อง มีการใช้สื่อการสอนที่ทันสมัย และมีพระวิปัสสนาจารย์มีการฝึกฝนอบรมมาเป็นอย่างดี และมีประสบการณ์ในการสอนสูง มีการอบรมผู้ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา มีการจัดรูปแบบการปฏิบัติธรรมให้เหมาะสมกับกลุ่มบุคคล ในด้านการบริหารจัดการ พบว่า ผู้บริหารมีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความร่วมมือกับคณะสงฆ์และชุมชน มีการกำกับติดตามการฝึกฝนอย่างใกล้ชิด และการประเมินผลการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ มีเป้าหมายในการพัฒนาบุคลากรอย่างชัดเจน มีรูปแบบการปฏิบัติที่ดี และเป็นที่ยอมรับจากสังคม

สำนักปฏิบัติธรรมวัดมเหยงคณ์ พบว่า มีความสัปปายะ สะอาด เงียบสงบ ร่มรื่น มีห้องพักสำหรับผู้ปฏิบัติธรรมที่เพียงพอ และมีความปลอดภัย มีสถานที่สำหรับการเดินจงกรมและนั่งสมาธิที่เหมาะสม มีศาลาปฏิบัติธรรมมีอากาศถ่ายเทสะดวก เหมาะสำหรับการปฏิบัติธรรม มีป้ายประชาสัมพันธ์สถานที่ต่างๆ มีการจัดภูมิทัศน์รอบๆ วัด ที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม ในด้านวิทยากรนั้น พบว่า เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีภาวะผู้นำที่ดีและสามารถปรับตัวให้เข้ากับชุมชนได้ มีการแนะนำแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้อง มีการใช้สื่อการสอนที่ทันสมัย และมีพระวิปัสสนาจารย์มีการฝึกฝนอบรมมาเป็นอย่างดี และมีประสบการณ์ในการสอนสูง มีการอบรมผู้ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา มีการจัดรูปแบบการปฏิบัติธรรมให้เหมาะสมกับกลุ่มบุคคล ในด้านการบริหารจัดการ พบว่า ผู้บริหารมีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความร่วมมือกับคณะสงฆ์และชุมชน มีการกำกับติดตามการฝึกฝนอย่างใกล้ชิด และการประเมินผลการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ มีเป้าหมายในการพัฒนาบุคลากรอย่างชัดเจน มีรูปแบบการปฏิบัติที่ดี และเป็นที่ยอมรับจากสังคม

สำนักปฏิบัติธรรมวัดท่าการ้อง พบว่า มีความสัปปายะ สะอาด เงียบสงบ ร่มรื่น มีห้องพักสำหรับผู้ปฏิบัติธรรมที่เพียงพอ และมีความปลอดภัย มีสถานที่สำหรับการเดินจงกรมและนั่งสมาธิที่เหมาะสม มีศาลาปฏิบัติธรรมมีอากาศถ่ายเทสะดวก เหมาะสำหรับการปฏิบัติธรรม มีป้ายประชาสัมพันธ์สถานที่ต่างๆ มีการจัดภูมิทัศน์รอบๆ วัด ที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม ในด้านวิทยากรนั้น พบว่า เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีภาวะผู้นำที่ดีและสามารถปรับตัวให้เข้ากับชุมชนได้ มีการแนะนำแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้อง มีการใช้สื่อการสอนที่ทันสมัย มีการอบรมผู้ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา มีการจัดรูปแบบการปฏิบัติธรรมให้เหมาะสมกับกลุ่มบุคคล แต่ยังคงพระวิปัสสนาจารย์มีการฝึกฝนอบรมมาเป็นอย่างดี และมีประสบการณ์ในการสอนสูง ในด้านการบริหารจัดการ พบว่า ผู้บริหารมี

วิสัยทัศน์กว้างไกล มีความร่วมมือกับคณะสงฆ์และชุมชน มีเป้าหมายในการพัฒนาบุคลากรอย่างชัดเจน มีรูปแบบการปฏิบัติที่ดี และเป็นที่ยอมรับจากสังคม แต่ยังคงขาดการกำกับติดตามการฝึกฝนอย่างใกล้ชิด และการประเมินผลการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ

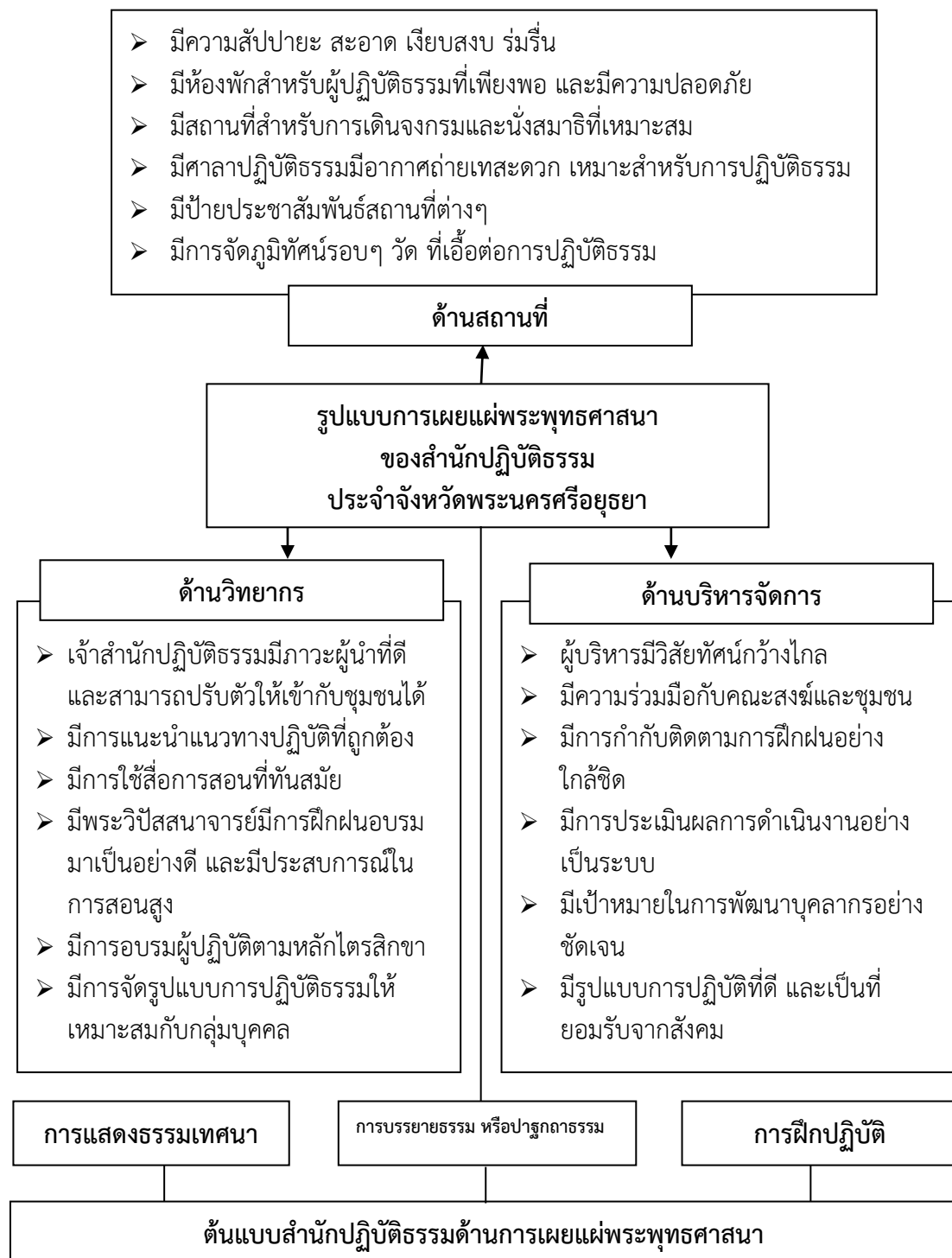
สำนักปฏิบัติธรรมวัดตาลเอน พบว่า มีความสัปปายะ สะอาด เงียบสงบ ร่มรื่น มีห้องพักสำหรับผู้ปฏิบัติธรรมที่เพียงพอ และมีความปลอดภัย มีสถานที่สำหรับการเดินจงกรมและนั่งสมาธิที่เหมาะสม มีศาลาปฏิบัติธรรมมีอากาศถ่ายเทสะดวก เหมาะสำหรับการปฏิบัติธรรม มีป้ายประชาสัมพันธ์สถานที่ต่างๆ มีการจัดภูมิทัศน์รอบๆ วัด ที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม ในด้านวิทยากรนั้น พบว่า เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีภาวะผู้นำที่ดีและสามารถปรับตัวให้เข้ากับชุมชนได้ มีการแนะนำแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้อง มีการใช้สื่อการสอนที่ทันสมัย และมีพระวิปัสสนาจารย์มีการฝึกฝนอบรมมาเป็นอย่างดี และมีประสบการณ์ในการสอนสูง มีการอบรมผู้ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา มีการจัดรูปแบบการปฏิบัติธรรมให้เหมาะสมกับกลุ่มบุคคล ในด้านการบริหารจัดการ พบว่า ผู้บริหารมีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความร่วมมือกับคณะสงฆ์และชุมชน มีการกำกับติดตามการฝึกฝนอย่างใกล้ชิด และการประเมินผลการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ มีเป้าหมายในการพัฒนาบุคลากรอย่างชัดเจน มีรูปแบบการปฏิบัติที่ดี และเป็นที่ยอมรับจากสังคม

สำนักปฏิบัติธรรมวัดบึงลัญจิวัน พบว่า มีความสัปปายะ สะอาด เงียบสงบ ร่มรื่น มีห้องพักสำหรับผู้ปฏิบัติธรรมที่เพียงพอ และมีความปลอดภัย มีสถานที่สำหรับการเดินจงกรมและนั่งสมาธิที่เหมาะสม มีศาลาปฏิบัติธรรมมีอากาศถ่ายเทสะดวก เหมาะสำหรับการปฏิบัติธรรม มีป้ายประชาสัมพันธ์สถานที่ต่างๆ มีการจัดภูมิทัศน์รอบๆ วัด ที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม ในด้านวิทยากรนั้น พบว่า เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีภาวะผู้นำที่ดีและสามารถปรับตัวให้เข้ากับชุมชนได้ มีการแนะนำแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้อง มีการใช้สื่อการสอนที่ทันสมัย และมีพระวิปัสสนาจารย์มีการฝึกฝนอบรมมาเป็นอย่างดี และมีประสบการณ์ในการสอนสูง มีการอบรมผู้ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา มีการจัดรูปแบบการปฏิบัติธรรมให้เหมาะสมกับกลุ่มบุคคล ในด้านการบริหารจัดการ พบว่า ผู้บริหารมีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความร่วมมือกับคณะสงฆ์และชุมชน มีการกำกับติดตามการฝึกฝนอย่างใกล้ชิด และการประเมินผลการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ มีเป้าหมายในการพัฒนาบุคลากรอย่างชัดเจน มีรูปแบบการปฏิบัติที่ดี และเป็นที่ยอมรับจากสังคม

สำนักปฏิบัติธรรมวัดเกาะแก้ว พบว่า มีความสัปปายะ สะอาด เงียบสงบ ร่มรื่น มีห้องพักสำหรับผู้ปฏิบัติธรรมที่เพียงพอ และมีความปลอดภัย มีสถานที่สำหรับการเดินจงกรมและนั่งสมาธิที่เหมาะสม มีศาลาปฏิบัติธรรมมีอากาศถ่ายเทสะดวก เหมาะสำหรับการปฏิบัติธรรม มีป้ายประชาสัมพันธ์สถานที่ต่างๆ มีการจัดภูมิทัศน์รอบๆ วัด ที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม ในด้านวิทยากรนั้น พบว่า เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีภาวะผู้นำที่ดีและสามารถปรับตัวให้เข้ากับชุมชนได้ มีการแนะนำแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้อง มีการใช้สื่อการสอนที่ทันสมัย และมีพระวิปัสสนาจารย์มีการฝึกฝนอบรมมาเป็นอย่างดี และมีประสบการณ์ในการสอนสูง มีการอบรมผู้ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา มีการจัดรูปแบบการปฏิบัติธรรมให้เหมาะสมกับกลุ่มบุคคล ในด้านการบริหารจัดการ พบว่า ผู้บริหารมีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความร่วมมือกับคณะสงฆ์และชุมชน มีการกำกับติดตามการฝึกฝนอย่างใกล้ชิด มีเป้าหมายในการพัฒนาบุคลากรอย่างชัดเจน มีรูปแบบการปฏิบัติที่ดี และเป็นที่ยอมรับจากสังคม แต่ยังคงขาดการประเมินผลการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ

๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” สามารถสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๔.๗ องค์ความรู้จากการวิจัย

ที่มา : พระมหาประสาน อนุตฺโต, ๒๕๕๘

แผนภาพที่ ๔.๗ แสดงองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย “การพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ซึ่งอธิบายในรายละเอียดดังนี้

ด้านอาคารสถานที่ที่เหมาะสมโดยภาพรวมข้อมูลต่างๆ ทุกท่านที่ได้ประมวลจากการสัมภาษณ์มีความเห็นที่ตรงและสอดคล้องกันในเรื่องสัปปายะ คือ ต้องมีความร่มรื่นสถานที่พักอาหารและห้องน้ำพอเพียงมีความสะอาดและมีความปลอดภัยในการอยู่ประพฤติปฏิบัติธรรม มีความแตกต่างกัน การดำรงชีพขั้นพื้นฐานของผู้ฝึกปฏิบัติตลอดถึงการเข้าไปสนับสนุนอุปถัมภ์บำรุงลำบากด้านสภาพแวดล้อมในภาพรวมมีความเหมาะสม สะอาด ร่มรื่นบรรยากาศดี สงบ ร่มเย็นเป็นธรรมชาติ บางแห่งมีสภาพป่าช้าของชุมชน มีการปลูกป่าเพิ่ม บางสำนักปรับแต่งสำนักมีสวนพันธุ์ไม้ดอก สวยงาม เป็นระเบียบ มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการสำนักอย่างเหมาะสมด้านอาคารสถานที่เพียงพอ

ด้านวิทยากรผู้สอนเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมให้เจริญก้าวหน้าเป็นที่รู้จักกว้างขวางยิ่งขึ้นโดยเฉพาะความมีภาวะผู้นำที่เต็มไปด้วยเมตตาธรรมและข้อวัตรปฏิบัติจริยวัตรที่งดงามอีกทั้งมีความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดสอนกรรมฐานให้ผู้ฟังเข้าใจและรับไปปฏิบัติได้ง่ายจะยิ่งทำให้เกิดศรัทธาในการประพฤติปฏิบัติธรรมได้มากแม้ว่าบุคลากรด้านนี้จะมีคุณธรรม มีความสามารถ แต่เมื่อมองโดยรวมเห็นว่าบุคลากรขององค์กรสงฆ์มีทั้งด้านปริมาณและด้านคุณภาพ

ด้านการบริหารจัดการมีรูปแบบบริหารเป็นคณะกรรมการบริหารคณะสงฆ์จังหวัด โดยกำหนดให้มีประธานศูนย์ปฏิบัติธรรมอยู่ประจำศูนย์ดำเนินงาน ภายใต้การกำกับดูแลของคณะกรรมการบริหารคณะสงฆ์จังหวัดการดำเนินงานของศูนย์จึงอยู่ในการกำกับดูแลของเจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้ดูแลในฝ่ายคณะสงฆ์และตามระเบียบข้อบังคับมหาเถรสมาคม มีมติจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติธรรมประจำภาค ประจำจังหวัด บางสำนักจัดระบบภายในโดยกำหนดให้มีเจ้าหน้าที่ดูแลทะเบียนงบประมาณใช้จ่าย ค่าบำรุงสถานที่ ไม่มีการเรียกราย บางสำนักนำกรอบภารกิจด้านการศึกษาของคณะสงฆ์มาเป็นแนวในการบริหารจัดการบางสำนักมีรูปแบบการฝึกปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง เข้มข้นต้องเฝ้าติดตามดูแลกันตลอดปี บางสำนักนำฝึกปฏิบัติได้ระดับปานกลางจัดเป็นรูปแบบโครงการฝึกปฏิบัติเป็นครั้งคราวมีช่วงระยะเวลา บางสำนักก็ฝึกฝนได้ระดับพื้นฐานฝึกอบรมปฏิบัติตามตารางกิจกรรมกิจวัตรประจำวันของวัดทั่วไป คือ ทำวัตรเช้า-เย็น เพิ่มความเข้มข้นบ้างในวัดธรรมสวนะซึ่งต้องฝึกปฏิบัติตลอดทั้งวันทั้งคืน

นอกจากนี้สำนักปฏิบัติธรรมยังจำเป็นต้องพัฒนารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่หลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เข้าปฏิบัติธรรม อันประกอบไปด้วย

๑. รูปแบบการแสดงธรรมเทศนา คือ นักเทศน์แบบไม่อ่านหนังสือ แต่ถือหนังสือเทศน์เป็นคัมภีร์ประคองไว้เพื่อเป็นการแสดงความเคารพ การเทศน์แบบนี้เป็นการแสดงถึงความสามารถของนักเทศน์ที่มีไหวพริบ ปฏิภาณ ความเฉลียวฉลาดในการแสดงธรรมะนักเทศน์แบบนี้ต้องมีความรู้และได้รับการฝึกฝนตนเองมาเป็นอย่างดี มีนิทานสาธกและยกเรื่องที่คนสนใจมาประกอบการเทศนาจะไม่เป็นยาขม แต่จะเป็นที่นิยมชมชอบ เพราะนิทานจะช่วยในการขยายธรรม จะเป็นเทศนาที่เข้าใจง่าย ฟังง่าย และง่ายต่อการจดจำนำไปประพฤติปฏิบัติการเตรียมตัวของการเป็น

นักเทศน์ที่ดีนั้นจะต้องเตรียมสิ่งที่พื้นฐาน ดังนี้ เตรียมตัว เตรียมใจเตรียมวิสัยผู้ฟัง เตรียมหลักการเทศน์

๒. รูปแบบการบรรยายธรรม หรือปาฐกถาธรรม คือ กล่าวธรรมะ หรือแสดงธรรม โดยการยืนปาฐกถาธรรม ที่ไม่เน้นรูปแบบพิธีในการแสดงธรรม เป็นการกล่าวธรรมแก่ผู้รับฟังด้วยการเล่าเรื่องเหตุการณ์ต่างๆ ที่ได้ประสบ หรือพบเห็นในปัจจุบันของบ้านเมืองแล้วสอดแทรกธรรมะในพระพุทธศาสนาเข้าไปให้เป็นที่เข้าใจการรับอาราธนาบรรยายธรรม หรือปาฐกถาธรรม จะเป็นผู้ได้รับอาราธนาให้เป็นผู้แสดงธรรมตามความต้องการของผู้จัดในโอกาสต่างๆ เช่น โครงการอบรมคุณธรรมสำหรับข้าราชการ โครงการอบรมคุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักเรียนนักศึกษา เยาวชน ประชาชน การประชุมสัมมนาและอื่นๆ

๓. รูปแบบปฏิบัติและวิธีฝึกปฏิบัติ คือ การจัดรูปแบบการฝึกอบรมเน้นความเป็นธรรมชาติ กลมกลืนกับธรรมชาติ ไม่เน้นสิ่งปลูกสร้างให้แปลกไปจากธรรมชาติ มีการปลูกต้นไม้เสริมให้มีความสงบร่มรื่น เหมาะสำหรับการฝึกบำเพ็ญภาวนาการเน้นนำหลักธรรมที่สูงกว่าหลักธรรมขั้นพื้นฐานมาใช้ฝึกอบรมจิตและพัฒนาปัญญา ที่เรียกว่าปฏิบัติธรรมด้วยวิธีภาวนา หรือบำเพ็ญกัมมัฏฐาน โดยการปลีกตัวออกจากสังคม ไปอยู่ที่วัด ไปอยู่ที่สำนักปฏิบัติ หรือสู่สถานที่สงบอื่นๆ เพื่อหาวิธีควบคุมจิตใจให้ได้ดีที่สุด

หากสำนักปฏิบัติธรรมนำแนวทางนี้ไปปรับใช้ก็จะสามารถพัฒนาเป็นสำนักปฏิบัติธรรมที่มีผลงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ในที่สุด